

КАЛЕНДАР 2022

NAD BUHOM I NARWOJU

www.nadbuhom.pl

...Про Пудляше. І по-нашому
...pro Pudlasze. I po-naszomu

2021

6 (178)

Cena 6,00 zł
VAT 5%

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

*Перший публічний
виступ більського
«Ранку» на Фестивалі
української культури
«Пудляська осень '95»*

*«Ранковий» дебют відбувся
у Більському домі культури
24 листопада 1995 р.*

Фотографував Юрій Гаврилюк

На кінець – бо перед початком...

Римляни казали: *Finis coronat opus!* – Кінець діло вічає, або з римом перекладаючи: Кінець – ділу вінець! Вінцем кожного року – грудень місяць... А коли так, то згадаймо подію, що відбулася в наших сторонах у – як вираховували історики – грудні 1253 року і про яку написано у «Літописці руському»: «Прийняв же Данило од Бога вінець у городі Дорогичині, коли ішов на війну проти ятвягів, спільно із сином Львом і з Сомовитом, князем лядським». Було то – для нас – вельми давно, але сьогодні про тамті події згадати цікаво.

Що ж – і грудень 2021 року, і останній цьогорічний номер нашого часопису колись також будуть вельми давними і дай Боже, щоб були вони нашим нащадкам цікавими, вартими пригадання. Бо кінчається рік, але не кінчається життя, можна би сказати, що саме починається, бо життя – те, що перед нами, а за нами – вже лише слогади.

Що принесе новий 2022 рік? На початок буде Різдво й вся вервечка йдучих після нього свят і гулянь. А потім звичайне життя – буде вже відомо, чи черговий номер «Над Бугом і Нарвою» вийде у кольорі, чи з'являться в ньому нові автори й цікаві теми. Одна з тем, які будуть обговорювані напевно – результати закінченого у вересні загального перепису населення, з яких побачимо, хто до чого «признався»; та взагалі скільки ще людей реально залишилося над Бугом і Нарвою – у наших селах, які постійно пустіють, та в містах, у яких кількість жителів вже не зростає, бо виявилися вони демографічними пересадочними станціями. Інша тема – 30-річний ювілей Союзу українців Підляшшя, який випадає саме в наступному році.

Про це вже однак будемо думати й писати, коли переступимо рубіж Нового року – як «по-новому», так і «по-старому». Сьогодні можна снувати рефлексію про те,

що приніс минаючий рік, в якому, раз тихіше – статтями на сторінках преси, раз глосніше – концертами на сценах світлиць і будинків культури, відзначалися численні ювілеї, в тому числі й минулорічні: «Родини», «Ранку», «Гілочки» й народних співачок з Черемхи, які в гурті виступають з усіх найдовше, бо вже сорок років. А, між іншими, готуючи новий сайт «Над Бугом і Нарвою», ми відзначили ювілей 30-річчя нашого часопису.

Звісно, відзначення ювілею то трохи так, як і попрощати минаючий рік та привітати новий – кінець одному то початок другому. То ж далі будемо – писати, співати, танцювати, бо культура цікава тільки тоді, коли жива – коли окрім слухання дисків та споглядання роликів в інтернеті можемо з виконавцями зустрітися вживу, а після концерту – погомоніти з ними, а може і щось разом заспівати. Читання журналу – також розмова... **ЮГ**

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

NAD BUHOM I NARWOJU

№ 6 (178) ЛИСТОПАД – ГРУДЕНЬ 2021

Nr 6 (178) LISTOPAD – GRUDZIEŃ 2021

ЗМІСТ НОМЕРА ❖ SPIS TREŚCI

L. Łabowicz, <i>Wieści nie tylko z podlaskich miast i gmin</i>	2
Ю. Гаврилюк, <i>У Холмі – 155-річчя Михайла Грушевського</i>	5
Л. Лабович, <i>«Українська пісня потрібна кожному»</i>	6
<i>Нагороджені виконавці XVII Конкурсу української пісні «З Підляської криниці»</i>	10
E. Stepaniuk, <i>Dolina Górnjej Narwi – przyrodnicze mikrowyprawy</i>	12
S. Sawczuk, <i>Długo oczekiwane święto</i>	14
Ред., <i>Енциклопедія підляських імен</i>	17
Ред., <i>Результати Воеводського декламаторського конкурсу «Українське слово»</i> ...	19
Ю. Бідношия, <i>Унікальна діалектна пам'ятка (до 100-річчя О. Онацик, народної поетки з Ягуштова)</i> ...	20
В. Шляхтич, <i>Сумні думки – бо з чужини!</i>	22
<i>«Коб люде вернулись до мови, котору їм переказали мама і тато, дід і баба».</i> <i>Розмова з Васью Плятонішиним</i>	23
Ю. Плева, <i>Колі земля пуд петамі горіла, або як Коля Мороз Назарув на роботах бив</i>	27
Л. Лабович, <i>«Не хвали погоди зраня, а баби замолоду»</i>	31
Ju. Nawryluk, <i>Po-swojemu pysaty – koźnuj może!</i>	32
K. Kościewicz, <i>Howoru po-swojemu – i poprobuj pisaty! Dobrywoda – Dobrowoda</i>	33

Ю. Гаврилюк, *Костянтин Харлампович*

про вигадане листування запорозьких козаків

з турецьким султаном 35

В. Гаць, *Камінь-головоломка неподалік*

наднарвянських Козликів 40

Ю. Гаврилюк, *Де що з – «Хронологіону»!* ..... 41 |

Ред., *З організованого життя над Бугом і Нарвою* ..... 43 |

НАША ОБКЛАДКА

Центральна частина картини «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» – найвідоміше історичне полотно з українською тематикою, яке у 1880-1891 рр. намалював Ілля Ріпін (відомий також як Репін – така російська вимова прізвища, яке записувалося колись у формі Р'єпін'). Картина, сюжетом якої стало пародійне «листування» запорозьких козаків з турецьким володарем, була створена у чотирьох екземплярах – тут варіант, який зберігається в музеї у Санкт-Петербурзі. Його цікавинкою є те, що серед персонажів можемо впізнати відомі особи з кола знайомих мистця. Зокрема, центральна постать картини – писар, це історик, археолог та етнограф Дмитро Яворницький (відомий також як Еварницький), один з перших, хто детально вивчив історію запорозького козацтва. Козацьке «листування» зацікавило також нашого земляка, уродженця Рогачів Костянтина Харламповича – статтю, у якій історик намагається з'ясувати обставини виникнення цієї гумористичної пам'ятки, пригадуємо у цьому номері (репродукована на 39 стор. поштова марка це версія картини Ріпина, яку можемо зараз побачити у Харківському художньому музеї). **На світлинах вгорі:** Зима йде дорогами і роздоріжжями Підляшшя – Новий Корнин, засипає снігом як церкви – Щити, так і селянські хати – Тривежа (фото Ю. Гаврилюка). Знаки зодіаку – реверси колекціонерських монет Національного банку України. **Стор. IV:** Коли ми в колі мистецького зображення минулого, погляньмо й на зимовий вид львівського пам'ятника князеві руському Данилові, що у надбужанському Дорогичині – то у битві перемагав, то вінець короля Русі на свою голову клав (фото Ю. Гаврилюка).

1

НАД БУГОМ І НАРВОЮ – 6/2021

Wieści nie tylko z podlaskich miast i gmin

Podlaskie. 1 września rozpoczął się nowy 2021/2022 rok szkolny. W tym roku w województwie podlaskim zajęcia języka ukraińskiego odbywają się w sześciu placówkach. Są to:

- Przedszkole Nr 9 Leśna Polana w Bielsku Podlaskim (158 przedszkolaków),
- Szkoła Podstawowa nr 4 im. A. Mickiewicza w Bielsku Podlaskim (148 uczniów w klasach ukraińskich, w tym 18 pierwszoklasistów),
- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Czeremesze (66 uczniów w sześciu grupach z klas I-VIII),
- Niepubliczna Szkoła Podstawowa św. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku (17 uczniów),
- Przedszkole Samorządowe nr 26 Integrycyjne im. Joanny Strzałkowskiej-Kuczyńskiej w Białymstoku (punkt międzyprzedszkolny – 8 przedszkolaków),
- Szkoła Podstawowa nr 9 im. 42 Pułku Piechoty w Białymstoku (25 uczniów z klas I-V),
- Przedszkole Niepubliczne Aniołki w Białymstoku (9 przedszkolaków).

Łącznie w 2021/2022 roku szkolnym języka ukraińskiego w województwie podlaskim uczy się **431 dzieci i młodzieży** z przedszkoli i szkół podstawowych, z czego 306 w Bielsku Podlaskim, 66 w Czeremesze i 59 w Białymstoku (stan na **listopad 2021 r.**). Na początku ubiegłego roku szkolnego na lekcje języka ukraińskiego było zapisanych 430 uczniów.

Kleszczele. Wrzesień. 55 lat temu w Szkole Podstawowej w Kleszczelach zorganizowano jedyny w czasach PRL punkt nauczania języka ukraińskiego na Północnym Podlasiu. Wprowadzenie nauki języka ojczystego do programu nauczania w miejscowej szkole było rezultatem aktywności miejscowych działaczy ukraińskich, którzy w 1957 r. powołali do życia koło Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. Jedyne w cza-

sach Polski Ludowej koło UTSK na Podlasiu przez kilkanaście lat prowadziło aktywną działalność – działało przy nim koło atralne, chór, biblioteka.

Batalia związana z próbami zorganizowania lekcji języka ukraińskiego w szkole w Kleszczelach trwała kilka lat – już w 1964 roku udało się zebrać 30-osobową grupę chętnych rodziców, którzy chcieli, aby ich dzieci uczyły się języka ukraińskiego. Jednak za sprawą szkolnego inspektoratu zaczęły się pojawiać coraz to nowe przeszkody formalne, m.in. rodzice musieli kilkakrotnie wypełniać specjalne formularze z nazwiskami dzieci, podpisami, a później – także z podaniem narodowości. Odrzucano też kolejne kandydatury na nauczyciela. Była to próba niedopuszczenia do zorganizowania lekcji języka ojczystego w szkole w Kleszczelach, w których – według ówczesnej propagandy – nie było Ukraińców, ale Białorusini.

W 1966 r. dzięki pomocy Zarządu Głównego Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego udało się znaleźć odpowiedniego nauczyciela – był nim Aleksander Smolikowski, absolwent Liceum Pedagogicznego w Bartoszycach.

W 1966/1967 roku szkolnym w Szkole Podstawowej w Kleszczelach w trzech grupach uczyło się ok. 20 dzieci. Nauczanie odbywało się jednak w trudnych warunkach, pod naciskiem z zewnątrz, co było formą walki z tzw. ukraińskim nacjonalizmem. Ostatecznie zostało ono przerwane, gdy okazało się, że nauczyciel musi odbyć służbę wojskową. Położyło to kres nauczaniu języka ukraińskiego w Kleszczelach, które w tej miejscowości już nigdy się nie odrodziło.

Podlaskie i Lubelskie. 2 września Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda wydał rozporządzenie o wprowadzeniu 30-dniowego stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego i lubelskiego. Rozporządzenie wydano na wniosek Rady Ministrów z **31 sierpnia 2021 r.**

Stan wyjątkowy został wprowadzony w pasie przygranicznym z Białorusią, czyli w części województw podlaskiego i lubelskiego. Pas objął 115 miejscowości w województwie podlaskim i 68 miejscowości w województwie lubelskim. W powiecie siemiatyckim są to: Niemirów, Mętna, Tokary i Wilanowo (gmina Mielnik), a także Klukowicze, Litwinowicze i Wyczółki (gmina Nurzec-Stacja). W powiecie hajnowskim są to: Bobrówka, Zubacze, Piszczatka, Połowce, Stawiszczce, Czeremcha, Wólka Terechowska, Kuzawa, Opaka Duża i Pohulanka (gmina Czeremcha), Policzna i Biała Straż (gmina Kleszczele), Wojnówka, Starzyna, Górny Gród, Klakowo, Krugle i Wygon (gmina Dubicze Cerkiewne), a także Wierzchowskie (gmina Hajnówka).

Stan wyjątkowy w konkretnych miejscowościach województwa podlaskiego i lubelskiego został wprowadzony w związku z kryzysem migracyjnym oraz odbywającymi się przy polskiej granicy ćwiczeniami wojsk rosyjskich i białoruskich. Rozporządzeniem z **1 października 2021 r.** prezydent Andrzej Duda przedłużył go na całym wprowadzonym obszarze na kolejne 60 dni.

W związku ze stanem wyjątkowym nie odbyła się zaplanowana na **18 września** w Czeremesze impreza „Dżerela – Ukraińskie Tradycje i Transformacje”, a także przewidziany w jej ramach Jubileusz 25-lecia Ukraińskiego Zespołu Pieśni „Hiloczka”.

Białystok. 5 września w leśno-ląkowej scenerii Przedszkola Puszczyk w Białymstoku odbył się piknik charytatywny z „Czeremszyną”. Były na nim zbierane środki na najdroższy lek świata, który może zatrzymać chorobę 14-miesięcznej Adelki Motenko, dziewczynki z Ukrainy, która choruje na SMA. W programie było wiele atrakcji, m.in. spotkanie z alpakami, warsztaty kulinarne, przyrodnicze, rodzinne gry i zabawy, stoiska z pysznym jedzeniem, kiermasze: książkowy, artystyczny, odzieżowy i inne. Odbył się koncert zespołu folkowego „Czeremszyna” z Czeremchy.

Hajnówka. 13-18 września w Soborze Świętej Trójcy w Hajnówce oraz online odbywał się 40. Międzynarodowy Festiwal „Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej”. Wzięło w nim udział 30 chórów z Polski, Białorusi, Serbii, Litwy, Rosji i Ukrainy. Zakończył się on wyraznym sukcesem chórów z Ukrainy.

Budynek dawnej szkoły podstawowej w Kleszczelach (obecnie MOKSiR „Hładyszka”)

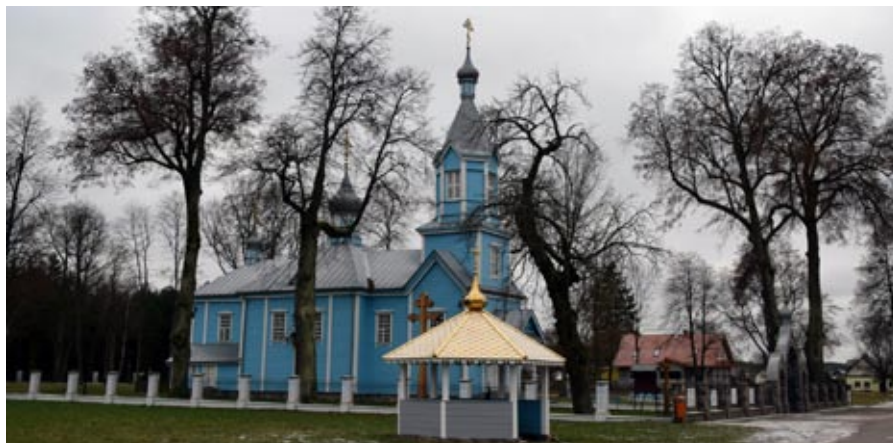
W tym roku Grand Prix festiwalu zdobył Kameralny Chór „Sofia” z Kijowa. W kategorii chórów akademickich I miejsce zajął Chór Kijowskiej Akademii Duchownej i Seminarium z Kijowa. W kategorii chórów parafialnych miejskich zagranicznych najlepszy okazał się Metropolitalny Chór Katedralny Soboru Zwiastowania Przenajświętszej Bogurodzicy z Charkowa, natomiast II miejsce zajął Chór Parafii Prawosławnej św. Mikołaja z Irpienia.

Wśród nagrodzonych znalazło się kilka chórów z Podlasia między Bugiem i Narwią. W kategorii chórów parafialnych wiejskich jedno z dwóch I miejsc zdobył Chór „Harmonia” Parafii Prawosławnej Świętego Apostoła Jakuba z Łosinki (dyrygent – Maria Paszko). III miejsce w tej samej kategorii wywalczył Chór Parafii Prawosławnej Podwyższenia Krzyża Pańskiego z Werstoka (dyrygent – Ewa Surel). W kategorii chórów dziecięco-młodzieżowych II miejsce zajął Chór Dziecięco-Młodzieżowy Soboru Św. Trójcy z Hajnówki (dyrygent – Justyna Marczuk). W kategorii chórów parafialnych miejskich polskich laureatem III miejsca został Chór Parafii Prawosławnej Zmartwychwstania Pańskiego w Siemiatyczach (dyrygent – Maria Demczuk).

Białystok. 21-26 września w Operze i Filharmonii Podlaskiej w Białymstoku odbywał się Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej „Hajnówka”. W tegorocznej, jubileuszowej 40. edycji, zaprezentowały się 22 chóry z Polski, Ukrainy, Białorusi, Litwy, Łotwy, Macedonii Północnej, Rumunii, Bułgarii, Angoli i Szwecji. Wśród występujących były też chóry ukraińskie.

W kategorii chórów parafialnych II miejsce przyznano Chórowi Cerkwi Uspieńskiej w Warszawie (dyrygent – Łukasz Rejt). W kategorii chórów amatorskich świeckich jedno z trzech III miejsc zajął Ukraiński Chór Męski „Żurawli” z Warszawy (dyrygent – Jarosław Wujcik). W kategorii chórów dziecięco-młodzieżowych jedno z dwóch I miejsc przyznano Dziecięcej Ludowej Kapeli Chóralnej „Zorynka” z Tarnopola (Ukraina). W kategorii chórów uczelni muzycznych II miejsce zajął Chór „Nostro Canto” Instytutu Muzyki i Sztuk Pięknych Uniwersytetu w Preszowie (Słowacja). W kategorii chórów zawodowych jedno z dwóch III miejsc przyznano Kameralnemu Chórowi „United” z Kijowa (Ukraina).

Ponadto jury przyznało Nagrodę Specjalną za szczególne zaangażowanie w wykonawstwo muzyki cerkiewnej Wokalnemu Zespołowi Niewidomych „Consonans” z Charkowa (Ukraina).

Cerkwie nagrodzonych chórów parafialnych w Łosince, Werstoku i Siemiatyczach

Innym uczestnikiem festiwalu był Chór „Błahowisnyk”, działający przy prawosławnej cerkwi pw. Podwyższenia Św. Krzyża w rumuńskim mieście Syhot, gdzie mieszka liczna społeczność ukraińska. Chór działa od ponad 15 lat i śpiewa w czasie nabożeństw w macierzystej parafii. Oprócz muzyki cerkiewnej wykonuje również pieśni zakarpackie. Śpiewa w języku ukraińskim, rumuńskim i cerkiewnosłowiańskim.

Bielsk Podlaski. 25 września w Bielskim Domu Kultury odbył się koncert Ukraińskiego Chóru Męskiego „Żurawli” z Warszawy. Organizatorami koncertu byli Fundacja „Muzyka Cerkiewna” w Hajnówce oraz Bielski Dom Kultury.

Polska. 30 września zakończył się trwający od 1 kwietnia Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021. Wzięło w nim udział 95 proc. mieszkań.

Wśród wielu pytań zadawanych w spisie znalazły się także pytania o narodowość, język i wyznanie. Bez wątpienia jego rezultaty pokażą, w jakim kierunku ewoluuje tożsamość narodowa prawosławnych mieszkańców Podlasia, a także – jaka jest dynamika rozwoju ukraińskiej świadomości narodowej w regionie.

Pierwsze dane z tegorocznego spisu powszechnego zostaną opublikowane na początku 2022 r.

Czeremcha. 6-15 października w sali widowiskowej Gminnego Ośrodka Kultury w Czeremsku prezentowano Ogólnodostępną Wystawę Projektową „Tradycje Pogranicza”. Znalazły się na niej prace wykonane podczas warsztatów haftu, wyplatania ze słomy, garncarstwa i filcowania, które odbywały się w Czeremsku i okolicznych wsiach

w ramach projektu „Tradycje pogranicza”, związanego z zachowaniem i popularyzacją miejscowej kultury.

Projekt dofinansowano ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu w ramach programu Narodowego Centrum Kultury „EtnoPolska 2021”.

Mochnate. 17 października w świetlicy wiejskiej w Mochnacie miejscowy zespół folklorystyczny „Żawaranki” obchodził jubileusz 10-lecia. Jako zaproszeni goście wystąpiły zespoły „Narewczanki” oraz „Czyżowanie” z Czyż.

Bielsk Podlaski. 19-21 października w Bielskim Domu Kultury odbywały się przesłuchania XXII Konkursu Recytatorskiego „Trójgłos Poetycki”. Wzięło w nich udział prawie 100 deklamatorów z Bielska Podlaskiego oraz innych miejscowości, gdzie prowadzone jest nauczanie języka białoruskiego i ukraińskiego jako języków mniejszości narodowych. Występowały dzieci z przedszkola, uczniowie szkół, a także dorośli. Wszyscy uczestnicy deklamowali dwa wiersze – jeden po polsku, a drugi – do wyboru: po białorusku, ukraińsku (także w gwarze).

Z poezją ukraińską wystąpili przedszkolacy z Przedszkola Nr 9 Leśna Polana w Bielsku Podlaskim oraz uczniowie Szkoły Podstawowej nr 4 im. A. Mickiewicza w Bielsku Podlaskim. W kategorii „przedszkola” jedno z pięciu drugich miejsc zajęła Hanna Niewińska, jedno z sześciu trzecich miejsc – Oksana Kondratiuk. W kategorii „klasy I-III” Aleksandra Białokozowicz i Natalia Białokozowicz z klasy IA zajęły III miejsce. W kategorii „klasy IV-VI” laureatką pierwszego miejsca została Julia Monachowicz z klasy IVA, drugie miejsce zajęła Sara Karczewska z kl. IVA, trzecie – Anna Reszetnikow z kl. IVA i Maria Śliwka z kl. VA, wyróżnienie otrzymała Nela Karczewska z kl. IVA. W kategorii „klasy VII-VIII” pierwszą nagrodę otrzymała Małgorzata Wysocka z klasy VIII B, a trzecią Malwina Wołosik, również z klasy VIII B.

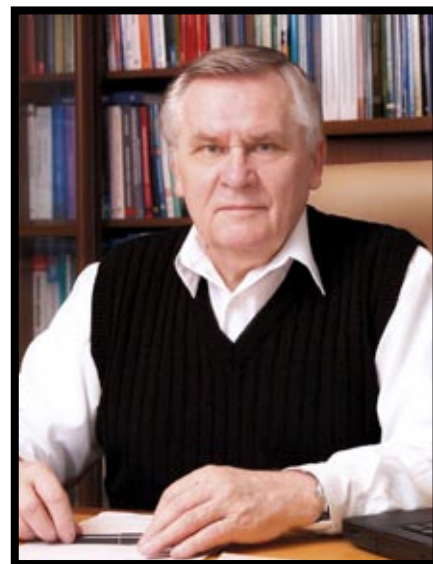
Szostakowo. 20 i 27 października oraz **3 listopada** w Dziennym Domu Pomocy w Szostakowie odbywały się warsztaty rękodzielnicze. Podczas pierwszych zajęć seniorzy z gminy Czyże – pensjonariusze Dziennego Domu Pomocy – przygotowywali ozdoby choinkowe i kwietniki na doniczki ze sznurka techniką makramy. Na drugich warsztatach wykonywali kwiaty z krepiny, z których powstały wiosenne bukiety. Ostatnie trzecie spotkanie było poświęcone malowaniu ikon metodą transferową.

Warsztaty zostały zorganizowane przez nieformalną Grupę pod patronatem Fundacji Futurum w ramach projektu „Aktywna jesień seniorów z Gminy Czyże” Podlaskie Lokalnie Nowe FIO 2021-2030. Dofinansowane ze środków programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030. Regionalnymi Operatorami projektu są: Instytut Suwerennej oraz Spółdzielnia Socjalna „Active Go” w Białymstoku.

Czeremcha. Od października na ogrodzeniu Gminnego Ośrodka Kultury w Czeremesze była prezentowana plenerowa wystawa fotograficzna złożona z najciekawszych fotografii wykonanych przez uczestników projektu „Zapisane w kadrze” realizowanego z programu „Działaj lokalnie”. W ramach projektu przeprowadzono cykl warsztatów fotograficznych ze znanym fotografikiem Tomaszem Poskrobką z grupy „Magia Podlasia”. Na wystawie były eksponowane najciekawsze miejsca z gminy Czeremcha i okolic, zatrzymane w kadrze.

Projekt został dofinansowany ze środków programu „Działaj Lokalnie” Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności realizowanego przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce oraz Ośrodka Działaj Lokalnie w Hajnówce.

Białystok. 28 października zmarł Bazyli Poskrobko (1941-2021), profesor nauk ekonomicznych, czołowy specjalista z zakresu zarządzania środowiskiem, zrównoważonego rozwoju oraz zarządzania wiedzą. Był m.in. członkiem Rady Ekologicznej przy Prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej, dwukrotnie powoływany na członka Państwowej Rady Ochrony Środowiska, pełnił funkcję przewodniczącego Rady Naukowej Wigierskiego Parku Narodowego i Rady Programowej Zielone Płuca Polski, był członkiem Wojewódzkiej Komisji Ochrony Przyrody. Wybrany do Komitetu „Człowiek i Środowisko” przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk (PAN), następnie na członka Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN oraz Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN. Twórca i pierwszy dziekan Wydziału Zarządzania Politechniki Białostockiej. Współautor pierwszej w ówczesnych krajach socjalistycznych monografii „Ekonomia ochrony środowiska”, uhonorowanej Nagrodą Ministra Edukacji Narodowej oraz Nagrodą Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych. Współautor pierwszego podręcznika akademickiego (cztery wydania) „Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne”. Obszarem jego zainteresowań naukowych były: ochrona i zarządzanie środowiskiem, pro-

blemy teorii zrównoważonego rozwoju oraz zarządzanie wiedzą. Autor kilkudziesięciu publikacji z badanych zakresów. Wypromował 14 doktorów, w tym trzech ze stopniem doktora habilitowanego oraz jednego z tytułem profesora.

W 2000 roku został odznaczony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski za działalność naukową, organizacyjną i społeczną na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego. Za działalność naukową, organizacyjną i dydaktyczną w Politechnice Białostockiej otrzymał odznakę „Zasłużony dla Politechniki Białostockiej”. Odznaczony „Medalem Uniwersytetu w Białymstoku”.

Profesor Bazyli Poskrobko urodził się w Kuraszewie w gminie Czyże. W 2021 roku pod pseudonimem Wasia Platoniszyn wydał zbiór trzech opowiadań podlaską gwarą ukraińską „Tak rozkazywali” (Białystok 2021). W pierwotnym wariantcie były one drukowane w białoruskim miesięczniku społeczno-kulturalnym „Czasopis”. Wywiad z autorem na temat tych opowiadań zamieszczamy na stronie 23.

Obecnie trwają przygotowania do druku kolejnej książki Bazylego Poskrobki „Ludzie mojego Rodu i ich czasy”. Jest to opowieść o przodkach autora oraz najbliższej rodzinie, napisana na bazie materiałów archiwalnych, własnych wspomnień z okresu życia w Kuraszewie oraz rozmów z przedstawicielami bliższej i dalszej rodziny. Książka zawiera wiele cennych informacji o realiach życia mieszkańców tradycyjnej wsi podlaskiej, ich codziennych zajęciach, kulturze, obyczajach etc. Wszystkie imiona tradycyjne zostały podane w wersji gwarowej, ponadto pojawia się wiele wstawek w gwarze kuraszowskiej.

Ludmila ŁABOWICZ
Fot. na str. 3-4 Ju. Hawryłuka

У Холмі – 155-річчя Михайла Грушевського

150 років від дня народження Михайла Грушевського відзначено у його рідному Холмі. Прибули сюди й підляшани, – більшани і черемшуки, вдячні вченому, що у своїй історії України-Руси висвітлював також минуле русинів-українців регіону над Бугом і Нарвою, довкола Берестя, Дорогичина й Більська проживаючих. Про подробиці свята прочитаєте на 45 стор.

Знімав образ події – Юрій Гаврилюк

Холмські підзначення
155-ї річниці народження Михайла Грушевського
Холм, 26 вересня 2021 р.
Chelmskie obchody
155. rocznicy urodzin Mychajła Hruszewskiego
Chelm, 26 września 2021 r.

XVII Конкурс української пісні «З Підляської криниці»

3 жовтня у Більському будинку культури відбулися конкурсні прослуховування XVII Конкурсу української пісні «З Підляської криниці». 24 жовтня найкращі співаки і гурти виступили під час врочистого гала-концерту в рамках Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь». Черговий раз виявилось, що українська пісня в регіоні живе та має своїх гарних виконавців.

«Українська пісня потрібна кожному»

На початку цього року, коли Союз українців Підляшшя починав реалізувати свої проекти, були величезні побоювання, пов'язані з загрозою черговими хвилями пандемії коронавірусу. Звичайно, всі задумувалися, що буде з тими заходами, в яких бере участь найбільша кількість учасників – чи то коли йдеться про публіку, чи про виконавців. Йшлося тут, у першу чергу, про ювілейне 25-те свято «На Івана, на Купала», ювілейний 30-ий Фестиваль української культури на Підляшші «Підляська осінь», «Джерела – Українські традиції і трансформації», а також два конкурси – співочий «З Підляської криниці» та декламаторський «Українське слово». Рік помаленьку наближається до кінця і виявляється, що все таки більшість ініціатив удалося провести – хоча і не без перешкод

– у стаціонарній формі. Це стосується також Конкурсу української пісні «З Підляської криниці», який щоправда знову пройшов не весною, але осінню, зате – можна сказати без перебільшення, що з повним розмахом. Бо у відремонтованому Більському будинку культури та з великою кількістю учасників.

«З Підляської криниці» це головний конкурс Союзу українців Підляшшя, в якому з 2004 року бере участь велика кількість виконавців українських пісень не тільки з регіону. Тим разом до Більська приїхали 62 виконавчі одиниці – солісти, дуети, тріо, квартети та ансамблі, майже з цілого українськомовного Підляшшя між Бугом і Нарвою, з Білостока, білоруськомовних місцевостей Підляського воєводства, а також з Люблина і Легіонова у Мазовецькому

воєводстві. Були представлені різні жанри української пісні, тому й нічого дивного, що конкурсні прослуховування продовжувалися майже п'ять годин.

Черговий рік головними організаторами заходу були молоді українські активісти з Союзу українців Підляшшя – Олександра Іванюк і Лука Бадовець.

– Це вже 17-та едіція – каже Лука. – На щастя, вертаємося до конкурсу з-перед пандемії. В минулому році змагання відбувалися онлайн та було менше учасників. Тепер дуже тішимося, бо є багато учасників, зголосилося багато виконавчих одиниць – солістів, малих форм, а також ансамблів не тільки з Підляшшя, але й з інших регіонів Польщі. Виконавці знову виступають на сцені – їх оцінює журі та їхні висту-

ни дивляться інші виконавці та публіка, яка прийшла до Більського будинку культури.

Цей конкурс це, взагалі, добра нагода, щоб перевірити свої вокальні та сценічні здібності та навчитися чогось від інших. Тому виконавці згошуються.

Цього року маємо 62 одиниці, це багато, порівнюючи в минулим роком, коли було дуже складно провести конкурс і ми його мушили перенести з весни на осінь та зорганізувати онлайн. Також в цьому році ми провели «Криницю» не в травні, але осінню, та до кінця не знали, чи конкурс відбудеться нормально, чи знову у форматі онлайн. На щастя не було багато обмежень, тому вдалося зорганізувати його в старому варіанті. Думаю, що так буде в наступних роках і будемо далі розвиватися.

Уже багато років привертає увагу велика кількість дітей і молоді на конкурсі. Серед них не бракує обдарованих виконавців. Цього року гарно заспівали малі дівчатка Катерина Парфінюк та Лена Чиквін з Черемхи. Своім народним співом причарувала також Наталія Никитюк з Більська, яка в серпні, разом з Єлизаветою Томчук, художнім керівником Українського ансамблю пісні і танцю «Ранок» з Більська, завоювала перше місце на престижному Загальнопольському фестивалі капел та народних співаків у Казимежі над Віслою. Також у категорії сучасної пісні було декілька виразних особистостей, які захоплювали своїми голосами – Вікторія Гаць, Олівія Козак, Ізабела Карчевська та багато інших.

– Я не знаю, коолькі рази виступала тут – говорила ще перед виходом на сцену Іза Карчевська зі Студії пісні Гайнівського будинку культури. – Репертуар усе нам вибирає наша інструктор, пані Марта, і завше нам вуон подобається. Виступала з зесполом, як і сама. Займала часто перши, часом другі місця.

З-посеред дитячих ансамблів увагу як журі, так і слухачів привернув, у першу чергу, Український музичний дитячий ансамбль з Люблина.

– Ми придивлялись не тільки до народних, а до всіх виконавців – говорив після конкурсу Юрій Ковальчук з Рівного, педагог-фольклорист

та вокаліст. – *Як завжди було різножанрово, дуже різні вікові категорії. Приємно вразили дітки, які прийшли з дебютом з Люблина. Не дивлячись на юний вік, вони почували себе впевнено на сцені. Дітки маленькі, але грати на інструменті – акомпанувати собі – і співати, це не таке просте і для дорослого.*

Юрій Ковальчук був одним із трьох членів журі. Окрім нього виконавців оцінювала Алла Ковальчук з Рівного – фольклористка, співачка та аніматорка, пов'язана з гуртами «Горина», «Сільська музика» та «Ранкова роса».

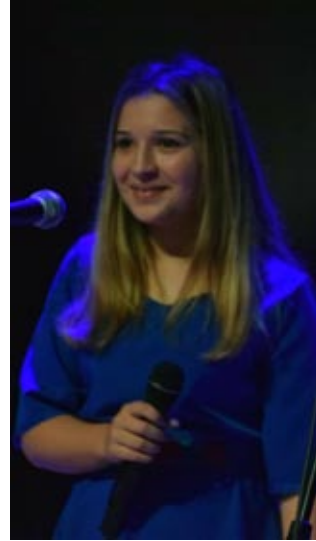
Рівненські фахівці від народного співу вже багато років придивляються до підляських виконавців українських пісень, тому й добре бачать, у якому напрямку іде український музичний рух взагалі, та як розвиваються окремі виконавці. Особливо цікавою є їхня думка на тему стану збереження підляської традиційної пісні. На жаль, її щораз рідше виконують носії місцевого фольклору (хоча й тут є чудові виконавці, такі як Віра Ничипорук з Малинник, ансамбль «Родина» з Дуб'яжина та інші), та частіше – діти і молодь.

– *Поки є старі люди, то ця пісня буде жити – каже Юрій Ковальчук. – Добре, що є багато молодих колективів, які все таки переймають народну пісню. Звичайно, вторинний колектив ніколи не буде таким, як справжній сільський гурт. На це є багато причин. Однак все таки дітки намагаються та дехто дуже гарно переймає і манеру, і подачу звуку. Бачили, що дехто підріс у виконанні, у своїй майстерності, але деякі колективи і солісти залишились на попередньому рівні, а дехто навіть трошечки втратив професійну співочу майстерність, мабуть мала на це вплив пандемія.*

Вдруге в журі була Віта Коцюбайло – інструкторка співу, диригентка, співачка родом з околиць Рівного, яка вже багато років проживає та працює на Підляшші. Вона мала нагоду не лише оцінити виконавчий рівень учасників, але й порівняти, як вони презентуються онлайн та на сцені.

– *У минулому році було мало учасників, коли порівнюємо з сьогоднішнім днем – говорила після конкурсу. –*

Враження зовсім інші ніж при виступах онлайн, бо тут люди виходять на сцену і можуть заспівати лише один раз. Це не так, як при конкурсі онлайн, коли учасник може записати пісню багато разів, потім продивитися записи та вибрати те, що йому здається найкраще. Однак коли виконавці на сцені, то видно емоції, ти бачиш, як вони стараються, бо знають, що мають лише один шанс та більше не будуть мати можливості увійти на сцену. Це набагато краще, бо видно, настільки вони приготвлені до конкурсу.

Хоча в «Криниці» щорічно бере участь велика кількість учасників, то переважають, усе таки, представники наймолодшого та старішого покоління. Звернула на це увагу Віта Коцюбайло:

– Дуже мені сподобалося, що виступає багато учасників. Шкода, однак, що так мало є людей середнього віку, від 20 до 40 років. Видно, що є діти, які співають, молодь, але потім втрачається той зв'язок з музикою. Думаю, що дорослі люди просто займаються своїм особистим життям, і вони вже не так близько цієї музики. Але українська пісня потрібна кожному – не тільки дітям, які вчаться, не тільки старшим, які на цій пісні вирости – вони завжди співали, бо для них це звичайне життя. Однак хотілося б, щоб люди, які ходять до праці, мають своїх дітей, також показували, що їх цікавить українська пісня, бо це душа народу.

З-посеред представників того молодого покоління – учасників конкурсу – на увагу заслуговували, між

іншими, дівчата з ансамблю «Кресовки». Однак, таких гуртів, у яких співають 20-, 30-літні люди, не так багато.

На проблему малого зацікавлення співанням в колективі серед молодих звертали також увагу учасники «Луни» з Парцьова:

– Нема кому співати, молодії небарзо хочут іті, а як буольш осуб, то лепі співаєтьса.

Дивлячись на виступи виконавців XVII Конкурсу української пісні «З Підляської криниці», складалося враження, що багато серед них виразних особистостей. Не бракувало також цікавих колективних виконань. Вистачить глянути на список лауреатів, та й буде відомо, хто своїм співом причарував журі. А треба підкреслити, що цього року фахівці від співу присудили аж 26 перших місць в окремих категоріях!

Тішить те, що в непростий час пандемії вдалося зустрітися в одному місці різним виконавцям українських пісень. Тішить також, що тих, яким цікаво поспівати по-українськи, не меншає. Це показує не лише потенціал українського середовища Підляшшя, але й привабливість української пісні, яку виконавцям хочеться співати, та слухачам – слухати.

Конкурс української пісні «З Підляської криниці» zorganizував Союз українців Підляшшя у рамках проекту «Зустрічі з підляським фольклором, традицією і українською поезією» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото Ю. Гаврилюка

АВТЕНТИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР

Молодша вікова категорія (до 10 р.)

Солісти

Вирізнення – Ксеня Парфінюк

Малі форми

I місце – Катерина Парфінюк
та Лена Чиквін

Ансамблі

I місце – ГЛЮЧКА молодша група

Середня вікова категорія (11–17 р.)

Солісти

I місце – Наталія Нікітюк

Ансамблі

I місце – РАНОК старша група

I місце – РАНОК молодша група

II місце – ГЛЮЧКА старша група

Старша вікова категорія (18–59 р.)

Малі форми

I місце – Кресовки

III місце – Тріо Катерина Добровичська,
Евеліна Філіп'юк та Маргарита
Бакунович

Ансамблі

I місце – РАНОК старша група

Старша вікова категорія (60+)

Солісти

I місце – Віра Нічипорук

Малі форми

I місце – Чоловічий квартет а. РОДИНА

II місце – Дует Софія Жепнівська
та Ала Камєнська

Ансамблі

I місце – РОДИНА

Вирізнення – НЕЗАБУДКИ

ОПРАЦЬОВАНИЙ ФОЛЬКЛОР

Молодша вікова категорія (до 10 р.)

Солісти

III місце – Габрієла Остапкович

Малі форми:

I місце – Дівчатка з III А

Ансамблі

I місце – Український дитячий
музичний ансамбль з Люблина

Старша вікова категорія (18–59 р.)

Малі форми

I місце – ЧИЖОВ'ЯНИ жіноча група

II місце – ЧИЖОВ'ЯНИ чоловіча група

Ансамблі

I місце – Хор Міста Гайнівка

I місце – МІКРОН жіноча група

II місце – МІКРОН

III місце – ЧИЖОВ'ЯНИ

Старша вікова категорія (60+)

Солісти

I місце – Петро Романів

I місце – Віталій Соха

II місце – Ольга Філоц

III місце – Антоніна Грушевська

Вирізнення – Ніна Тімошук

Малі форми

I місце – Дует Валентина Колєнда

та Лідія Пйотровська

I місце – Дует Данута Ольшевська

та Петро Романів

II місце – ЦЕГЛИНКИ чоловіча група

II місце – Дует Гелєна Датчук

та Олександр Пура

II місце – Квартет Зіна Новіцька,

Ніна Гаузе, Віра Таранга

та Лідія Пйотровська

III місце – Квартет а. ЦЕГЛИНКИ

III місце – ВЕСЕЛКА

Вирізнення – Дует Анна Романюк

та Ольга Філоц

Вирізнення – Дует Ядвіга Деонізяк

та Таїса Квасік

Ансамблі

I місце – ОРЛЯНИ

I місце – ЦЕГЛИНКИ жіноча група

II місце – ЦЕГЛИНКИ

III місце – ДВА КОЛЬОРИ

Вирізнення – НОВИНА

«Комісія загалом прослухала 62 виконавчі одиниці. Нагороджені виконавці продемонстрували дуже хорошу вокальну та мовну підготовку, а також дбайливість про форму презентації та відповідні костюми. Журі звертає увагу, що, незважаючи на складну епідеміологічну ситуацію, інтерес до конкурсу був високим, особливо серед молодих виконавців. Комісія хотіла б оціни-

ти зусилля, докладені до підбору репертуару та підготовки до конкурсу. Тішить, що виконавці досі користуються місцевим традиційним репертуаром. Проте журі сподівається, що в наступних виданнях конкурсу його частіше будуть вибирати та опрацьовувати виконавці різних поколінь – як старші, які пам'ятають його з дитинства, так і молоді співаки». (3 протоколу)

СУЧАСНА ПІСНЯ

Молодша вікова категорія (до 10 р.)

Солісти

I місце – Олівія Козак

Середня вікова категорія (11–17 р.)

Солісти

I місце – Вікторія Гаць

II місце – Олександра Волчик

III місце – Софія Філіп'юк

III місце – Мая Єрмаловська

III місце – Ізабела Петрочук

III місце – Олександра Осип'юк

Вирізнєння – Олександра Касперук

Малі форми:

III місце – ФЕРМАТА

Ансамблі

I місце – Студіо пісні ГДК

Старша вікова категорія (18–59 р.)

Солісти

I місце – Ізабела Карчевська

II місце – Єва Іванюк

II місце – Марія Савицька

III місце – Евеліна Філіп'юк

Вирізнєння – Маргарита Бакунович

Малі форми

II місце – Тріо «Белія крыльы»

Ансамблі:

I місце – ВЕРВОЧКИ

II місце – ЛУНА

II місце – Студіо пісні ФАРТ

Фото Ю. Гаврилюка

Конкурсна комісія:

Юрій Ковальчук (Рівне, Україна) – голова комісії, педагог-фольклорист. Вокаліст гуртів «Горина» та «Сільська музика». Художній керівник дитячої групи «Ранкова роса» у Рівному. Засновник та директор Творчого об'єднання «Свіча», де 20 років займається виконанням та документуванням традиційної музики Полісся та Волині. Проводить вокальні майстер-класи в Польщі та Україні.

Алла Ковальчук (Рівне, Україна) – фольклористка, співачка та аніматор, пов'язана з гуртами «Горина», «Сільська музика» та «Ранкова роса». Понад 20 років вона займається документуванням та виконанням музичного фольклору Полісся та Волині. Вона часто організувала культурні та дослідницькі проекти, пов'язані з цим регіоном. Своїми знаннями підтримує діяльність фольклорних колективів в Україні та за кордоном. Регулярно про-

водить майстер-класи з традиційного співу в Польщі, Україні та Угорщині.

Віта Коцюбайло (Білосток) – інструктор співу, диригентка, співачка. Походить з околиць Рівного. Протягом 20 років вона розвиває діяльність у Польщі – веде українські та білоруські групи, які виступають на різних національних та міжнародних концертах та фестивалях. Диригент церковних хорів, проводить майстер-класи сакрального та народного співу.

Dolina Górnej Narwi – przyrodnicze mikrowyprawy

Narew, czyli w miejscowej mowie ukraińskiej *Narwa* – rzeka jeszcze dzika, cały czas bogata i nieustannie zaskakująca. Jej dolina zdaje się być najpiękniejszą doliną wśród podlaskich rzek. To również jedna z najlepiej zachowanych dolin łągowych w całej Polsce.

Dolina ta łączy Puszcę Białowieską z Narwiańskim Parkiem Narodowym i obejmuje odcinek rzeki od zbiornika Siemianówka do miejscowości Surazh. Zdecydowana większość terenu pokryta jest przez zbiorowiska roślinne, których istnienie zależne jest od wylewów rzeki. Siedliska te uznawane są za najbardziej różnorodnie biologicznie w strefie klimatu umiarkowanego, a liczne zakola, starorzecza i mokradła doliny stanowią doskonałe miejsce do bytowania dla wielu gatunków flory i fauny. Dzięki wyjątkowym walorom dolina należy do europejskiej sieci ochrony przyrody NATURA 2000.

Nieprzeciętność Doliny Górnej Narwi już dawno doceniona została przez biologów, ornitologów czy geografów z naszego regionu, ale też z Polski, a nawet zza granicy. A czy

my, zwykli lokalsi, dostrzegamy to niezwykle dziedzictwo przyrodnicze, które mamy „za płotem”? Cały obszar doliny to doskonale miejsce dla dorosłych i dzieci, by swobodnie odkrywać przyrodę, poznawać zachodzące procesy i zafundować sobie przyjazne przyswajanie wiedzy. A ta szczególnie zostaje w naszej pamięci, jeżeli bezpośrednio jej doświadczymy.

W związku z tym Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasia wyszło naprzeciw edukacji poza murami szkoły. Połowa października, trochę słońca, trochę deszczu i niezbyt przyjemny wiatr. Jednak pamiętajcie – nie ma złej pogody na wycieczki terenowe, jest tylko nieodpowiedni do warunków ubiór! Z młodzieżą ze Szkoły Podstawowej w Narwi przemierzyl-

śmy kilkadziesiąt kilometrów, poznając okoliczną przyrodę, urozmaiconą elementami kulturowymi.

Poznawaliśmy zarówno aktualne procesy rzeczne, jak i pozostałości po działalności Przanarwi sprzed kilku tysięcy lat. W Puszczy Ładzkiej, przylegającej do doliny rzeki, wypatrywaliśmy ptaków takich jak sóweczka (najmniejsza sowa występująca w Polsce) czy jarząbek (mała kurka leśna, perfekcyjnie wtapiająca się w tło). Spacerowaliśmy po zarośniętej borami sosnowymi wydmie parabolicznej i określaliśmy, jak powstała i dlace-

go dalej tu jest. Obserwowaliśmy stada koników polskich i krów polskich czerwonych, które żyją w dolinie i pełnią jednocześnie rolę „żywych kosiarerek” w ramach ochrony siedlisk rzadkich ptaków, m.in. krwawodziobów, rycyków czy dubeltów. Porozmawialiśmy również o dawnej działalności mieszkańców żyjących w nadrzecznych wsiach.

Ich praca bardzo często związana była z rzeką. Chodzi tu przede wszystkim o spław drewna i innych produktów, takich jak miód, potaż, zboża czy chmiel. Szukaliśmy śladów świadczą-

cych o przebywaniu w danych miejscach ludzi z epoki kamienia. Udało nam się odnaleźć kawałki obrobionych krzemieni, które wcześniej mogły być nożykami lub innymi narzędziami. Na koniec stanęliśmy bezpośrednio nad starorzeczem Narwi i omówiliśmy poszczególne etapy jego powstawania.

Ta krótka relacja niech będzie zachętą dla Was do wcielenia się w botanika, ornitologa i/lub geografa. Skomponujcie swoje mikrowyprawy i poznawajcie najbliższą okolicę bardziej świadomie. Pomoże Wam w tym przewodnik przedstawiający nieoczywiste miejsca Doliny Górnej Narwi na odcinku od ujścia Narewki do mostu na trasie Białystok – Bielsk Podlaski, który wydany zostanie w najbliższym czasie. Dostępny będzie – w wersji drukowanej i elektronicznej – na stronie www.narew.podlasie.org.

Wycieczka organizowana była w ramach realizacji projektu „Turystyka edukacyjna na obszarach przyrodniczo cennych w Polsce i na Białorusi” w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina 2014-2020.

Ewa STEPANIUK
Fot. autorki artykułu

Wydarzenia kulturalne w Białymstoku, Bielsku Podlaskim, Hajnówce, Siemiatyczach, a także w Orli, Czeremsze i Narwi. Koncerty z udziałem zespołów z Podlasia, gości z Lublina, a także z Ukrainy. Oprócz tego, zgodnie z wypracowaną tradycją – spektakle teatralne dla dzieci. Czterodniowe święto, czyli Festiwal Kultury Ukrainińskiej „Pidlaśka Osień”, odbył się 21-24 października 2021 roku.

Długo oczekiwane święto

W tym roku impreza przebiegła bez dużych zespołów z Ukrainy, do których festiwalowa publiczność przyzwyczaiła się w poprzednich latach, gdy na scenach z przytupem występowały zespoły pieśni i tańca. Ale tegoroczna „Pidlaśka Osień” i tak była wyjątkowa. Po pierwsze był to jubileuszowy – trzydziesty – festiwal, a po drugie ponownie odbył się na żywo, z udziałem publiczności w koncertowych salach. Poprzednia edycja, w wymuszonym przez pandemię formacie on-line, nie dostarczała takiej radości i nie tworzyła klimatu.

– Tegoroczny festiwal różni się bardzo od tego w minionym roku – mówi zastępca przewodniczącego Związku Ukraińców Podlasia Łukasz Badowiec. – Przede wszystkim są to koncerty na scenie, przed którą jest publiczność. Myślę, że tęsknili za tym zarówno wykonawcy, jak i widzowie. Widać, że ludziom tego brakowało, a teraz, gdy można, przychodzą – chcą kontaktu z kulturą.

Udało się! W takim emocjonalnym tonie mówili organizatorzy „Pidlaśkoji Osieni” o tym, że na festiwal dojechały dwa zespoły z Ukrainy. Do końca nie było wiadomo, czy coś się nie zmieni na granicy i czy pomimo zaświadczeń o szczepieniach przeciwko Covid-19 artyści nie będą mieć problemów z dotarciem na czas do podlaskich miejscowości.

Jednym z takich zespołów była męska grupa wokalna „Mikst” z filharmonii w Chmielnickim. Jej członkowie nie raz już gościli na podlaskim festiwalu, między innymi występując w składzie Zespołu Pieśni i Tańca „Kozaki Podilla”.

– Chociaż mamy różnorodny repertuar – mówi kierownik artystyczny zespołu Andrij Jurczenko, – bo śpiewamy także piosenki włoskie, gruzińskie czy amerykańskie, ale oczywiście tu, podczas kilkudniowych występów, prezentujemy wyłącznie program ukraiński. Śpiewamy pieśni, które są duszą naszego narodu i jego niewyczerpalnym skarbem. Jeste-

śmy tu już czwarty raz i podoba nam się to, że odczuwamy zrozumienie, jedność. Widzimy, jak ludzie reagują, bo czasami od słów piosenki lub melodii w oku zakręci się nawet łza.

Kolejną tradycją, którą pomimo organizacyjnych przeszkód udało się zachować, były spektakle dla najmłodszych. W tym roku do dzieci podstawówek w Czeremsze, Bielsku Podlaskim, Orli i uczniów Niepublicznej Szkoły Podstawowej św. św. Cyryla i Metodego w Białymstoku przyjechali aktorzy Wołyńskiego Teatru Lalek z Łucka. Przedstawili inscenizację bajki „Zołotowołoska”, która powstała kilka lat temu.

– Ten spektakl był przedstawiany na różnych festiwalach ukraińskich, zjeżdżaliśmy z nim całą Ukrainę, a teraz pierwszy raz prezentujemy go za granicą – mówi aktorka Julia Tuzowa. – Obawialiśmy się trochę, czy dzieci z Polski, które na co dzień nie mają kontaktu z literackim językiem ukraińskim, będą nas rozumieć. Za-

stanawialiśmy się nawet nad tym, czy nie grać wolniej. Ale byliśmy przyjemnie zaskoczeni, ponieważ dzieci reagowały tak samo, jak nasze dzieci w Ukrainie.

Udział artystów z Ukrainy na festiwalowych wydarzeniach podnosi rangę, poziom i frekwencję publiczności, ale „Podlaska Osień” to przede wszystkim święto naszych regionalnych wykonawców. Pandemia spowodowała, że w ostatnim czasie okazji do występów i wspólnych spotkań mieli mało.

Festiwal stał się okazją do realizacji zaległych, a bardzo przyjemnych zadań. Były to przede wszystkim cztery jubileusze. Pierwszy z nich – 25-lecie ukraińskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Ranok” z Bielska Podlaskiego miał się odbyć rok wcześniej, w trakcie XXIX „Podlaskojskiej Osieni”. Dzień przed jubileuszem ogłoszono lockdown i długie oraz pracowite przygotowania do benefisu spełżyły na niczym.

Kolejny młodzieżowy jubilat to ukraiński Zespół Pieśni „Hiloczka” z Czeremchy, który 25-lecie obchodzi w tym

roku. Pierwotnie jubileusz zespołu miał się odbyć 18 września w siedzibie zespołu – Gminnym Ośrodku Kultury w Czeremchowie – wspólnie z jubileuszem 40-lecia grupy śpiewaczej z Czeremchy Wsi. Festiwal „Dzereła”, w trakcie którego miały się odbyć urodziny zespołów, odwołano, bo Czeremcha trafiła do spisu miejscowości objętych stanem wyjątkowym.

Zespół Folklorystyczny „Rodyna” z Dubiażyna swój jubileusz 30-lecia świętował w sierpniu w rodzinnej wsi, ale podczas festiwalowego i jubileuszowego koncertu w Bielskim Domu Kultury miała miejsce swego rodzaju druga część wydarzenia – członkowie zespołu otrzymali Brązowe Krzyże Zasługi. Odznaczenia przyznane przez Prezydenta RP wręczył wicewojewoda podlaski Tomasz Madras.

– *To taka podniosła dla nas uroczystość – powiedziała Walentyna Tomczuk, jedna z nagrodzonych. – Dziękujemy wszystkim, którzy przyczynili się do tego, że dostaliśmy ten medal. W zespole śpiewam od samego początku. Szczególnie wspominam nasz wyjazd na koncerty do Francji i Belgii w 1997 roku. Oglądam fotografie z tych lat i wspominam. Prawdę mówiąc, nie spodziewałam się, że będziemy razem tak długo. Bo wiadomo, ktoś przychodzi, ktoś odchodzi, ale śpiewamy już tyle lat i jak Bóg da zdrowie, będziemy to dalej robić.*

Kolejnym wydarzeniem na głównej scenie jesiennego festiwalu w nowym budynku Bielskiego Domu Kultury, które powinno odbyć się w innym terminie, był koncert galowy Konkursu Piosenki Ukraińskiej „Z Podlaskojskiej krynicy”. Do czasu pandemii konkurs odbywał się wiosną, zaś laureaci prezentowali swój kunszt podczas Dni Bielska, na plenerowej scenie w centrum miasta. W tym roku przesłuchania odbyły się na początku października, a gala w ostatnim dniu „Podlaskojskiej Osieni” – 24 października. Wzięło w niej udział ponad 60 wykonawców, wśród których były zespoły, chóry, soliści oraz innego rodzaju grupy. Konkurs prezentuje różnorodne gatunki muzyki ukraińskiej – od pieśni tradycyjnych, archaicznych, po muzykę estradową.

– *Pandemia miała swój negatywny wpływ – mówi członkini jury, etnomuzykolog i śpiewaczka Ałła Kowalczyk z Równego. – Mimo to ludzie tęsknili za taką muzyką, chcieli i zaśpiewać, i posłuchać. Jednak te dwa lata przerwy wpłynęły na poziom.*

Na galowej scenie spotkały się wszystkie pokolenia śpiewających pieśni ukraińskie. Byli wśród nich najmłodsi, m.in. Ukraiński Dziecięcy Zespół Muzyczny z Lublina, którego członkowie zaśpiewali oraz sami akompaniowali sobie na kilku instrumentach. Byli także starsi, tacy jak zespół „Czyżowianie”.

– *Staramy się przyjeżdżać na każdy konkurs – mówi Jarosław Bielkiewicz z zespołu z Czyż. – Na wsiach już, niestety, nie słychać naszych piosenek. Cóż, wesel nie ma – wszystko odbywa się w domach weselnych. Tradycja odchodzi w zapomnienie. Jedyne co, to takie koncerty, festyny, konkursy. Pieśni z domu odchodzą na scenę.*

Nasza ukraińska podlaska kultura muzyczna opiera się na wiejskiej, ludowej tradycji, ale – jak widać i słychać – tradycja ta przenosi się ze swego matecznika do miast. Dobrze więc, że są takie sceny i takie wydarzenia jak „Pidlaśka Osień”, na której piosenka ukraińska i sceniczne słowo rozbrzmiewa od nadbużańskich Siemiatycz, poprzez nadnarwiańską Narew, aż po główne miejsce migracji naszych ludzi i naszej kultury – stołeczny dla województwa Białostok.

Sławomir SAWCZUK

Polskie Radio Białostok

Fot. Ju. Hawryluka, L. Łabowicz, Archiwum ZUP

Festiwal odbył się dzięki: dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy, dofinansowaniu ze środków z budżetu Miasta Białegostoku, a także przy wsparciu finansowym: Burmistrza Miasta Bielsk Podlaski, Burmistrza Miasta Hajnówka, Burmistrza Miasta Siemiatycze, Gminy Narew, Gminy Bielsk Podlaski oraz Wójta Gminy Czeremcha.

Енциклопедія підляських імен

2 серпня 1887 р. у Кмичині (пов. Томашів-Люблинський) нар. громадсько-церковний діяч **Сергій Хруцький** (за фахом народний учитель). Освіту здобував у Холмі та в Історико-філологічному інституті в Санкт-Петербурзі, у 1911-1915 рр. працював викладачем латинської мови в школах Варшави, 1915 р. евакуйований до Калуги. У 1918 р. викладав у сільськогосподарській школі в Полтаві. У 1920-1922 рр. перебував в советському ув'язненні та після звільнення під громадським тиском виїхав до Польщі. Отримав посаду в російській гімназії в Бересті – тут зустрів Василя Дмитріюка, спільно з яким почав суспільно-політичну працю та був обраний послом у Берестейському виборчому окрузі (1922-1928). Від 1925 р. член Українського національно-демократичного об'єднання, входив до його Центрального комітету (посол до Сейму у 1928-1930 та 1930-1935 рр. з державного списку УНДО). Діяч Українського церковного комітету, якого метою була дерусифікація Православної церкви на теренах проживання українців. У 1939 р. перебував на теренах захоплених советами, та був заарештований НКВС і вивезений до Казахстану. Помер, можливо, у 1954 р.

3 серпня 1919 р. у Ставках неподалік Володави народився в родині коваля народний поет **Степан Сидорук**. Все своє життя провів у рідному селі, в якому займався сільським господарством та бджільництвом. Писав місцевою українською говіркою західнополіського діалекту української мови та польською мовою (член польського Товариства народних творців). Україномовні твори були друковані у «Нашому слові», «Українському календарі», альманасі «Наш голос», «Над Бугом і Нарвою» та «Українському літературному провулку», вийшли також дві збірки поезій: «Над Бугом» (Варшава, 1983) та «Журавлі гнізда стелять над Бугом» (Люблин, 2005). Помер 15 квітня 2012 р.

12 серпня 1933 р. у Костомолотах коло Кодня у Білянському (Біло-Підляському) повіті народився філолог, поет і перекладач **Петро Купрись**. Закінчив загальноосвітній лицей у Білій-Підляській, потім вивчав російську філологію в університеті, працював учителем, 1966 р. переїхав до Люблина, де викладав російську мову в Рільничій академії. Помер 17 листопада 2002 р. у Люблині (похований на православних могилах при вул. Липовій). Петро Купрись – автор першого і єдиного повного перекладу польською мовою Шевченкового «Кобзаря»: Taras Szewczenko, «Kobziarz», w tłumaczeniu Piotra Kupryśia, Lublin 2008 (видання з оригіналом: Тарас Шевченко, «Кобзар. Kobziarz», переклад Петро Купрись, Lublin, 2012; також: Тарас Шевченко, «Лірика. Liyka», переклад Петро Купрись, Lublin, 2013). Повністю переклав також «Енеїду» Івана Котляревського: Ivan Kotlarewski, «Eneida», tłumaczenie Piotr Kupryś, Lublin, 2008 (видання з оригіналом: «Eneida. Eneida», Lublin 2013). Його власні вірші та переклади інших авторів: «Poezje i przekłady», Lublin 2010 (2-ге вид.: «Поезії і переклади. Poezje i przekłady», Lublin 2012).

16 серпня 1832 р. у с. Критишин (тоді Дорогичинський пов. Поліського воев.) народився краєзнавець та громадський діяч **Володимир Леонюк**. Двічі був засуджений за участь в українському русі – 1952 р. в Пинську і 1960 р. в Києві. У 1990-х член Українського громадсько-культурного об'єднання Берестейської області, автор публікацій про Берестейщину, в тому числі «Словника Берестейщини» – першої української енциклопедії регіону (т. 1-2, Львів, 1996-2010). Помер 14 грудня 2013 р. у Львові.

18 серпня 1870 р. у Рогачах коло Милейчич (тоді Берестейського пов. Гродненської губ.) у сім'ї місцевого священика народився історик **Костянтин Харлампович**, автор близько 250 праць, переважно

з історії Православної церкви та освіти. Закінчив духовне училище та Литовську духовну семінарію у Вільні, відтак Петербурзьку духовну академію (1894). Направлений працювати у Казанській духовній семінарії, де від 1895 р. викладав латину, потім цивільну історію (від 1906 р.). У 1899 р. отримав звання магістра богослов'я та з 1900 р. – доцент церковної історії в Казанському університеті (з 1909 р. – екстраординарний професор). З 1899 р. член Товариства археології, історії, етнографії при Казанському університеті (у 1922-1924 рр. – голова), також член Товариства історії та старожитностей при Московському університеті (1913), Товариства шанувальників старовинної писемності (1914), Володимирської вченої архівної комісії (1914), Московського церковно-археологічного товариства (1918), Товариства вивчення місцевого краю Чуваської автономної області (1922), Центрального бюро краєзнавства (1923). Член-кореспондент Російської академії наук по відділові російської мови і літератури (1916).

У 1919 р. Харлампович був за пропозицією історика Дмитра Багалія обраний академіком Всеукраїнської академії наук, але до Києва не зміг переїхати. Продовжував викладати в Казанському університеті та у військовій школі командного складу, працював у Музейній комісії. Його домагання, щоб реквізовані у церкви коштовності передавалися до музеїв, а пам'ятки історії краю охоронялися, стали причиною арешту у вересні 1924 р., а в січні 1925 р. заслання (без рішення суду). На 3-річному засланні, спочатку в Оренбурзі, потім у Казахстані, продовжував наукову роботу, видав монографію про повстання тургайських «киргизів» (казахів) у 1916-1917 рр. Після звільнення, завдяки втручанням академіка Михайла Грушевського, отримав у 1928 р. дозвіл переїхати в Україну. Мусив однак поселитися поза Києвом (у Ніжині) та у березні 1929 р. більшовицьким Комісаріатом освіти УРСР був позбав-

лений звання дійсного члена ВУАН (рішення скасовано 1992 р.). Продовжував однак наукову працю у структурах академії, зокрема в Історичній секції керованій Михайлом Грушевським, Комісії соціально-економічної історії (керівник Д. Багалій) та Педагогічній комісії ВУАН, друкувався у журналі «Україна». З 1930 року жив у Києві в далеких родичів, брав участь у створенні Комісії для досліджень з історії Близького Сходу та Візантії ВУАН. Заради заробітку коректував у Держвидаві журнали «Історик-марксист» та «Економіст-марксист», безоплатно комплектував бібліотеку Науково-дослідного інституту педагогіки, сподіваючись на посаду бібліотекаря. Помер у Києві 24 березня 1932 р.

2 вересня 1793 р. у Більську, в сім'ї міського писаря, народився правознавець та історик **Юзеф Ярошевич**. Вищу освіту здобув у Віленському університеті, який закінчив у 1815 р. зі ступенем магістра прав. Працював викладачем у Кременецькому ліцеї (лектор римського та польсько-литовського права), потім на Юридичному факультеті Віленського університету викладачем місцевого права (у 1827 р. йому присвоєно звання доцента, а наступного року – професора). Після закриття Віленського університету (1832 р.) повернувся до Більська, де інтенсивно займався історичними дослідженнями – його основний труд це історія «Литви», тобто Велико-го князівства Литовського («*Obraz Litwy pod względem jej oświaty i cywilizacji od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*», частини 1-3, Вільно 1844-1845), в якому чимало уваги присвячено рідному Підляшшю. Крім цього у польських та російських журналах надрукував низку статей про історію регіону та народну культуру українських мешканців Більського повіту.

29 вересня 1884 р. в с. Луковисько сьогоднішнього Білянського (Біло-Підляського) повіту народився **Михайло Оксюк** – у чернецтві **Макарій**, митрополит Варшавський і всієї Польщі у 1951-1959 рр. Помер 2 березня 1961 р. в Одесі.

10 жовтня 1949 р. у Крив'ятичах (Більський повіт) народився поет та суспільний діяч **Іван Киризиук**. Співзасновник Союзу українців Підляшшя та член його керівних органів. Член Національної спілки письменників України з 2003 р. Вірші українською говіркою рідного села почав писати у 12-річному віці. Перші його твори надруковані були у грудні 1971 р. на сторінках органу Білоруського суспільно-культурного товариства, тижневика «Ніва», й таким способом став піонером україномовного письменства на сторінках видань призначених для православного населення тодішнього Білостоцького воев. (також «Білоруські календарі»). На початку 1980-х років був співтворцем україномовного альманаху «Наш голос», який «на правах рукопису» видавав спільно із уродженцем Південного Підляшшя Іваном Ігнаюком (щорічні випуски у 1983-1988 рр.), в якому друковані були твори кільканадцяти авторів, перш за все молоді (наибільше з Орленської/Вурлянської гміни). Твори Івана Киризиука українською літературною мовою публікувалися на сторінках «Нашого слова» (та додатку «Наша культура»), «Українського календаря/альманаху», «Над Бугом і Нарвою» та у періодиці в Україні і діаспорі. Автор поетичних збірок «Моя батьківщина – Підляшшя» (Люблин, 1982), «Пісні моєї сторони» (Більськ-Підляський, 1985) – обидві «на правах рукопису», «Моїй батьківщині» (Варшава, 1986), «Весна з русалками» (Більськ-Підляський, 1995), «На дорозі із кирилиці» (Париж-Львів-Цвікау, 1995), «Смак ягоди ожини» (Більськ-Підляський, 1999),

«Кольори життя» (Більськ-Підляський 2008). Для вшанування 50-річчя дебюту поета має вийти друком його збірка віршів «Молитва жайвонка».

11 жовтня 1885 р. у Костомолотах коло Кодня у Білянському (Біло-Підляському) повіті народився громадський діяч, педагог **Карпо Дмитріюк** (брат **Василя Дмитріюка**). Освіту здобував у духовній семінарії в Холмі та на історико-філологічному факультеті Санкт-Петербурзького університету. Працював учителем у Варшаві, в часі війни – у Москві. Секретар Товариства холмшаків-українців у Москві, 9 квітня 1917 р. зборами Товариства рекомендований на посаду Холмського губернського комісара. На Всенародному з'їзді Холмщини (7-12 вересня 1917) обраний одним з семи членів Холмського губернського виконавчого комітету, делегатом до Української Центральної Ради. Помічник Київського губернського комісара освіти, перший комісар освіти Холмського губернського староства (1918–1919), організатор і керівник вчительських курсів та «Просвіти». В 1920 працював у приватній гімназії в Білостоці. Помер 24 червня 1921 р. у Бересті, похований на Тришинських могилах.

27 жовтня 1942 р. у Кліщелях народився історик, філолог і громадський діяч **Микола Рощенко** – перший головний редактор Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», співзасновник Товариства «Підляський науковий інститут» та почесний член Українсько-

го Товариства в Любліні. Вищу освіту – історія та російська філологія – здобував в Університеті Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, де тривалий час був головою гуртка Українського суспільно-культурного товариства. Працював викладачем у Вищому вчительському училищі в Любліні, відтак в Університеті МКС та у Вищій православної духовній семінарії в Яблочині (між іншим – українська мова та історія України).

У другій половині 1970-х Микола Рощенко почав досліджувати українські говірки околиць Кліщель та у 1979 р. захистив кандидатську дисертацію «Північноукраїнські говірки околиць Кліщель. Фонетика. Флексія». У 1980-х почав публікувати науково-популярні статті в альманасі «Український календар» та українському тижневику «Наше слово»; з кінця 1990-х наукові статті у виданнях «Rozprawy Slawistyczne», «Холмський архів», «Roczniki Kulturoznawcze», «Холмсько-Підляські історичні студії». У 2002 р. Союзом українців Підляшшя була видана історична монографія Миколи Рощенко «Kleszczczele», дослідник був також співавтором видань «Cerkiew prawosławna Przemienienia Pańskiego w Lublinie» (Люблін 1993, з Григорієм Купріяновичем) та «Dasze. Fragmenty historii w dokumencie i fotografii» (2013, з Марком Мартиновичем).

Попри постійне проживання в Любліні, весь час залишається учасником українського життя на Підляшші – у 1991-1996 рр. головний редактор «Над Бугом і Нарвою»; один із двох кандидатів-українців (разом з Юрієм Ігнатюком) від Північного Підляшшя на парламентських виборах 1991 р. до Сейму Польщі (Виборчий комітет православних). У 1993 р. ініціював проведення панахиди у православній церкві Кліщель за жертвами Голодомору. Активно бере участь у діяльності Українського Товариства в Любліні, Союзу українців Підляшшя, Товариства друзів Кліщелівської землі (почесний член з 2017 р.) і Товариства «Підляський науковий інститут».

Ред.

Результати Воєводського декламаторського конкурсу «Українське слово»

27 жовтня 2021 року

в Більському будинку культури в Більську відбулися прослуховування Воєводського декламаторського конкурсу «Українське слово». З огляду на епідеміологічну ситуацію презентації проходили у гібридній формі – одні учасники виступали стаціонарно, інші – онлайн. Загалом виступило 74 дітей з Більська-Підляського, Черемхи та Білостока. Оцінку давало журі у складі: Людмила Лабович (голова журі) – філолог, мовознавець, журналістка, Єлизавета Неліпинська – директорка Дитячого садка № 9 «Лісова поляна» в Більську та поет Іван Киризиук.

Прослухавши 12 презентацій у виконанні наймолодших – «дитячий садок», було прийнято рішення присудити нагороди:

I місце

- Надія Вашкевич
- Ліліяна Якоцюк
- Ганна Невінська
- Наталія Бондарук
- Мая Філонович
- Анна Білокозович

II місце

- Оксана Кондратюк
- Зузанна Дубінська
- Олександра Андросюк
- Іга Парфенюк

III місце

- Марія Коровай
- Надія Хмур

У номінації «**класи I-III початкової школи**» прослухано 22 презентації. Нагороди отримали:

I місце

- Олександра Білокозович
- Мартина Сахарчук
- Наталія Білокозович
- Ніколя Голодок
- Вікторія Гаврилук
- Габрієла Остапкович
- Софія Жуковська

II місце

- Олаф Шуміковський
- Іга Матеяк
- Магдалена Дмітрук
- Дарія Савіцька
- Марія Григорул
- Лаура Бобер
- Уршуля Баран
- Олівія Федорович
- Катерина Парфенюк
- Микола Солов'янюк

III місце

- Конрад Северин
- Лена Рутковська
- Ксенія Парфенюк
- Агата Решетніков
- Соня Хмур

У номінації «**класи IV-VI початкової школи**» журі прослухало 17 презентацій та вирішило нагородити:

I місце

- Юлія Монахович
- Анна Решетніков
- Наталія Савчук
- Марія Сливка
- Мая Єрмаловська

II місце

- Сара Карчевська
- Шимон Циркун
- Кацпер Дацевич
- Неля Карчевська
- Олівія Анна Шульжик
- Єва Гіза
- Вікторія Бондарук
- Магдалена Жихонь

III місце

- Клавдія Волосик
- Оксана Таранта
- Вікторія Ярошевич
- Маріанна Зис

У номінації «**класи VII-VIII початкової школи**» були 23 презентації. Нагороджені декламатори:

I місце

- Григорій Данілюк
- Магдалена Корпач
- Дарія Солька
- Іван Данілюк
- Мальвіна Волосик
- Марія Ситницька
- Марія Казімерук
- Маргарита Висоцька
- Габрієла Кондрацюк
- Ізабела Томчук

II місце

- Петро Алексеюк
- Варфоломій Калішевич
- Анна Стельмах
- Олександра Шокало
- Олександра Касперук
- Михайло Васілюк
- Наталія Лапінська
- Іларія Токаюк
- Оксана Ясюк

III місце

- Домініка Федорук
- Валерія Стебелева
- Оксана Васілюк
- Софія Іванюк

Підсумовуючи конкурсні слухання, журі вважає, що нагороджені учні показали дуже добре знання підбраного тексту, правильну інтерпретацію вибраної поезії та гарну вимову з урахуванням правильної артикуляції складних українських звуків. Крім того, вони презентували свою сценічну майстерність. Рівень змагань, як і в попередні роки, був високим та, незважаючи на складну епідеміологічну ситуацію, було велике зацікавлення конкурсом.

Ред.

Унікальна діалектна пам'ятка (до 100-річчя Ольги Онацик, народної поетки з Ягуштова)

Позаторік, редагуючи матеріали тому «Етнографічний образ українців зарубіжжя» [1], я паспортизував свої записи від однієї з найкращих інформанток, Ольги Онацик, і подумав: як летить час... скоро буде її сторіччя...

Недавно в листуванні з Юрієм Гаврилюком згадав, що ця підляська народна поетка з Ягуштова народилася 1921 року, отже цьогогоріч маємо відзначити її ювілей. «Факт! – відгукнувся редактор. – Треба буде згадати в 6 числі. Може, кілька слів Ти напишеш...». Приймаю цю пропозицію з вдячністю, адже часто тепло згадую розмови з пані Ольгою і радий у такий спосіб вшанувати її пам'ять.

У листопаді 2005 року я мав іще кілька тижнів до закінчення польської візи після стажування у Варшавському університеті, тож вирішив поїхати до Більська-Підляського, до своїх – бо коли ще буде така нагода! Спитав у знайомого журналіста: підкажи, до кого можна там звернутися. Він дав телефон історика, письменника та редактора Юрія Гаврилюка. Я зателефонував, домовилися про зустріч у Більську.

І от – пізній листопадовий вечір, темна зупинка в незнайомому місті, моя важезна валіза з книжками... Пасажири варшавського автобуса порозходилися й лишилося нас двоє: я і кремезний чоловік в окулярах – познайомилися, розговорилися. Потішило, що обидва – Юрії Івановичі.

Допомога Юрія була неоціненною – як у побутовому, логістичному сенсі, так і в пошуку інформантів для моєї імпровізованої діалектологічно-етнографічної експедиції. Я пізніше мав нагоду переконатися, що таку ж підтримку Юрій Гаврилюк незмінно надавав усім дослідникам з України. Користуючись нагодою – ще раз дякую Тобі, Юро, за допомогу та введення у світ Твого рідного Підляшшя.

А воно, Підляшшя, вразило й захопало в себе. Насамперед це люди, які щиро раділи розмовам із київським гостем і виразно сприймали мене за свого, а ще – чудова північноукраїнська говірка. Я відразу поділився з Юрієм Гаврилюком та Славомиром Савчуком своїм спостереженням: почуваюся інколи, ніби розмовляю з бабусями не в іншій країні за вісімсот кілометрів від домівки, а десь неподалік Києва, серед носіїв говірок Київського Полісся (за кілька місяців перед тим вийшов останній, четвертий, том колективної монографії «Говірка села Машеве Чорнобильського району» – проекту, якому я присвятив кілька років).

Чи не найвагомішою знахідкою моєї підляської експедиції виявилася рукописна пам'ятка діалектного мовлення – зошит віршів Ольги Онацик. Мушу пояснити: вважається, що діалекти в наш час існують майже виключно в усній формі, тому виявлення писемних діалектних пам'яток – завжди подія.

Але по порядку.

Юрій Гаврилюк представив пані Ольгу як авторку часопису «Над Бугом і Нарвою» – свого часу там було надруковано добірки її віршів рідною говіркою. Знайомство наше відбулося у важкий для пані Ольги час – вона носила жалобний одяг після смерті сина. Спочатку виник сумнів: може, варто обмежитися годинним

інтерв'ю? Але потім вона сказала, що наші розмови допомагають їй розв'язати сумні думки.

Пані Ольга виявила чудове знання традиційної культури, дуже зацікавлено і невтомно відповідала на доволі складні питання програми «Поліського етнолінгвістичного атласу». Розповідала про своє життя, про загибель на фронті чоловіка, про операцію та смерть сина... І – про власну поетичну творчість. Це незвичне для селянського побуту заняття, очевидно, завдячує її природній вразливості та фантазії. Транскрибуючи старі записи, я знайшов підтвердження цьому в її розповіді про дитинство: «Так гоже подівігіся било. І навіть довговато так. І вже в хаті, все до хати йдуть і питають: «Чи можна у вас „Герода“ ставіті чи не?» Ну, просят, кажут: «Можна». Я то паметаю, колись теї Смерті^е боялася – пуд лу^ожко влі^зла. Усі^е стоять тута-

Значну частину своїх віршів пані Ольга зачитала під аудіозапис

ка і представ'яють, а я пуд лу^ожком сіджу вже, коб мене не бачилі... Може, било сі^м чи ву^осім лі^т...».

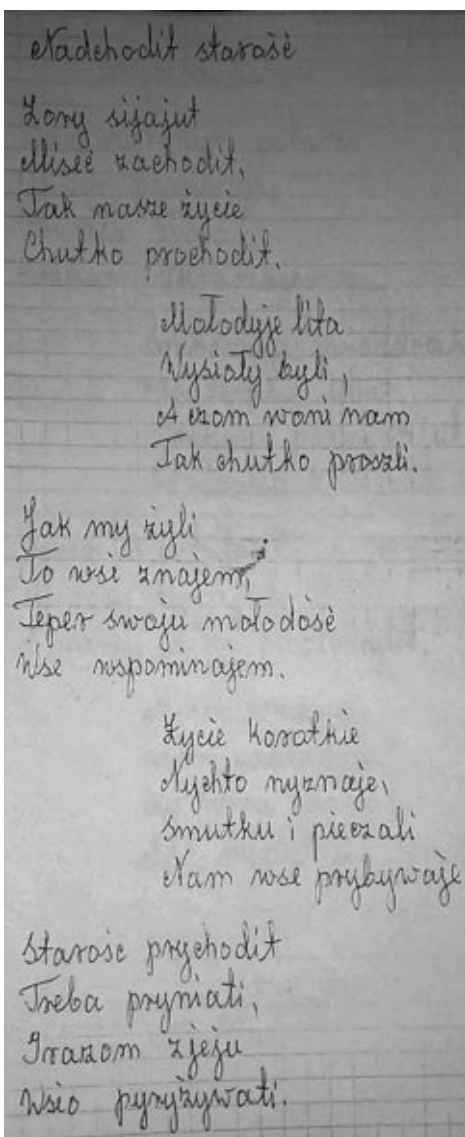
Свої вірші пані Ольга записувала польською латинкою, адже життя складалося так, що мала тільки початкову освіту в польській школі – як майже всі односельці її покоління. Відірваність від східнослов'янських літературних мов і очевидна відмінність польської сприяли збереженню рідної ягуштовської говірки й на письмі. Польська графіка дозволила застосувати практично фонетичний правопис («як говорю, так і пишу»). Виняток становлять дифтонги, для передачі яких і в сусідніх літературних мовах немає загальноприйнятих графем. Утім, часто носії поліських говірок не сприймають дифтонги як складні звуки, що потребують спеціальних графічних засобів (доводилося спостерігати, що інколи навіть філологи з Полісся не чують дифтонгів у рідних говірках).

Пані Ольга народилася і все життя мешкала неподалік Більська, у православному селі Ягуштові (Augustowo), говірку якого в розмові зі мною охарактеризувала так: «Якаясь мова така, я ві^едаю? Ну, не то білоруська, не то українська. Хучі^й до української походіт вона, сі^та мова наша... Так, як наши батькі, діди, прадіди, усі^е тако – і ми так говоримо...». Зі шкільних років писала вірші місцевою говір-

кою, інколи польською та російською. До української літературної мови в писемній чи усній формі до середини 1990-х років доступу не мала.

Її вірші рідною говіркою можна розділити на кілька тематичних груп, серед яких головними є: автобіографічні („Sałdat na fronti pomiraje”, „Wujna”, „Kupiła konia”), етнографічні („Wyliki Pust i Welikdeń”, „Koliś wesoło było życie”, „Didy tiszylis kuńmi i zymloju”, „Żniwa”, „Pryhad dawnych lit”, „Nyma laszków nyma piataków”), ліричні („Lubow”, „Rozłuka”, „Nadchodit starość”), про місцеву історію („Tragedja w Rajśku”, „Byrut w Hiermaniju”), про природу („Wyrubka i mowa lisa”, „Oseń”, „Odlitajut husi”, „Pryszła zima”, „Roste rabina w polu”), жартівливо-побутові („Pozow did u pole”, „Did i baba”).

Пані Ольга ставилася до своєї творчості серйозно, раділа, якщо її вірші гідно оцінювали. Коли ми трохи краще познайомилися, показала майже заповнений великий 96-сторінковий зошит, куди вона акуратно записувала свої твори. Побачивши моє щире захоплення, запропонувала його скопіювати – що я й зробив із вдячністю. Ця ксерокопія, на моє переконання, є справжньою пам'яткою – діалектною, етнографічною та літературною – і згодом разом із іншими матеріалами моєї підляської експедиції за-

Сторінка із зошита Ольги Онацик

йме своє місце в академічному науковому архіві. Зошит містить 39 віршів ягуштовською говіркою та один вірш російською („Taska i piereżuwanije” – вірш автобіографічний, про прощання з чоловіком, його листи з місця служби та загибель).

У рукописі знаходимо безліч цікавих, а інколи й унікальних, фонетичних, лексичних та граматичних явищ. Скажімо, «синтаксична візитівка» Підляшшя – заміна форм давального відмінка прийменниковими конструкціями з «для» представлена кількома десятками прикладів: Ja wydu wono (лоша) parered / Mene wybihaje, / I na nohi dla mene / vse nastupaje; Musit wasza kuszka bila / Dla mni jajcia wsi pojiła; Wczoraj dowho posidiła i hołowa / Dla mni boliła та ін. Є навіть кілька рідкісних контамінованих форм: Rentu maju ja małuju, / Wo dla wpukam wsio kuruju [2].

Значну частину своїх віршів пані Ольга на моє прохання зачитала під аудіозапис (а деякі ще й цікаво прокоментувала) – тож маємо цю діалектну пам’ятку не тільки в писемному, а й в усному вигляді. Така подвійна фіксація діалектних явищ забезпечує дослідника від певного суб’єктивізму, пропускання матеріалу через власне «фонологічне сито» (термін відомого фонетиста А. Залеського).

Перечиту ю вірші пані Ольги й ніби чу ю її голос та розповіді з ностальгічним протиставленням минулого й сьогодення:

Pryde lito żniwa
Wsi syrpani żali,
I w obid pud laszkom
Szczе wse oddychali.
Hospodar boroziunku zanimaje
A pro żynci nic nyspohadaje,
Bo skazaw szyroko zanimati,
Żeb do hranici disiaj dożati.
Po zachodi słońcia
Żati kuńczajem,
A iduczy do domu
Na cile pole spiwajem. <...>
Teper ostali ono staryje
Mołodyje do bloków powtikali,
Żeb na zymli robiti
Ich nyzastawiali.
(фрагмент вірша „Żniwa”
в авторському написанні)

Дослідники описують концепти, мотиви та інші складні речі: «Концепт пам’яті взагалі посідає провідні позиції у творчій свідомості багатьох „наївних” авторів. Мотиви неминучого забуття людини після смерті, переживання минулого через спогади <...> – усі ці та інші пов’язані з ідеєю пам’яті мотиви буквально пронизують простою народну „наївну літературу”» [3].

А пані Ольга казала мені просто й мудро: «Воно всьо загіне, забиваються вже. А як написано, то ще хтось прочитає...». І правда...

Юрій БІДНОШІЯ

Інститут мистецтвознавства,
фольклористики та етнології
ім. Максима Рильського Національної академії наук України, Київ
Фото Ю. Гаврилюка

Примітки:

[1] Етнографічний образ українців зарубіжжя. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Ч. 1. Культура життєзабезпечення та традиційні соціо-нормативні практики / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України; ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – Київ, 2019. – 676 с. Розповідь і деякі етнографічні вірші О. Онацик вміщено на с. 215-222. Ознайомитися з електронною версією видання можна на сайті ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАНУ: http://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2107&Itemid=473

[2] Докладніше про це цікаве явище див. у моїй статті: Бідношия Ю. Аналітичні тенденції в північноукраїнських говірках (заміна безпрійменникового давального прийменниковими конструкціями в говірках Підляшшя та Київського Полісся) // Волинська філологічна: текст і контекст. – Луцьк, 2007. – Вип. 4: Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов’янському контексті. – С. 32–45. Чимало прикладів взято з віршів та усного мовлення О. Онацик.

[3] Лурье М.Л. О феномене наивного сочинительства // «Наивная литература»: исследование и тексты / Сост. С.Ю. Неклюдов. – М.: Московский общественный научный фонд, 2001. – С. 28.

ЧИТАЦЬКА ТРИБУНА

Сумні думки – бо з чужини!

Дорога Редакціє – сьогодні посылаю Вам свої весняні думки. Дуже прошу, якщо можна – помістіть їх на сторінках «Над Бугом і Нарвою».

З повагою Василь ШЛЯХТИЧ
Уродженець Улюча над Сяном

Пробую зрозуміти тишу

Пробую зрозуміти тишу, яка звучить біля мого тіла і пише, як жити мені в чужині. Душу колише життя і усвідомлює мені, що я, ще я, що ще пожити мені. Можливо хтось притоптує свого минулого сторінки, щоб діти не збагнули, хто він, а я стаю на зупинках мальованих невірою в майбуття. Зупиняюся і бачу, що я то я душею і тілом... Пригадую собі, як сонце гріло моє обличчя і кликало мене на віче, а я не спішився, не йшов, бо знав, що це щойно січень. Задумав, відпочину, а щойно тоді жити буду далі. Чекаю буду весни, коли зацвітуть конвалії, а потім квітом говорити будуть сади, а в них вишні і груші... Поки що весняним квітом пишається ліщина... Роки сідають на спину. Зняти їх неможливо. Такого дива в людей немає. Таке диво лишень в Бога. ВІН знає, як було і що було. ВІН все знає...

Про наше ХРИСТИЯНСТВО

Візьми Святе Письмо у руки. Якщо збагнеш розлиті звуки, якщо в серце й душу заглянеш і там віднайнеш неписане, щойно тоді йди до святині, щоб Бог дізнався, хто ти нині. Не говори, я християнин, якщо брату не віддав шану. Якщо ти не проствив провини, прошу, не звись ХРИСТИЯНИНОМ. Святе Письмо, а там наука для тебе, батька, сина, внука... Читай уважно. Міркуй слова, що зерно правди, що половина... З життя свого відкинь погане. Так чесним перед світом станеш...

Йди струнко з промитим зором, і знай про що й кому говориш. Ти вивчай історію брехні, щоб міг її сказати – Ні! Почують тебе сестра з братом не лиш в церквах в рідних Карпатах, де Православний і Католик того самого Бога молять. Над би-стрим Сяном, в Лемківщині, чи в чужині, чи в Україні, бо ми собі одна родина і матір’ю нам Україна...

Думками увійшов в Карпати

Карпати. Улюблені Карпати. Надсяння і Лемківщина. Вони, неначе сестра з братом сумні, читають майбуття. Колись хотіли повертати в село, якого вже нема, і як батьки, ставляти хату, щоб знов вписати своє я... В кожного рідна одна мати. Рідне село, й церква своя... Чи годиться, щоб це міняти за євро, долара, рубля? Хрестиком вишивала мати сорочку й синкові дала. Син її викинув, мов шмату, щоб мати не пригадала. Втрачаєш рідне, й чуже втрапиш, бо в тебе сорому нема. Чужі з тебе будуть сміятись, бо ти не будеш їм рідня...

«Коб люде вернулiся до мови, котору їм переказали мама і тато, дієд і баба»

«Kob lude wernulisia do mowy, kotoru jim perekazali mama i tato, diēd i baba»

Вишла друком книжка Васи Плятонішиного *Tak rozkazuwali*. То історії трох мужчин – Олексієя, Ондруши і Онтонія, котори шукают любові, щастя і свого мієсця в свієті. Книжка написана руодною мовою автора, котори родом з Курашева в гміні Чижіє, і на певно буде цікава всієм, якіє говорат по-свойому або хоч понімают мову своїх дідуов-прадідув. З автором говорить Людміла Лабовіч.

– Вишла друком Ваша книжка *Tak rozkazuwali*. Признаюсь, што коли стала йїє читаті, то мене заскочило, што пишете по-свойому не про колісьєє нашого села, але про теперишнє жите Пудляшукуов, якіє живут скруозь – в Білостоці, Цехановці і їздят скруозь – до Криніці, Аугустова, за граніцю. І што всіє – тоже Полякі – говорат курашуовською мовою. Знаю, што перед Вамі прозу по-свойому пісали Васіль Петручук з Грабовця, тоже Юрій Гаврилук, а од якогось часу творит розкази Ваш земляк, Юрій Плева. Однак – по мойому – Ви вносите зусієм нову вартость, бо показуєте, што нашою мовою можна опісувати теперишні історії наших люді, котори живут серед Полякуов. Гратулюю Вам, бо по-мойому то штось нове.

– Дякую, мніє приятно. Я хотієв би, коб люде вернулiся до мови, котору їм переказали мама і тато, дієд і баба, тієм і подумав, што опішу історії мовою, которою говорат люде од Бієльська до Гайнувкі, од Нарви до Мохнатого.

– Ви пудпісуетесь на своєюй книжці Вася Плятонішин. То ваш псевдонім?

– Ніє, то моє пруюзвіско, мене так називають в селіє. Муой дієд називався Платуон, його сина, мого батька, називали просто Плятонішин, а мене вже Вася Плятонішин.

– Вася, про што Ви пишете?

– Моїє розкази оперти на історіях, котори не є видумани, але сталіся за мого жита у сієтум куткові Пудляша. В одному розказі я помієстив кілька таких правдівих історій. Люде будут читаті книжку і скажут – «О, у нас било штось похоже». А якіє то історії, то пока «тіхо ша».

– Може хоч троху розкажете, про што пишете, коб переконаті тих, котори ще не читали?

– В книжці розказую про Пудляшуов, про їхнє жите, любов, роботу. І то главна думка. Однак при сьому я замарковав три побуочни лінії. Начну од кунця.

– Значиться од третьюй лінії?

– Так. Ви знаєте, што тепер мнуого говориться про – кажучи пуольською мовою – równouprawnienie бабуов і мужчин. В моюой книжці дівчинята, молодіці ведут себе нормально, робят свою роботу. Ніхто їх не поніжає. Але читач, котори докладно всьо прочитає, обачит, што

Wyszła drukom kniżka Wasi Platoniszynoho *Tak rozkazuwali*. To istoriji troch mužczyn – Oleksiēja, Ondruszy i Ontonija, kotory szukajut lubowi, szczastia i swoho miēscia w swiēti. Kniżka napisana ruodnoju mowoju awtora, kotory rodom z Kuraszewa w gmini Czyżyє, i na pewno bude cikawa wsiєm, jakije howorat po-swojomu abo choc ponimajut mowu swoich diduow-pradiduw. Z awtorem howoryt Ludmiła Łabowicz.

– Wyszła drukom Wasza kniżka *Tak rozkazuwali*. Przyznaję, szto koli stała jjiє czytati, to mene zaskoczyło, szto piszete po-swojomu nie pro kolisnie naszoho sela, ale pro teperysznie życie Pudlaszukuow, jakiji żywut skruoż – w Bilostoci, Ciechanowci i jiędziat skruoż – do Krynicy, Augustowa, za hraniciu. I szto wsiє – toже Polaki – howorat kuraszuwskoju mowoju. Znaję, szto pered Wami prozu po-swojomu pisali Wasil Petruczuk z Hrabowcia, toже Jurij Hawryluk, a od jakohoś czasu tworzył rozkazy Wasz zemlak, Jurij Plewa. Odnak – po mojomu – Wy wnosite zusiєm nowu wartost', bo pokazujete, szto naszoju mowoju można opisuwati teperyszni istoriji naszych ludzi, kotory żywut sered Polakuow. Hratuluju Wam, bo po-mojomu to sztoś nowe.

– Diakuju, mniє przyjatno. Ja chotiєw by, kob lude wernulisia do mowy, kotoru jim perekazali mama i tata, diēd i baba, tiєm i podumaw, szto opisu istoriji mowoju, kotoroju howorat lude od Biēlška do Hajnuwki, od Narwy do Mochnatoho.

– Wy pudpisujetes na swojoj kniżci Wasia Platoniszyn. To wasz pseudonim?

– Niє, to moje prouzwiszko, mene tak nazywajut w seliє. Muoj diēd nazywawsia Platuon, joho syna, moho bat'ka, nazywali prosto Platoniszyn, a mene wże Wasia Platoniszyn.

– Wasia, pro szto Wy piszete?

– Mojiє rozkazy operty na istorijach, kotory nie je wydumany, ale stalisia za moho žytia u siєtum kutkowi Pudlasza. W odnomu rozkazi ja pomiєstiw kilka takich prawdziwych istorij. Lude budut czytati kniżku i skazut – «O, u nas było sztoś pochoże». A jakije to istoriji, to poka «ticho sza».

– Може хоч троху розкажете, про што пишете, коб переконаті тих, котори ще не читали?

– В книжці розказую про Пудляшуов, про їхнє жите, любов, роботу. І то головна думка. Однак пры сиому я замарковав три побуочны лінії. Начну од кунця.

– Znaczyt'sia od tretioji linii?

– Tak. Wy znajete, szto teper mnuoho howoryt'sia pro – kazuczy puolškoju mowoju – równouprawnienie babuow i mužczyn. W mojoj kniżci diwczyniata, mołodici wedut sebe normalno, robjat swoju robotu. Nichto jich nie poniżaje. Ale czytacz, kotory докладно wsio proczytaje, obaczyt,

кажда з їх вміє використати мужчину, коли оно юой треба. Лічитьсья тоє, што вона хоче і не думает, як буде чутиься мужчина. Є тоже наоборуот, але я про сьое не писав. Однако як молодіця і мужчина добре себе понімают, то їх жите буде щасливе і весьоле.

– **А друга лінія?**

– То вплив на жите Пудляшуов сіл природы, котори люде знають уже десеть тисяч літ, але науково їх не могут пузнати і описати. Можемо сказати, што то незнани сіли, котори саміє приходят до чоловіка невідь скуоль і коли. То добри сіли.

Дам приклад. То моя пригода. Двадцеть літ тому я їхав увечери з Елку до Білостоку. Повни два дніє мієв занятя, а вночіє добре не спав. Передо мною їхав бус. Мніє

видалося, што вуон їде помалу і я його став випереджати. Зруваліся на закругові і я тогди обачив, што напротив їде самоход. Мене спараліжовало. Однако по хвіліні (як прийдем, што хвіліна то одна шиїдїсята секунди) моя нога якби сама по собіє притїсла газ до земліє, а руки остро повернули самоход в право. На двох кольосах муой самоход вїхав на прави пас, якраз перед самим бусом, там сієв на штири кольоса і поїхав просто. Покуоль до мене дошло, што сталося, самоход одїхав може двїєсті метрув. Тогди я затримався і не муог дихати, а моя скуора была вся осипана. Ще тепер як вам розказую, то мурашки ходят по тієлі.

– **Ну і што Вас спасло?**

– Учони кажут, што то муой розум (по пуольські умysł). Вони дієлат його, упрошачючи, на свієдоми, коли ми знаєм, што робім, і несвієдоми, котори керує тим, што дієється в організмові без нашої волі. Коли мою свієдомость спараліжовало, то кероване мною і самоходом переняла несвієдомость і вивела самохода. Ну, а вієрующи скажут, што мене спас Ангел Хранітель. Як звав, так звав, а сіла є на правду. Я в каждому розказі долїкатно зазначив разни йїє прояви.

– **А што на першум мієсці, якая лінія?**

– То сіли, котори саміє не дієют. То спїяци сіли. Їх активуют всякі чародїєї. Але тепер правдівих чародїєюв уже нема. Є оно разни відьмарїє і відьмаркі, шептунї і шептучї, котори знають часть того, што колїсьні. Сїєти сіли уже могут битї добри і кепські.

І знов історїя з мого жита. Підїсят лієт тому ми з пувлїєтнім діятком поїхали у гостї до свояка моєї жуонкі Валї. Зобралося там кїлканадцеть чоловік. Усіє тієшилися малишом. А вуон без дай рацїї начав кричатї, заходїтїся од плачу і сїнієті. Я взяв його на руки і вислав жуонку, коб побїєгла на село до тілїфона визватї поготове. Однако господар сказав, што не треба, забрав од мене дітя, випросїв люди з кухні, зачинїв двери. Може по мїнутах воно перестало плакати. По якіхїся десетьох мїнутах вуйшов до комнати, а наш син став до нас смїятїся.

szto kaźda z jich wmiєje wykorzystati mužczynu, koli ono juoj treba. Li-czyt'sia toje, szto wona chce i ne dumaje, jak bude czutisia mužczyna. Je toze naoboruot, ale ja pro sioje ne pisaw. Odnako jak mołodicia i mužczyna dobre sebe ponimajut, to jich żytie bude szczasliwe i wesiole.

– **A druha linija?**

– To wpływ na żytie Pudlaszuow sił przyrody, kotory lude znajut uze deset' tysiacz liєt, ale naukowo jich ne mohut puznati i opisati. Możemo skazati, szto to neznany siły, kotory samyje prychodiat do czołowiєka ne-wid' skuol i koli. To dobry siły.

Dam przyklad. To moja przyhoda. Dwadcet' liєt tomu ja jiєchaw uwe-czery z Elku do Bilostoku. Powny dwa dniє miєw zaniatia, a wnoczyє dobre ne spaw. Peredo mnoju jiєchaw bus. Mniє wydałosia, szto wuon jiє

de pomalu i ja joho staw wyperedzati. Zruwnalisia na zakruhowi i ja tohdy obaczyw, szto naprotiw jiєde samochod. Mene sparalizowalo. Odnako po chwili-ni (jak przyjmem, szto chwili-na to odna szyjdisiata sekundy) moja noha jakby sama po so-biє prytisla haz do zemliє, a ruki ostro powernuli samochod w prawo. Na dwuch kolosach muoj samochod wjiєchaw na prawy pas, jakraz pered samym busom, tam siєw na sztyry kolosa i pojiєchaw prosto. Pokuol do mene doszło, szto stałosia, samo-chod odjiєchaw moze dwiєsti metruv. Tohdy ja zatrzymawsia i ne muoh dychati, a moja skuora byla wsia osypana. Szczє teper jak wam rozkazuju, to muraszki chodiat po tiєli.

– **Nu i szto Was spaslo?**

– Uczony kazut, szto to muoj rozum (po puolski umysł). Wony diєlat joho, uproszczajuczy, na swiєdomy, koli my znajem, szto robim, i neswiєdomy, kotory kieruje tym, szto diєje-t'sia w orhanizmowi bez naszoji woli. Koli moju swiєdomost' sparalizowalo, to kierowanie mnoju i samochodom pereniala neswiєdomost' i wywela samochod. Nu, a wiєrujuszczy ska-żut, szto mene spas Anhiel Chranitiel. Jak zwaw, tak zwaw, a siła je na prawdu. Ja w każdemu rozkazi dolikatno zazna-czyw razny jjiє projawy.

– **A szto na perszum miєsци, jakaja linija?**

– To siły, kotory samyje ne diєjut. To spjaszczы siły. Jich aktywujut wsiaki czarodїєji. Ale teper prawdiwych czarodїє-juw uze nema. Je ono razny wid'maryє i wid'marki, szeptu-ny i szeptuchi, kotory znajut czast' toho, szto koliśni. Siєty siły uze mohut byti dobry i kiepski.

I znow istorija z moho żytia. Pidisiat liєt tomu my z puw-liєtnim ditiatkom pojiєchali u hosti do swojaka mojeji żuonki Wali. Zobrałosia tam kilkanadcet' czołowiєk. Usiє tiєszylisia małyszom. A wuon bez daj racji naczwaw kryczati, zachoditisia od płaczu i siniєti. Ja wziaw joho na ruki i wysław żuonku, ko-b pobiehła na selo do tilifona wyzwati pohotowie. Odnako ho-spodar skazaw, szto ne treba, zabraw od mene ditia, wyprosiw ludi z kuchni, zaczyniw dwery. Moze po minuti wono peresta-ło płakati. Po jakichsia deseticich minutach wujszow do kom-naty, a nasz syn staw do nas smijatisia.

І я тоже про такіє сп'ящи сіли пішу.

– Можна сказати, што то трохи приближує Ваши розкази до нашого фольклору, в которум мноого відьмауов, шептух, а люде до сіх пуор муочно вірат в кепські очи, што хтось може споврочити, причаровати.

– Людміло, чи ви знаєте, што на Пудляши найбуольш всяких шептунуов і шептух на тишу чоловік в цілуй Пуольши? Їх вплив, кепські або добри, почула не одна сім'я. Я в розказах показав, як відьмаркі діяли на люді, про которих писав. Вірте мні, я там нічого не видумав, так било, оно не в туом часі і неконечне в туом місці.

– А якії наши пудляські будьонни проблеми описуєте в своюой книжці?

– В однуом розказі я показав, як молодож з Пудляша виїжджала в гллуб Пуольши і там робіла кар'єру, втоплювалася в тамтейшу культуру, релігію. Руодна мова і звичаї не билі їм ні до чога потриєбни і бульшинство стало забивати всьо, што своє. Однако коли вони вже перешлі на емеритуріу, в паметі вернулїся їхні молодїє літа. Я одін з їх. Правда, я не виїхав з Пудляша, але став пуольськомовни, бо в сітуй мові робів кар'єру. По-својому знов начав думати уже тогди, як перейшов на емеритуріу. А про што думав, то написав у моїх розказах.

– Вася, я Ваши розкази прочитала за одним присядом і здівовалася, што вже буольш нема. Чи ще штось напишете?

– Четверти розказ уже, можна сказати, чуть не написани. Однако ще треба з місець – два при йому посидіти. Я предчував, што захворію. Не знаю, чим сіта тяжка хвороба кунчиться і тому хотів переказати читачам тоє, што уже било готове.

– Вася, дякую за розмову і доброго Вам здоров'я, коб ще написали другі том такіх розказув.

Розмову вела
Людміла ЛАБОВІЧ

На жаль, не вдалося виїти з тяжкої хвороби і автор nedow-go послі сітото інтерв'ю одишов на тамтой світ... Буольш про його біографію – на 4 сторони сітото номера.

Frahmenty kniżki

[Podajet'sia prawopisom awtora opowidań]

Pro Olesieja:

...Ū sioj moment obaczyŭ Karolinu. Iszła naprotiŭ joho z torboju na produkty. Jak ono obaczyła Aloszu, chutko pudbiehła, kinułasia jomu na szyju і stała ciłowati. Po joho tieli znoŭ probiehli muraszki і stało tak pryjemno, szto wuon chotieŭ, kob sioje prodoŭżałasia bez kuncia. Wona odnako odstąpiła na szah і skazała.

– Мене ждут, я несу рыбу на вечеру.

Ostorožno dotкнуła palciom szczoku Olesieja, pohładiła і pobiehła. Ū joho duszye znoŭ zahoryeŭ ohoń lubowi. Nedaleko pud lipoju była ławoczka. Sieŭ і perestaŭ dumati, ūsiem tielom і duszoju czuŭ jie ciłowanie, а ū mozhowi stala poŭtoratisia odna fraza – to dieŭczyna mojoho ŭycia, to dieŭczyna mojoho ŭycia, to dieŭczyna... Rozhlanuŭsia kruhom, а tam wsio takoje pryjatne. Miesecŭ usmichajetsia cie-

І ја тоже про такіє спясaczy сілы пішу.

– Można skazati, szto to trochi przybliŭuje Waszy rozkazy do naszoho folkloru, w ktorum mnuoho wid'maruow, szeptuch, а lude do sich puor muocno wi'rat w kiep'ski oczy, szto chtoś może spowroczyti, pryczarowati.

– Ludmiło, czy wy znajete, szto na Pudlaszy najbuolsz wsiakich szeptunuow і szeptuch na tyszczu czolowi'k w ci'łuj Puolszczy? Jich wpływ, kiep'ski abo dobry, poczuła ne odna simja. Ja w rozkazach pokazaw, jak wid'marki di'jali na ludi, pro kotorych pisaw. Wi'рте mni, ja tam niczoho ne wydumaw, tak było, оно ne w tuom czasi і nekoneczne w tuom mi'sci.

– A jakiji naszym pudla'ski budionny problemy opisujete w swojuoj kniżci?

– W odnuom rozkazy ja pokazaw, jak mołodioŭ z Pudlasza wyjizdzala w hlub Puolszczy і tam robila karjeru, wtopluwalasia w tamtejszu kulturu, religiju. Ruodna mowa і zwyczajni ne byli jim ni do czoho potryebny і bulszynstwo stalo zabywати wsio, szto swoje. Odnako koli wony wzepeszli na emeryturu, w pameti wernulisia jichni mołodyje li'ta. Ja odin z jich. Prawda, ja ne wyjichaw z Pudlasza, ale staw puolskomowny, bo w si'tuj mowi robiw karjeru. Po-swojomu znow naczaw dumati uze tohdy, jak perejszow na emeryturu. А pro szto dumaw, to napisaw u mojih rozkazach.

– Wasia, ja Waszy rozkazy przeczytala za odnym prysiadom і zdiwowalasia, szto wzepuolsz nema. Czy szcze sztos napiszete?

– Czetwerty rozkaz uze, można skazati, czut' ne napisany. Odnako szcze treba z mi'secŭ – dwa pry jomu posiditi. Ja predczuwaw, szto zachworyju. Ne znaju, czym si'ta tiazka chworoba kunczyt'sia і тому chotiw perekazati czytaczam toje, szto uze bylo hotowe.

– Wasia, dziakuju za rozmowu і dobroho Wam zdrowja, kob szcze napisali druzi tom takich rozkazuw.

Розмову вела
Ludmiła LABOWICZ

Na žal, ne wdalosia wyjti z tiazkoji chworoby і awtor nedowho poslі si'toho interwju odyszow na tamtoj swi't... Buolsz pro joho biohrafiju – na 4 storoni si'toho nomera.

Фрагменти книжки

Про Олексі'я:

...У сьой момент обачив Кароліну. Ішла напротив його з торбою на продукти. Як оно обачила Альошу, хутко пудбігла, кинулася йому на шию і стала ціловати. По його тілі знов пробігла мурашки і стало так приємно, што вуон хотів, коб сьое продовжалос без кунця. Вона однак одступила на шаг і сказала.

– Мене ждуть, я несую рибу на вечеру.

Ostorožno dotкнула пальцём щоку Олексі'я, погладіла і побігла. У його душі знов загорів огонь любові. Недалеко пуд ліпою біла лавочка. Сів і перестав думати, усім тілом і душою чув ї ціловане, а в мозгові стала повторатися одна фраза – то дівчина мойого жиця, то дівчина мойого жиця, то дівчина... Розглянувся кругом, а там всьо таке приятне. Місець усміхається цілим тваром,

łym twarom, korczyki, jak mohut, wychilajut swoje wietoczki na huliciu, zoŭteńki osienni kwitoczki zahladajut na ławoczku. Sidieŭ bezdumno, cieły wesoły i szczasliwy.

Pro Ondryeja:

Ondryej wujszoŭ do kuchni. Rozhlanuŭsia, a tut pomuost z nemalowanych dosok, czysteńko wymyty. Po liewuj storonie łauka, doŭha na ciełu stinu. Pry dwerach widro z wodoju. Naprotiŭ pry stinie stuoł, a nad jim powieszany gaznik. Po prawuj storonie hliniana piecz, pry juoj plita. U druhomu kutkowi łuożko przykryte płachtou samodiełkoju ŭ kwitki i try poduszki ŭ biełych puoszwach, położany odna na druhu. Ondrusza ŭsio ohladaŭ z rozdziawlanym rotom. Woruożka sioje baczyła, ale ne odzywałasja. Bez słowa pusła do komnaty, a Ondryej za jeju. Zatrymaŭsia ŭ dwerach, pered jim stojaŭ weliki stuoł, na jomu szklana kula na czornuj pudstaŭci i radoczok fotohrafii. To johu zacikawilo:

- Szto pokazuje takaja kula? – spytaŭ.
- A szto хочеш znati, mołodyj czołowiecze?
- Może szto nebud’ pro buduszcze.
- To siadaj pry stolie – skazała, a sama czohoś szukała ŭ sundukowi za dweryma.

[...]

– Oj, u tebe sztoś namieszane. Pry tobie mnuoho diŭczyniat, staryejszy tobie spryjajut, ale ty puojdesz do mołodoji. Oj, chłopczyk, bud’ osteruożny. Koło jie czorny siły. Ja jim ne dam rady. Czom perestaŭ diwitisia? Ŭsio zhinuło. Diwisia siudy – znoŭ pokazala palciom.

– Ŭ komnati, de czajitsia smert’, poczniesz ditia. Oo!... hhm..., ooo! Ty znoŭ perestaŭ diwitisia, to uże kuneć.

Pro Ontonija:

– Nadieczka, ja ne zminiaŭ svojich prywyczok. Posli roboty idu prosto do domu. Szto mnie treba, to kuplaju ŭ sklepi, tam ŭ pudwali moho biura. Czasom szcze idu do switlicy pohrati w brydża z kolehami. Telewizora ne ohladaju. Ja prysiahnuŭ po twojuoj smerti, szto czerez cieły ruok ne wkluczu ni radiwa, ni telewizora. Toż w naszuj kwartiry żaloba. Och, Nadia, moja Nadieczka.

Ontonij pererwaŭ swoje dumanie. Sztoś dobiwałasja do johu hołowy. Ne muoh poniaty, ŭ czuom dieło, aż uczuŭ ti-chutki hołos Nadi:

- Ne pereżywaj, ŭsio zmienitsia.
- Nadia, Nadieczka, szto zmienitsia? – skazaŭ ŭ hołos. Nadia odnako uże ne odozwalałasja...

корчыкі, як можуть, вихіляють своє віточкі на гуліцю, жовтенькі осієнні квіточкі заглядають на лавочку. Сідів бездумно, цієли весєли і щасливі.

Про Ондрієя:

Ондрієй вуйшов до кухні. Розглянувся, а тут помуост з немальованих досок, чистенько вимити. По лієвуй сторониє лавка, довга на цієлу стіну. При дверях відро з водою. Напротів при стініє стуол, а над їм повішани газнік. По правуй сторониє гліняна пієч, при юой плита. У другому куткові луожко прикрито плахтою самодієлкою в квіткі і три подушкі в бієлих пуошвах, положани одна на другу. Ондруша всьо оглядав з роздзявляним ротом. Воруожка сьєє бачила, але не одзивалася. Без слова пушла до комнати, а Ондрієй за єю. Затримався у дверях, перед їм стояв велікі стуол, на йому шкляна куля на чорнуј пудставці і радочок фотогафії. То йо-го зацікавіло:

- Што показує такая куля? – спитав.
- А што хочеш знаті, молодий чоловієче?
- Може што небудь про будуще.
- То сядай при століє – сказала, а сама чогось шукала в сундукови за дверима.

[...]

– Ой, у тебе штось намієшане. При тобіє мнуого дівчинят, стариєйши тобіє сприяют, але ти пуойдеш до молодіє. Ой, хлопчик, будь остеруожни. Коло іє чорни сієли. Я їм не дам ради. Чом перестав дівітися? Всьо згинуло. Дівієся сюди – знов показала пальцьом.

– У комнати, де чаїтьєя смерт’, почнеш дієя. Oo!... ггмм..., ooo! Ти знов перестав дівітися, то уже кунєць.

Про Онтонія:

– Надечка, я не змінєяв своїх привичок. Послі роботи іду проsto до дому. Што мніє треба, то купляю в склепі, там у пудвалі мого бюра. Часом ще іду до світліці пограті в бриджа з колегами. Телевизора не оглядаю. Я присєгнув по твоююєю смерті, што через цієли руок не вклучу ні радїва, ні телевизора. Тож в нашуй квартіри жалоба. Ох, Надя, моя Надечка.

Онтоній перервав своє думанє. Штось добівалосєя до його голови. Не муог поняті, в чуом дієло, аж учув тіхуткі голос Наді:

- Не переживай, всьо змієнітьєся.
- Надя, Надечка, што змієнітьєся? – сказав вголос. Надя однako уже не одозвалаєся...

Членові Союзу українців Підляшшя

Андрієві Поскробкові

щирє співчуття з приводу смерті

Батька,

Проф. ВАСИЛЯ ПОСКРОБКА,

висловлюють

*Головна управа СУП, редакція «Над Бугом і Нарвою»
та директор і співпрацівники Підляського наукового інституту*

Колі земля пуд петамі горіла, або як Коля Мороз Назарув на роботах бив

Koli zemla pud petami horýła, abo jak Kola Moroz Nazaruw na robotach byw

Початок у попередньому номері

Німці то робочи народ. Там на Прусах не било так, што Німці сядут і нічого не роб'ят. Як син мойого господаря з вуйська приїхав, то пара минут з батьками погергав і зараз переодягався, коб до роботи іти. Не било того, што син приїхав з фронту, то треба посідіти і погостіти. Робота для Німцюв найважнійша. У їх, як хтось якійсь фах має, то вун тұлкі тоє і робіт, што добре уміє. Коваль ковалює, столяр столярує і нічого другого не робіт, а не так, як у нас, што кажди хоче сам всьо зробіти. Як у німецького господаря дишель до воза поломіться, то вун не буде сам його робіти, оно іде до столяра і йому платіт, а той раз два і тоє добре зробіт. Не так, як у нас, де кажди оглоблю до воза сам робіт.

Німці, што жили на Прусах, часто понімалі, што Полякі говорат. Тож не одін з їх бив Поляком, тұлкі онімецьчаним. Вони билі так zasekreczani, што хоч і понімалі по пұлську, то боялісь одозватісь.

Там била сільна дисципліна. Боялісь поліц'янта і робілі всьо так, як той сказав. Знали, што як вун скаже, то і свіятий Боже не поможе. Приїжджав і до мойого господаря *Polizei* бричкою. Я йому все січку для коня шиковав. Нічого кепського вун мні не зробів. А не раз, і то не одін Поляк добре дустав од його гумою. Своіх тоже вони ганялі. Як котори молодий хлопець штось наброїв, забірали його до дому поправчого і там учили poradku і дисципліни. З Німцями як добре то добре, а як ні, то зараз прийде *Polizei* і в *Lager* заберут, а там світ нікому не міли.

Всюткі господарі на Прусах билі узброяни і мілі по хатах карабіни і амуніцію. Як би якась шаматоха началась, або Руські чи Англікі десант скінули, всі як одін взяли б за оруж'є пільноваті poradku. Мілі приказ шпйонув латати, коб од їх штось узнаті, а не забіваті. Не било як стамтұлкі втікати. Муй господар, хоч старий, умів стріляти, раній, в першуй вуйні, бив на царському фронті.

Німці, як одін, пхалися, коб завойоваті Росію. Всьо робілі, коб тұлкі Руськіх побіти. Не било того, коб ошукували власть або одін другого. Як господар мів оддаваті молоко до млечарні, то собі брав його тұлкі, што ложку до кави, а решту здавав до Райху. З млечарні можна било взяті оно сироватку. Так само било з м'ясом і зо збұжом. Всі старалися робіти всьо для фронту.

Што і раз Німці шварготалі між собою про вуйну. Говорили не раз про якіхся знакомих, што пропали на фронті.

До хати мойого господаря тоже прийшло нещасте. Фрицке, син Юльюша Мосхеля, згінув десь коло Чорного мора. До хати прислалі тұлкі його вуйськову шапку і фотографію. Господарі часто молілісь перед тою фотографією.

Początek u poprzednim numerowi

Nімци то робочы народ. Там на Prusach ne było tak, szto Nímci siadut i niczoho ne robjat. Jak syn mojoho gospodarza z wújska przyjchaw, to para minut z bat'kami pogiergaw i zaraz pereodiahawsia, kob do roboty iti. Ne było toho, szto syn przyjchaw z frontu, to treba posidíti i pohostiti. Robota dla Nímciuw najważniejsza. U jich, jak chtoś jakijś fach ma je, to wún tұлki toje i robít, szto dobre umije. Kowal kowaluje, stolar stolaruje i niczoho druhoho ne robít, a ne tak, jak u nas, szto każdy chce sam wsio zrobíti. Jak u ni-meckiego gospodarza dyszel do woza połomit' sia, to wún ne bude sam joho robíti, ono ide do stolara i jomu platit, a toj raz dwa i toje dobre zrobít. Ne tak, jak u nas, de każdy ohłoblu do woza sam robít.

Nімци, szto żyli na Prusach, czasto ponimali, szto Polaki howorat. Toż ne odin z jich byw Polakom, tұлki onimeczczanym. Wony byli tak zasekreczany, szto choc z i ponimali po pұлsku, to bojaliś odozwatiś.

Tam była silna dyscyplina. Bojaliś policjanta i robili wsio tak, jak toj skazaw. Zнали, szto jak wún skaże, to i światyj Boże ne pomoże. Pryjżdzaw i do mojoho gospodarza *Polizei* bryczkoju. Ja jomu wse сіczku dla konia szykowaw. Niczoho kiepskoho wún mні ne zrobiw. A ne raz, i to ne odin Polak dobre dustaw od joho gumoju. Swojich toże wony haniali. Jak kotory mołodyj chłopeć sztoś nabrojiw, zabirali joho do domu poprawczoho i tam uczyli poradku i dyscypliny. Z Nímciami jak dobre to dobre, a jak ní, to zaraz przyjde *Polizei* i w *Lager* zaberut, a tam śwít nikomu ne miły.

Wsiutki gospodarý na Prusach byli uzbrojany i miłi po chatach karabiny i amunicyju. Jak by jakajaś szamotocha naczaláš, abo Ruśki czy Angliki desant skinuli, wśi jak odin wziali b za orużje pilnowati poradku. Miłi przykaz szpjonuw łapati, kob od jich sztoś uznati, a ne zabiwati. Ne było jak stamtұлki wтікати. Múj gospodar, choc staryj, umiw strylati, ranij, w perszuj wujni, byw na carśkum fronti.

Nімци, jak odin, pchalisia, kob zawojowati Rosiju. Wsio robili, kob tұлki Ruśkich pobiti. Ne było toho, kob oszukuwali wlast' abo odin druhoho. Jak gospodar miw oddawati mołoko do mleczarni, to sobi braw joho tұлki, szto lożku do kawy, a resztu zdawaw do *Reichu*. Z mleczarni można było wziami ono syrowatku. Tak samo było z mjasom i zo zбұжом. Wśi stalisia robiti wsio dla frontu.

Szto i raz Nímci szwargotali miż soboju pro wujnu. Howoryli ne raz pro jakichsia znakomych, szto propali na fronti.

Do chaty mojoho gospodarza toże przyjszło neszczastie. Frycke, syn Juliusza Moschela, zhinuw deś koło Czornoho Mora. Do chaty przysłali tұлki joho wujśkowu szapku i fotohrafiju. Gospodarý czasto moliliś pered toju fotohrafijoju.

Шостаково. Перед виїздом на роботи. Од лівої: Володя Мороз Назарув, Женя Зєнюк Польвоая, Коля Мороз Назарув, Вася Мороз Назарув. – Szostakowo. Przed wyїzdom na roboty. Od lıwoji: Wołodıa Moroz Nazaruw, Żenıa Zıenıuk Polowaja, Kola Moroz Nazaruw, Wasia Moroz Nazaruw

Літом в 1944 році, як фронт уже надходив, забрали мене так як і других робітників, окопи копати. З початку привезли нас поїздом до Осовца. Там нас, чоловік зо штириста, вивезли з поїзда і погнали далі. Двох Німців, з вінтувками, на конях, а ми пішком. Двох чоловік пробувало втікати, то їх зразу розстріляли, тільки одному вдалося утечи.

Загнали нас в тоє місце, де рика Бебжа впадає в Нарву. Кільоетрами рили ми там траншеї. Вже тогди жніва на півках начинались. По ночах на небі ціли час пиркали руські кукурузнікі. Не відно їх било, а бомби кідали. Ховались ми по траншеях, всі вельмі боялись, просто в землю вгризались. Кругом, што і раз, бах і бах. Земля пуд петами горіла. *Mein Gott, Mein Gott* – чути било од Німців. Німці страшенно боялись Руськіх.

Послі, вздовж ріки Нарва, пішком дошли ми до Остроленкі. Тільки што там викопали траншеї, а прийшов нови приказ. Завезли нас до города Йоганнісбург (Піш) на Прусак. Там ми копали знов, аж послі перевезли нас на Литву, до города Каунас. Треба било там копати рови протиw совіцькім танкам – штири метри широкі і на три метри глибокі. Всьо вручну. Робіли на окопах такіе робітнікі, як я, і Німці. Їм тоже не било льогко.

Там, коло Каунас, мні щастє попало. Одного разу шукали Німці ковальов. Мій півльський колега Анджей, што добрим ковальом бив, каже до мене – *chodź ze mną*. І так попав я з їм до кузні, де ми ладіли тие шпадлі, што робітнікі, часом і спеціяльно, поломали. Локшей било в кузні, чим на морозі рови копати. Корміли нас на окопах добре. Тогди Німці гнали з Півльщи погони бидла або стада гусі і як треба било, просто їх забівали і варіли. Нарешті нас загнали до роботи пуд Коєнісберг, а стамтїл завезли до Геїльсберга (Лідзбарк Вармінський) копати.

Lіtom w 1944 roci, jak front uże nadychodıw, zabralı mene tak jak i druhih robótNIKıw, okopy kopati. Z poczatku przywızli nas pojjizdom do Osowca. Tam nas, czolowik zo sztyrysta, wyhruzili z pojjizda i pohnali dalj. Dwoch Nımcıw, z wıntówkami, na koniach, a my pıszkom. Dwoch czolowik probuwalo wtıkati, to jich zrazu rozstrylali, tólki odnomu wdalosıa uteczy.

Zahnalı nas w toje mısćie, de ryka Biebrza wpadaje w Narwu. Kılometramı ryli my tam transzeji. Wże tohdy żniwa na pıskach naczynalıś. Po noczach na nebi cıły czas pyrkali ruśki kukurużniki. Ne widno jich bylo, a bomby kidali. Chowalıś my po transzejach, wśi welmi bojaliś, prosto w zemlu whryzalıś. Kruhom, szto i raz, bach i bach. Zemla pud petami horýła. *Mein Gott, Mein Gott* – czuti bylo od Nımcıw. Nımcı straszennie bojaliś Ruśkich.

Posli, wzdownż ryki Narwa, pıszkom dojszli my do Ostrolęki. Tólki szto tam wykopali transzeji, a przyyszow nowy przykaz. Zawızli nas do horoda Johannısburg (Pisz) na Prusach. Tam my kopali znow, aż posli perewızli nas na Litwu, do horoda Kaunas. Treba bylo tam kopati rowy proti w sowıćkim tankam – sztyry metry szyroki i na try metry hłuboki. Wsıo wrucznuju. Robili na okopach takije robótniki, jak ja, i Nımcı. Jim toże ne bylo lohko.

Tam, koło Kaunas, mnı szczastie popało. Odnoho razu szukali Nımcı kowalów. Mój pıłski kolega Andrzej, szto dobrym kowalom byw, każe do mene – *chodź ze mną*. I tak popaw ja z jim do kuźni, de my ładili tyje szpadli, szto robótniki, czasom i specjalno, połomali. Lokszej bylo w kuźni, czym na morozı rowy kopati. Kormili nas na okopach dobre. Tohdy Nımcı hnali z Pıłszyczy pohony bydła або stada husi i jak treba bylo, prosto jich zabiwali i waryli. Nareszti nas zahnalı do roboty pud Koenigsberg, a stamtıl zawızli do Heılsberga (Lıdzbark Warmiński) kopati.

До мойого господаря в Ківіттен було дванадцять кілометрів. Взяв я і утіюк до його. А господар каже – де ж ти тільки ходив, то ж взяли тебе на три тижні, а ти пув року десь тьогався. *Verfluchtes Donnerwetter* – проклинав господар. То уже зима була, десь по Рuzдві. Так од липца аж до Трох Крўлі я бив на окопах. Тяжко, мокро і часто зімно било. Коло Кенігсберга било найгўрш. Ногі я там поморозів.

Вельмі боялись Німці Руських. Як фронт надиходив, до того боялись, што просто плакали. В газетах писали, што Руські грабят, мордуют і гвалтуют бабўв. Німці вельмі вірили своєю пропаганді. Часом в ночі прилітали руські кукурузньнікі і кідали всякі ульоткі, де писало, коб Німці здавались. Фронт ще бив далековато, а вже нектори, тие, што мілі сім'ї десь далій на заході, утікали возами, коб тільки в руці Руських не попасти.

Фронт всьо такі набліжався. До мойого села Ківіттен зїхалось мнужинь німецького вўйска. Говорили солдати, што тут буде тяжкі бўй і виганялі всіх з села. Люде повиїжджали на колонії, на поля. Мўй господар з сімїєю тоже виїхав. І мене хотів з собою забрати, бо думав, што я йому помогу, як Руські прийдут. Може і тїм мене господарї раній любілі, думаючи, што я їм колїсь помогу.

Не пушов я з їмі, а остався в хаті. Кругом була стріляніна. Як трохі утіхло, прийшов до мене гўсть. Сідів я сам у господаря в хаті, аж входить старий руські боец, роздягається, запалює в печі, пудкідає до огня дрова і што раз поглядає на мене. І нарешті каже так:

– Слушай мальчишка.

– Слушаю.

– Хаді ка мне. Ти мне скажи правду, не бойся ти меня. Сматрю я на тебя і мне так в грудях больна.

– А пачему?

– Я пять синов малоденьких, рослих, красивых как ленок на войне патерял. Все как адін убіти. Хатя одін остался б, я імел би куда вернуться. Меня ні да каво вернуться. Не магу даровать, што в етом пекле, в боях сталінградских, я сам не пагіб. Я там не харанілся і нігде меня і пуля не транула. А сколько салдат там пагібла? Танкі шлі і людеї з балотам перемесілі. І пять маїх синов пагібла. Тепер сматрю на тебя і так мне больна. Ти такой малоденькій, ти парнішка красивенькій. У тебя дома кто та есть?

– Да. Есть. Адін старший брат, другой малодший.

– А атца імєєш?

– Імею.

– А мать?

– Мать мая памерла, как мне било девять лет, я ещо маленькім бил.

– Ты знаєш, што я тебе, синок, скажу? Правду я тебе, синок, скажу і ти тримайся етаво. Мне так жалко тебя. Атец і радня тебя ждуд. Меня ужо нікто не ждюд. Все вибіти. Ти польскую мову панімаєш?

– Да, панімаю. І читаті і писаті умею. Я шесть класов польской школы акончив. Я па рускі не савсем панімаю. В церкві батюшка па рускі гаваріл і там научился.

– О, ета харашо. Не признавайся, што ти Беларус ілі Українец. Вас всех счїтают зменщиками родіні.

– А какіе ж ми зменщики? Генерал Власов ета зменщик, он прадал міліонную армію.

Do mojoho gospodarja w Kivitten było dwanaście kilometrów. Wziaw ja i utiuk do joho. A gospodar kaže – de ż ty tůłki chodiw, to ż wziali tebe na try tyżni, a ty puw roku deś tıohawsia. *Verfluchtes Donnerwetter* – proklinaw gospodar. To uże zima była, deś po Ruzdwi. Tak od lipca aż do Troch Krўli ja byw na okopach. Tiażko, mokro i czasto zimno było. Koło Koenigsberga było najhўrsz. Nohi ja tam pomorziw.

Welmi bojaliś Nımcı Ruśkich. Jak front nadychodiw, do toho bojaliś, szto prosto plakali. W hazetach pisali, szto Ruśki hrabjat, mordujut i hwałtujut babўw. Nımcı welmi wıryli swojўj propahandi. Czasom w noczy przylitali ruśki kukurużniki i kidali wsiaki ulotki, de pisało, kob Nımcı zdawaliś. Front szcze byw dalekowato, a wże nektory, tyje, szto mıli simji deś dalj na zachodi, utikali wozami, kob tůłki w ruki Ruśkich ne popasti.

Front wsio taki nablizawsia. Do mojoho sela Kivitten zjıchaloś mnuzjń nimeckoho wўjska. Howoryli sołdaty, szto tut bude tiażki bўj i wyhaniali wsich z sela. Lude powyїjdzali na koloniji, na pola. Mўj gospodar z simjoju toże wyjichaw. I mene chotiў z soboju zabrati, bo dumaw, szto ja jomu pomohu, jak Ruśki przyjdut. Może i tım mene gospodarj ranij lubili, dumajuczj, szto ja jim koliś pomohu.

Ne puszw ja z jimi, a ostawsia w chati. Kruhom była strylanina. Jak trochi utichło, pryszcz do mene hўst. Sidjw ja sam u gospodarja w chati, aż wchodzi staryj ruśki bojec, rozdiahajet sia, zapaluje w peczy, pudkidaje do ohnia drowa i szto raz pohladaje na mene. I nareszti kaže tak:

– Słuszaj malczyszka.

– Słuszaju.

– Chadi ka mnie. Ty mnie skaży prawdu, nie bojsia ty mienia. Smatriu ja na tiebia i mnie tak w grudiach bolna.

– A pacziemu?

– Ja piat' synow małodieńkich, rostych, krasiwych kak lenoczek na wajnie patieriał. Wsie kak adin ubity. Chatia odin ostalsia b, ja imiel by kuda wiernutsia. Mienia ni da kawo wiernutsia. Nie magu darowat', szto w etom piekle, w bajach stalıngradskich, ja sam nie pagib. Ja tam nie charaniłsia i nigdzie mienia i pula nie tranuła. A skolka saldat tam pagibła? Tanki iszli i ludiej z balotam pieremiesili. I piat' maich synow pagibła. Tjepier smatriu na tiebia i tak mnie bolna. Ty takoj małodieńkij, ty parniszka krasiwieńkij. U tiebia doma kto ta jest'?

– Da. Jest'. Adin starszyj brat, drugoj małodszyj.

– A atca imiejesz?

– Imieju.

– A mat'?

– Mat' maja pamierła, kak mnie było dziewiat' liet, ja jeszcze maleńkim był.

– Ty znajesz, szto ja tiebie, synok, skażu? Prawdu ja, tiebie, synok skażu i ty trymajsia etawo. Mnie tak załko tiebia. Atiec i radnia tiebia ždud. Mienia użo nikto nie ždiot. Wsie wybity. Ty polsku mowu panimajesz?

– Da, panimaju. I czytat' i pisat' umieju. Ja szest' klasow polskaj szkoły akonczyw. Ja pa ruski nie sawsiem panimaju. W cerkwi batiuszka pa ruski gawarıl i tam nauczyłsia.

– O, eta charaszo. Nie przyznawajsia, szto ty Biełarus ili Ukrainiec. Was wsiech sczıtajut zmienszczykami rodiny.

– A kakije ż my zmienszczyki? Gienierał Własow eta zmienszczyk, on pradał milionnuju armiju.

– Да правильна. Ти всьо панімаєш. Маладец. Так дер-
жися. Ні аднаво слова не скажи па рускі. Ти Паляк, кажи
творда. Такіх как ти пашлют на передаваю. Вас не абучат,
как наступать, как приземлітця, как стрелять. Вам дадут
вінтовкі і вперед. Вас будут пхатъ, чтобы вас выбілі, бо ви
зменщикі родіни. Скажут ійти вперед, ви будете бежать, а
вас будут Немци касіть. Вас хатят вибіть, бо ви зменщи-
кі родіни.

– У меня документи єсть, а там всьо па немецкі написа-
на, хто я такой.

– Ти знаєш што, ти іх в печ брасай, чтобы іх не било.

– Спалю, тагда палічат, што я шпiон какій та.

– А ти скажи, што імел документи і Немци іх забралі,
чтобы ти не удрал.

Як вўн мні сiте сказав, поняв я, што у мене земля
пуд петамі горит. Вкінув я документи в піч. Незадовго
бачу, што іх уже і нема. Згорілі. Спалів *Personalalausweis*
і *Arbeitsbuch*. Оdtўль удавав Поляка. Я по пўльську бив
добре вибрехани. До пўльської школи ходів і на роботах
бив з пўльськімі хлопцiма. Полякі часто привозілі моло-
ко до млечарні, а і на окопах вўсім місецюв бив з Поляка-
мі. Не загнете ви мене, так собі я думав.

Бивши на роботах, ми ожидали Руськіх, думалі, што
вони нас освободят і буде добре. Як вони пришлі, бачили
ми, як тiє солдати в розгари граб'ят, што попало і гвалту-
ют німецькіх бабўв, молодих і старих. Один боец казав:

– А что з німі делать? Маю матъ Немци убілі, маю
жену убілі, маіх дочок пабілі і в агонь пабрасалі. А я іх
буду жалеть? Сталин, вiедъ, дал приказ не жалеть немец-
кіх женщин.

Страшно било на тоє всьо дiвiтiсь. Став я іти на Елк, коб
дойти додому. Затрималі мене руські солдати і загнали на
збўрни пункт на допрос. Началі випитувати, хто я є. Зразу
познав, што той молодий Совіт, што мене випитує, слабо
говорит по пўльську. Такій ти Поляк як і я – говорив я по
тіху сам до себе. Не дамся. А той питав і питав. На кунецъ
сказав – ти Паляк. Не пузнав, хто я є. Пустілі.

На другі день я, з моім другом Ондрийом, пуйшли в до-
рогу, ворочатiсь додому. Приказав я Ондрийові, коб тўлькі
по-пўльську говорити і ні слова по-нашому.

Пуйшли ми в сторону Пўльци. Перейшли граніцю з-пе-
ред вуйни, будинкі билі вже інни, кругом Полякі. Заходілі
вже до людi, а вони совітували, як іти і помагали. Показува-
лі такіє дорогі, коб мінати руськіх солдат. І так перед Тро-
ма Крўлямі вернулись ми до Шостакова, додому.

Розказав Коля МОРОЗ Назарув
Записав Юрко ПЛЄВА Котовлянiчн

П.С.: З Шостакова на роботи до Німець попало бўльш чим
двадцетъ молодых людi. Часть вернулась зараз послi того,
як іх Совіти освободілі. В Червону армію попалі Ваня
Пліс, Проня Пліс, Мітя Пліс, Саша Пліс, Іван Павловські
і Володя Шварц. Двох не вернулось. Іван Павловські згi-
нув 5 мая 1945 року пуд Берліном, а што сталось з Сашою
Плісом, того ніхто і не знає.

По вуйні Коля Мороз Назарув через 32 рокі бив солти-
сом Шостакова. Бив тоже радним пов'ятовим, а за свою
роботу для людi, хоч вўн ніколи не записався до партiї, дус-
тав Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski.

– Da prawilna. Ty wsio panimajesz. Maładiec. Tak dierzy-
sia. Ni adnawo słowa nie skaży pa ruski. Ty Palak, każy twior-
da. Takich kak ty paszlut na pieredawuju. Was nie abuczat,
kak nastupat', kak przyziemlitsia, kak strelat'. Wam dadut win-
towki i wpierod. Was budut pchat', czto by was wybili, bo wy
zmienszczyki rodiny. Skażut iйти wpierod, wy budietie bieżat',
a was budut Niemcy kasit'. Was chatiat wybit', bo wy zmiensz-
czyki rodiny.

– U mienia dakumienty jest', a tam wsio pa niemiecki napi-
sana, chto ja takoj.

– Ty znajesz szto, ty ich w piecz brasaj, czto by ich nie było.

– Spalu, tagda paliczat, szto ja szpion kakij ta.

– A ty skaży, szto imiel dakumienty i Niemcy ich zabrali,
czto by ty nie udrał.

Як вўн мні сiте сказав, poniewa ja, szto u mene zemla
pud petami horyt. Wkinuw ja dokumenty w піч. Nezado-
who baczu, szto jich uże і nema. Zhorýli. Spaliw *Personalaus-
weis* і *Arbeitsbuch*. Odtўl udawaw Polaka. Ja po pўlску byw
dobrze wybrechany. Do pўlskoji szkoły chodiw і на роботах
byw z pўlськіми хлопцiма. Polaki czasto przywozili mołoko do
mleczarni, а і на okopach wўsim miseciuw byw z Polakami.
Ne zahnete wy мене, tak sobi ja dumaw.

Bywszy na robotach, my ożydali Ruśkich, dumali, szto
wony нас освободят і буде добре. Як wony przszli, baczylі
my, jak tyje soldaty w rozhary hrabjat, szto popało і hwałtujut
nimeckich babўw, mołodych і starych. Odin bojec kazaw:

– А czto z nimi diełat'? Maju mat' Niemcy ubili, maju
żenu ubili, maich doczok pabili і w agoń pabrasali. А ja ich
budu żalet'? Stalin, wied', dał przykaz nie żalet' niemieckich
żenszczyn.

Straszno było na toje wsio diwitiś. Staw ja iti na Ełk, ko b do-
jti dodomu. Zatrzymali мене ruśki soldaty і zahnali na zbўrny
punkt na dopros. Naczali wypytuwati, chto ja je. Zразу po-
znaw, szto toj mołodyj Sowit, szto мене wypytuje, słabo ho-
woryt po pўlску. Takij ty Polak jak і ja – howoryw ja po tichu
sam do sebe. Ne damsia. А toj pyta w і pyta w. Na kuncе ska-
zaw – ty Palak. Ne puзнаw, chto ja je. Pustili.

Na druhi deń ja, z mojim druhom Ondrýjom, pujszli w do-
rohu, woroczatis dodomu. Prykazaw ja Ondrýjowi, ko b tўlki
po-pўlску howoryti і ni słowa po-naszomu.

Pujszli my w storonu Pўlsczy. Perejszli hraniciu z-pe-
red wujny, budynki byli wże inny, kruhom Polaki. Zachodili
wże do ludi, а wony sowitowali, jak iti і pomahali. Pokazuwa-
li takije dorohi, ko b minati ruśkich soldat. І tak pered Troma
Krўlami wernuliś my do Szostakowa, do domu.

Rozkazaw Kola MOROZ Nazaruw
Zapisaw Jurko PLEWA Kotowlaniczyn

P.S.: Z Szostakowa na roboty do Nimeć popało bўlśz czym
dwadceť mołodych ludi. Czast' wernulaś zaraz posli toho, jak
jich Sowity освободили. W Czerwону armiju popali Wania
Plis, Pronia Plis, Mitia Plis, Sasza Plis, Iwan Pawłowski і Wo-
łodia Szwarz. Dwoch не wernuloś. Iwan Pawłowski zhinuw
5 maja 1945 roku pud Berlinom, а szto stałoś z Saszoju Plisom,
toho nichto і не знає.

Po wujni Kola Moroz Nazaruw czerez 32 roki byw sołty-
som Szostakowa. Byw toże radnym powjatowym, а za swoju
robotu dla ludi, choć wўn nikoli не zapisawsia do partiji, du-
staw Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski.

«Не хвалі погоди зраня, а баби замолоду»

Дівівшись на нашу мову «свуй-ську» феміністичним оком, можна запитати – чом же ж нема у юой якогось хорошого слова, которе називало б... бабуов? Літературною – «жінка», по-пуольські «kobieta», по-руські (російські) «женщина», а в нас просто баба! Невельмі то гоже і зусі́м не достосоване до нінішньої доби, бо ж як назваті когось, кому 20, 30 чи навіть 50 літ бабою?!

От і ті́м тим разом буде про бабуов – як то з імі є од мовознавчої сторони.

Пока ще баба молоденька, то скажут на йї – *ді́вчина* (*дівчина*, *дивчина*), *ді́вчинка* (*дівчинка*, *дцвчинка*), *дівчинонька* (уживане найчасті́й у піснях), *дівчук* або й зусі́м гожутко – *дівчучок*. Хотя биває, што ще старій баби кажут одна до другої – Ну,

давайте, дівчинята, заспіваєм (навіть, як тим дівчинятам уже по сі́м-сят літ).

Колі вже ді́вчина пудросте, стає *ді́вкою* (*дівкою*) або *панною*, хотя можна тоже учуті, што то – *дівзно*. Як замуж не вийде, буде *старою ді́вкою* (*дівкою*) або *старою панною*. А колісь, треба сказаті, старая ді́вка то была каждая незамужня ді́вчина, яка скуончила вже 25 літ. Бо ж то не гонор так довго без чолові́ка остава́тись, треба било якнайхучи́й замуж виходіті.

Як уже которась мі́ла буольш щастя і пудлапала чолові́ка (за словами наших старі́йших бабуов, для которих тоє *лапанє чолові́ка* било сенсом іхнього житя), то через короткі час перед весі́льом і на весі́лі ії́ звалі – *молодая* або *молодуха*. А вже колі звін-

чалася, то вона ставала – *молоді́цьою*, бо ж як співають у весі́льнуй пі́сні:

*Посіялі горох,
Виросла пше́нця,
Вчора була дівчинонька
Діся молоді́ця.*

Молоді́ця (*молоди́ця*) то была оно молодая замужня баба. Є ще й у нашуй мові слово *жуонка* (*жінка*, *жсінка*), але його вживається, передусі́м, колі говоритьсь про замужню бабу стосовно до свого чолові́ка (*жуонка Степана Кульгавого*). А *вдові́ця* (*вдові́ця*) то баба, которуй умер чолові́к.

Бабу звут ще на наших сьолах – пуд впливом певно пуольської мови – *кобі́та*. Слово вживалося вже давні́й, бо з'являється воно в наших фольклорних текстах, наприклад у дітячих ві́ршиках:

*Ти гузік, я петелька,
Ти доросли, я маленька.
Почекай зо два лі́та
Што ж я буду за кобі́та.*

Часом про бабу кажут тоже *тьо́та*, *тьо́тка* – *Ї́жте, тьо́то, на здоров'є. До Гандзі то якась чужая тьо́тка пришила.*

І хотя в нашуй мові – як відно – є всякі форми, то найчасті́й уживалося і уживається просто – *баба*!

Треба ще тут сказаті, што самое слово *баба* має мнуого значень. Найчасті́й воно означає однак тоє, што в літературнуй мові «жінка», значиться – за українськім словніком – «особа жіночої статі; протилежне *чолові́к*». Ті́м усі́, котори вишли замуж – зразу й *бабц*. Чи тобі́ 17 чи 97 літ – поколі́нями в нашуй мові тебе все звалі бабою!

Гляньмо на приклади.

Молоді́ця, котора сподівається дітята, навіть як вона молоденька – *груба баба*, як дітя уродіт – то говорили колісь, што *баба з печи впала і на двоє поділілася*.

Ну і як, дівченята,
думаєте? Довго ще нас
– всьо бабамі й бабамі –
називаті будут?!!!

Dobrywoda – Dobrowoda

Howoru po-swojomu od zawsze, bo to muoj perszy jazyk, bo lubju naszu mowu. Po-swojomu ja mohła dohoworytyś na Zaolziu w Czechach i na Słowacyji, i koło Lublina, i w Bieszczadach, i koło Lwowa, i na tereni miźdu Buhom i Narwoju.

Dwadceť lit tomu ja perszy raz podumała, szto muoj jazyk hine. Hine, bo ne używany słowa wybihajut z pameti. Szto ruok to trudnij najti kohoś, chto howoryt po-swojomu. Bacz, szto nawet tyje lude, kotory wychowaliś z tym jazykom, ne choczut joho używaty. A czom?

Szkoda, bo howuorka ludi, kotory żywut na jakuomś tereni, to jakby ryka na zemli – pływe. I jakby hora – stojit. Jakby lis i korczy, i trawa, i kwity – natura. Howoru naturalnoju howuorkoju. Poprobujy pisaty toju mowoju, jakuju znaju. Czy chtoś pojme, szto ja piszu? Jasne, szto ne kotory słowa, zdania czy ciły wypowiedzi napiszu po-puolśku – jak chto howoryw, bo ne wypadaje miniaty.

Tak składajet’sia, szto po-swojomu, najczastij mohu howoryty z lud’mima w gmini Kliszczeli i Czeromucha.

Dobrywoda – Dobrowoda

W miejscowej gwarze ukraińskiej wieś Dobrowoda w gminie Kleszczele nazywa się Dobrywoda, z akcentem na „y”. W przestrzeni publicznej oryginalna nazwa miejscowości funkcjonowała jeszcze 30 lat temu. Ginie gwara, a wraz z nią nazewnictwo. Rdzenni mieszkańcy wymierają, a przybysze z innych części Polski

jakoś nie wtapiają się w miejscową kulturę. Szkoda, bo gwara południowej części województwa podlaskiego staje się reliktem.

Pojichała ja na Ripczycy. Tam roste sosna i jaliweć, i żwiru powno, dobre dychaty. Kusok czerez lis i uże Dobrywoda, a w Dobrywody moja dobra koleżanka, Tamara Jawdosiuk. Tamara je zaangażowana w Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kleszczelowskiej i powstawanie kalendarza „Dobrowoda”. Toho dnia u Tamary w chati było spotkanie w sprawie kalendarza na 2022 ruok.

Za stołom siła hrupa pasjonatów spraw swojej ruodnoji wjoski. W sprawie kalendarza spotykajut’sie od lit. Duszeju spotkania zawsze je profesor Bazyli Krupicz. Kalendarz „Dobrowoda” to joho pomysł:

– Obchodziliśmy jubileusz zespołu śpiewaczego z Dobrowody, przy świetlicy odbywał się festyn na ich cześć. Zebrało się trochę dobrowodzian, gratulowali przedstawiciele władz samorządowych i goście z zewnątrz. A my dobrowodzianie... nikt z nas się nie odezwał. Zrobiło mi się jakoś przykro. Zastanawiałem się, jak uhonorować zespół od nas wszystkich i wtedy przyszła myśl – kalendarz! Najpierw zapytałem poszczególne osoby, czy wyrażają zgodę, by w kalendarzu były ich wizerunki. Zgodzili się, więc ten kalendarz zrobiliśmy.

– Za rok był następny...

– Ludzie zaczęli się dopytywać, co będzie na następny rok. Więc znowu zwołaliśmy zespół redakcyjny, który pracował nad pierwszym kalendarzem. Drugi był

poświęcony krzyżom Dobrowody. Mało jest wsi, które tak byłyby otoczone krzyżami – krzyża nie ma tylko przy drodze z Repczyc. Kto wie, może Dobrowoda ratowała się tymi krzyżami? Moi rodzice opowiadali, że podczas bieżństwa – wyjechali w 1915 roku, wrócili w 1921 – przed chatą wyrosła gruba brzoza, ale jak w chatcie zostawili łyżkę, to tak ją zastali. Nikt nie obrabował, nie spalili wsi. Potem był kalendarz z nauczycielami szkoły w Dobrowodzie...

– W sklepie, gdy przynosili zdjęcia, było ogromne ożywienie wspomnień. Mieszkańcy opowiadali szkolne historie, rozpoznawali kolegów i koleżanki – dodaje Irena Jawdosiuk, sołtys wsi Dobrowoda i ekspedientka w jedynym dobrowodzkiem sklepie.

– Pierwszy kalendarz Dobrowody ukazał się w roku 2014. Osiem edycji już wydaliśmy, teraz będzie dziewiąta – kontynuuje Bazyli Krupicz.

– O czym będzie kalendarz na 2022 rok?

– Teraz będą uroczyska Dobrowody. Lista już jest, bo Jolanta Sankiewicz z Kleszczel kiedyś zrobiła pracę dyplomową „Nazwy uroczysk wsi Dobrowoda” i mam zgodę na jej wykorzystanie. Ale trzeba ustalić, gdzie poszczególne uroczyska są...

– Czego teraz potrzeba? Zdjęć?

– Nie ma sensu robić zdjęć tych uroczysk, bo teraz wszędzie rośnie las i krzaki. Mam w pamięci tamte uroczyska. *Truba* jeszcze jest, ale *Perejzda Hluchoho* już nie ma, została tylko nazwa.

Pry stoli u chati Tamary Jawdosiuk naczałaś żywaja dyskusyja.

– Mam zdjęcie *Na Bahnowi*.

– Jakieś zdjęcia muszą być.

– Po to wszyscy jesteśmy. Ktoś napisze historię, ktoś może zdjęcie przyniesie.

– I ludzi musimy pytać, czy mają jakieś zdjęcia, jakąś wiedzę.

– *Kaldub...* Czy ta nazwa wam coś mówi?

– Może rosły tam dęby?

– Tam było pole...

– Albo nazwa *Bat'kiwyszczyna*?

– Ojcowizna.

– Albo *Za maszynoju*. Mówiono *tory*, ale w którym miejscu – *Za maszynoju*.

– Pierwszy raz to słyszę.

– Albo *Kobyli hory*. Są trzy wersje pochodzenia tej nazwy. Pierwsza, że było to cmentarzysko koni. Mikołaj Smyk mówi, że to były *Kowyl hory*, od miejscowości *Kowyl*. Moja wersja jest taka – często jeździliśmy tą drogą końmi, wozem *żeleźniakom*. Był tam bardzo trudny do przejechania głęboki piasek, koła się zapadały. Gdy fura była nieco większa, konie co parę kroków stawały, nie dawały rady ciągnąć. Dlatego – *Kobyli hore*. Gdy w czasie wojny przyszli tu Sowietci, to wycięli kawałek lasu i zrobili drogę, bo nie mogli przejechać...

– Może zrobić zdjęcia z drona?

– Może wykorzystać starą mapę?

Gdy za cara budowano kolej, na pewno była też mapa, ale gdzie ona?

– Uroczysk jest około stu, a stron kalendarza tylko 12. Myślę, że cały teren dobrowodzki trzeba podzielić na 12 czę-

ści i na połowę strony dać kalendarium, a w górnej części zdjęcia związane z pracami rolnymi.

Ostawiła ja dobrywodciuw i pojechała do domu. Uże było темно, do Hajnuwki dalekowato, a szcze po dorozni kontrola, bo blisko hranicia i stan wyjątkowy.

Na fotohrafijach, kotory zrobiła w chati u Tamary, nema kalendara. Tomu chutko dohoworyłaś z Michałom Markiewiczem, kotory howoryw, szto maje usi kalendary, i znów przyjechała do Dobrowody. Ohledaju i fotohrafuju kalendary, howorymo.

„Kalendarz 2014 – Dobrowoda. Wydany z okazji jubileuszu 45-lecia Zespołu Śpiewaczego z Dobrowody”. Kalendarz został opracowany przez zespół w składzie Halina Artysiewicz, Tamara Jawdosiuk, Irena Jawdosiuk, Irena Sidoruk, Maria Klimowicz, Jan Smyk, Bazyl Krupicz, wszyscy z Dobrowody. 2015: „Dobrowoda i krzyże”. 2016: „Dobrowoda szkoła, uczniowie, nauczyciele”. 2017: „Dobrowoda i jej muzykanci...”

– Nawet moje zdjęcie tutaj, na hamoszci hraw – pokazuje Michał Markiewicz. – Tut z sestroju, a tutaj moja rodzina, tutaj babuszka i didko. Dywyś – szcze staraja chata, bo siaja, w ktoruj my teper je, to z 1947 roku, powojenna. Staraja była sołomoju kryta, ale ne zhoryła u wijnu. Didko rozkazuwaw, szczo jak pry chati naczynali kopaty okopy, to babcia wzięła na jich kija, skazała „to spalite mene”. Pryszow lejtnant Łosiew i daw rozkaz, szczob kopali w inszomu misci. Łosiew ostawyw fotografiju z pidpysom „Aleksieju Markiewicz”. Piszow w kierunku Berlina, ale ne wernuwsie, deś zhinuw.

U 2018 rokowi kalendar nazywawasia „Dobrowoda. Domy, historia”. 2019: „Dobrowoda. Śluby, urodzenia, zgony. Genealogia w latach 1888-1905”.

– Ne znaw swoich pradziadków, ale dzięki temu kalendarowi uże znaju...

2020: „Dobrowoda. Jan Jawdosiuk, syn Andrzeja z Julianowych, warto o nim pamiętać”.

– Win buw starostoju u cerkwi i sołtysom, ale ciłe życie skromnie żyw, żadnoji pamiętki. Cerkwu zbudowali – to joho zasłuha. Teper joho syn, Misza, starostoju je.

2021: „Dobrowoda i jej kolejarze”.

– Temat kolejarzy ja wydumaw z Michałom Ziniewiczem. Byli nauczyciele, byli muzykanty, nechaj kolejarze budut – i je. Uże mało z tych ludzi żywe.

– Mni bar'zo podobajet'sie wasz pomysł, szto wy robite sztoś takoho... Kalendarzy „Dobrowoda” to wasza historia. I staryje zdjęcia...

– To zasłuha Jana Smyka, bo win tyji zdjęcia zbyraje. Buwało, szczo zalize do kohoś na strych, a tam u kutkowi zakurana ramka i za skłom staryji zdjęcia, szcze Kostka. Kostko buw z Kliszczel, wże ne żywe i chyba nema wże żadnoji joho rodziny. Kliszczeli powynny wydaty kalendar dla Kostka, bo joho kolekcja odna z bilszych. Ne znaju, czy w Europi druha takaja je.

– Majete pomysły, ale chto orhanizuje toje wsio? Bazyl Krupicz?

– Krupicz. Zapał je, jak burza mózgow. Zydemosia, pohoworymo, majem zapał. Potom wsio treba Wasi robyty. Zdjęcia jomu wkinem – win musyt wsio opracowaty, a szcze ż robyt na politechnici, musyt publikowaty i zajmatyś doktorantamy. Pytaw ja, koli toje wsio robyt, a win skazaw, szczo lubyt takuju robotu.

To już będzie dziewiąty kalendarz Dobrowody. Tym razem z nazwami uroczysk, a więc nazwami miejscowymi, określanymi jako mikrotoponimy. W 2008 roku Nadzieja Sulima z Czeremchy, szefowa Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Przyjazny Transport, stworzyła „Słownik nazw geograficznych gminy Czeremcha”, w którym została uwieczniona masa tego rodzaju toponimów. Niebawem podobną publikację będzie mieć też Dobrowoda – Dobrowoda. Pięknie! Irena Jawdosiuk, sołtys i sklepowa w jednym, jak zwykle będzie zbierała dokumentację. Do sklepu każdy przyjdzie i pewnie coś opowie.

Tekst i fotohrafiji
Krystyna KOŚCIEWICZ

Костянтин Харлампович про вигадане листування запорозьких козаків з турецьким султаном

Наше сьгоднішнє Північне Підляшшя над Бугом і Нарвою – невеликий субрегіон, що поміж серединою XIX – серединою XX ст. замикався в межах одного повіту – Більського, до якого після світових воєн додавали невеликі клаптики сусідніх – Берестейського і Пружанського. Отже, й видатних особистостей, які тут народилися, знайдемо не так то й багато. Однією із них є історик та краєзнавець Костянтин Харлампович (18 серпня 1870 — 24 березня 1932), який з'явився на світ у родині настоятеля православної парафії у с. Рогачі, що тоді входили до складу Берестейського повіту Гродненської губернії (сьогодні – Сім'ятицький повіт, гміна Милейчичі). Для нас він важливий не лише своїм народженням, але й тим, що був істориком церкви і освіти в Україні, завдяки чому 1919 р. був удостоєний членством Української (потім Всеукраїнської) академії наук у Києві. Вже наступного року після передчасної смерті історика у Варшаві з'явилась на світ його перша невелика біографія, яку написав проф. Василь Біднов: «К. В. Харлампович (1870-1932)» (Видавництво «ЕЛПІС», 1933, стор. 18-ть). Десять років тому нашому землякові присвячена була велика монографія: Добров П. В., Гедьо А. В., Медовкіна Л. Ю., «Костянтин Васильович Харлампович (1870-1932 рр.). Інтелектуальна біографія історика» (Донецький національний університет, Історичний факультет. – Донецьк: Донбас, 2011. – 300 с.). У 2018 р. Дмитро Каран захистив кандидатську (докторську) дисертацію «Костянтин Харлампович (1870-1932). Особистість, науковець, громадський діяч» (Національна академія наук України. Інститут історії України). Біографії вченого знайдемо у таких енциклопедіях та довідниках, як «Енциклопедія історії України» (Київ, 2013), «Українські історики XX століття. Біобібліографічний довідник» (Київ – Львів, 2003), «Енциклопедія українознавства. Словникова частина» (Париж – Нью-Йорк, 1980), «Довідник з історії України» (Київ, 2001). Статті, в яких обговорювались окремі питання його життя і наукової діяльності, друкувалися у журналах та серійних виданнях «Україна. Наука і культура» (1994), «Сіверянський літопис» (2000), «Київська старовина» (2001), «Український історик» (2002), «Студії з архівної справи та документознавства» (2004), «Схід» (2011), а так само ж у «Над Бугом і Нарвою».

Більшість життя вченого родом з-під Милейчич пройшла у добу існування Російської імперії, до того ж прийшлося йому працювати аж у далекій Казані – татарській, але загарбаній Московщиною у XVI ст. та

Костянтин Харлампович у 1900-х роках. Фотографія надіслана до Львова філологів, письменників та громадському діячеві Кирилові Студинському

русифікованій. Тому основні твори Костянтина Харламповича, хоч торкалися перш за все української історії, друкувалися російською. Можливість публікування українською з'явилась після повалення царизму та української національної революції, яка хоч не принесла ще державної незалежності, все ж створила українські наукові установи, з існуванням яких кривава більшовицька влада мусила змиритись, а навіть вдатись до політики «українізації». Однією з українськомовних наукових статей Костянтина Харламповича було «Листування запорозьких козаків із султаном», надруковане у журналі «Записки історично-філологічного відділу» (Книга IV, 1923, Всеукраїнська академія наук, Київ 1923, сторінки 200-212). Передруковуємо її тут, як початок ознайомлення підляських читачів з інтелектуальною спадщиною вченого, залишаючи тодішній правопис.

Листування запорозьких козаків із султаном

Так зване листування запорозців з турецьким султаном, – воно надхнуло І. С. Рєпіна намалювати славнозвісний образ «Запорозці пишуть листа до султана», – відоме нам із багатьох списків. Друком, мабуть чи не вперше, його оголосив року 1869 Андрій Попов, із хронографа 1696 р.¹ Року 1872 це листування знову надруковано в «Русской Старині» за декількома списками, що перебува-

ли у приватних осіб, і ще за одним, який видобуто з паперів «Московского Архива»²). Трохи згодом, у тому ж, таки журналі д. Симоновський надрукував: «Отвѣтъ запорожцевъ турецкому султану», з пам'яті, у такій редакції, яку він чув був за дитячих літ од своєї бабки, що жила на Чернігівщині³). Року 1895 Д. І. Еварицький подав текст того листування, не зазначивши джерела, тільки покликавши на його копії, що зберігаються «у многихъ любителей южно-русской старины»⁴). Попало це листування і до «Історії України-Руси» Миколи Аркаса (1908, Спб., 248-249).

У «Лѣтописи Екатеринославской Ученой Архивной Еомиссии» VII (1911), 113 і д. надруковано султанову грамоту до запорозьких козаків і їхню відповідь у двох редакціях, із трьох списків одшуканих на Катеринославщині [Катеринослав – сучасне місто Дніпро] у приватних осіб... Нарешті «Отвѣтъ запорожскихъ Козаковъ султану Махмуду» знаходимо в «Элементарномъ курсѣ русской истории» Е. І. Добринина⁵), як бачиться, в редакції, надрукованій у Д. І. Еварицького⁶).

Хоч варіанти і того і того документа султанової грамоти і козацької відповіді, у зазначених виданнях, дозволяють казати про різні ізводи та редакції, то самий зміст листування надто вже нескладний. У листі турецького султана трохи чи не найважливіша річ це – гучне й пишне титулування, куди входять назви царств турецького, грецького, македонського, вавилонського, ерусалимського, асирійського, олександрійського, вірменського, ба навіть «усього світу», а також споріднення з богом та ще згадка про особливі відносини до мусулман і християн. Найнезначніші місця в грамоті забирає коротка й енергійно висловлена султанська вимога, нехай запорозці піддадуться султанові з усеньким людом. Це коротчий ізвод, що його видав А. Попов («Изборникъ», 455), і знаходиться він у декількох рукописах, напр. в Анатолійському збірнику кол. Казан-

¹ «Изборникъ славянскихъ и русскихъ повѣстей и статей, внесенныхъ въ хронографы русской редакціи», 455-456. ² «Русская Старина», т. VI, 450.

³ «Русская Старина», т. VI, 701. ⁴ «Історія запорожскихъ Козаковъ» II (Спб. 1895), 518, порівн. 517.

⁵ Вид. 4 (М. 1912), прим. 130. ⁶ Зрештою є деякі одхилення од того тексту, що його оголосив Еварицький, переважно орфографічні. Одне слово тут пропущено («Кобыляча с...а»), а вставлено імення султана «Махмуда» в адресу «Отвѣта».

ської Духовної Академії. Подарував його р. 1916 до академічної бібліотеки останній ректор Академії єп. Анатолій Грисюк; л. 80)⁷. У другому ізводі число титулів ще й проти цього збільшено. Додано «братъ солнца и луны», «необыкновенный рыцарь», «попечитель бога самого». У другій частині додано вимогу, нехай вони його, султана, не турбують своїми наскоками.

Другий ізвод подано в «Русской Старинѣ» 1872 (VI, 450), «Лѣтописи Екатеринославской Ученой Архивной Комиссии» VII та в Миколи Аркаса (248). У другому ізводі зустрічаємо й імення султана, що ніби мав скласти тую грамоту. Це Мехеммед IV⁸.

Що-до хронологічної дати, то списки першого ізводу датуються звичайно 7 липня 1678 року. В списках другого ізводу позначено 1680 року⁹, а це підходить до часу панування Мехеммеда IV (1648 – 1687 р.), тільки-ж не Ахмета III (1703–1720).

Нарешті, перший ізвод вирізняється ще й згадкою про м. Чигирин, куди султан пише свою грамоту.

Запорозький одпис дійшов до нас теж у двох ізводах. Обидва вони повні нестерпучої лайки на султанову адресу. Кожен титул його перекручено на виворіт і наділяється лайливим епітетом: син *турецького* султана обернулося – в сина *проклятого* султана, із *цесаря вавилонського* зробилося – *вавилонський кухар*, з *короля олександрійського* – *олександрійський свинопас*, із *божого* внука – внук *адов*, то-що. На султанову вимогу нехай вони піддадуться, іде рішуча відповідь: не піддамося й битимемося з тобою.

Обидва ізводи цього документу мають одміну найперше в мові: слов'яно-руська в першому і українська в другому. Далі одміна полягає в тому, що другий ізвод поширився, і це річ зрозуміла, бо він є відповідь на ширший текст султанового листа. Трапляється він у тих самих рукописах і списках, що й лист. Кожна теза

⁷ Вперше використано цей цікавий збірник у статті «Вѣдомости Московскаго государства» (1702 р.), – «Извѣстія Отдѣленія Русскаго Языка и Словесн. Рос. Академіи Наукъ» 1918, І. П. Загальний зміст збірника, складеного за першої половини XVIII стол. – отакі: копії з російських курантів і «Вѣдомостей Московскаго Государства» і друковані примірники цих журналів за різні роки, апокрифічне листування європейських імператорів, і на решті скількись літературних оповідань. ⁸ «Рус. Стар.» VI, 450; «Лѣтоп. Екатериносл. Арх. Ком.» VII, 113) або Ахмет III («Лѣтоп. Екатерин. Архивн. Комиссии» VII, 115. ⁹ «Рус. Стар.» VI, 450. ¹⁰ «Русская Старина» VI, 451. ¹¹ Попруга – ремінь, щоб прикріплювати сідло. В іншому списку: «лютеранський потуга» – тобто сила, захист.

Лист османського султана до козаків

Я, султан і владика Блискучої Порти, син Мухаммеда, брат Сонця і Місяця, внук і намісник Бога на землі, володар царств Македонського, Вавилонського, Єрусалимського, Великого і Малого Єгипту, цар над царями, володар над володарями, винятковий лицар, ніким непереможний воїн, невідступний хранитель гробу Ісуса Христа, попечитель самого Бога, надія і втіха мусульман, великий захисник християн, повеліваю вам, запорозькі козаки, здатися мені добровільно і без жодного опору, і мене вашими нападами не змушувати перейматись.

Султан турецький Мухаммед IV

Запорозькі козаки турецькому султану!

Ти – шайтан турецький, проклятого чорта брат і товариш і самого люципера секретар. Який ти в чорта лицар? Чорт викидає, а твоє військо пожирає. Не будеш ти годен синів християнських під собою мати, твого війська ми не боїмося, землею і водою будем битися з тобою. Вавилонський ти кухар, македонський колесник, єрусалимський броварник, александрійський козолуп. Великого і Малого Єгипту свинар, вірменська свиня, татарський сагайдак, кам'янецький кат, подолянський злодіюка, самого гаспида внук і всього світу і підсвіту блазень, а нашого Бога дурень, свиняча морда, кобиляча срака, різницька собака, нехрещений лоб, хай би взяв тебе чорт! Отак тобі козаки відказали, плюгавче! Невгоден єси матері вірних християн! Числа не знаєм, бо календаря не маєм, місяць на небі, год у книзі, а день такий у нас, як у вас, поцілуй за те ось куди нас!..

Кошовий отаман Іван Сірко зо всім кошом запорозьким

Один із варіантів «листування» запорозьких козаків з султаном

султанського листа викликає антитезу в запорозькому одписі. Як султан звиває себе не аби-яким лицарем, що його ніхто не перемає, йому іронічно одказують: «Який ти в чорта лицар! що чорт висера, ти й твоє військо пожирає!»

Перший ізвод для одпису, а так само і для султанової грамоти одзначається ще одним власним ім'ям – Чигирин, бо звідтіля ніби козаки одписували. Дати немає, але її можна визначити з одного боку датою султанової грамоти (1678), а з другого боку натяком на захоплення турками Кам'янця-Подільського, а це сталося року 1672, і це зазначив уже Костомаров¹⁰).

Перший ізвод козацької відповіді подано в хронографі 1696 року і видав його Попов («Изборникъ», 456). В Анатолієвському збірникові (л. 80 об.) зустрічаються такі варіації, які виявляють декотру неточність даного ізводу у списку хронографа. Наприклад, замість «бронника» в хронографі – у ньому «бразникъ», замість «Каменца-Подольного» – «Каменца-Подольскаго», замість незрозумілого «равень смуту» – «равень естъ скоту».

Другий ізвод має своєю чергою дві редакції: одну подано в «Русской Старинѣ» (VI, 450–1), у Добриніна і в Мик. Аркаса. Тут «братъ солнца и луны» звивається

ся, «самого чорта братомъ и товарищемъ и люципера секретаремъ». Дається відповідний одпис і на решту титулів султанових, напр. «Македонскій колесникъ, армянська свиня, татарскій сагайдакъ». Та що більше цього: до речи, а то й не до речи була подавано усякі такі лайливі вирази, що жаднісінного не мають відношення до титулів султанових: «свиняча морда; рѣзницька собака, нехрещений лобъ», то-що. Відповідь на вимогу піддатися уміщено ближче до початку, і таким, чином розірвано оте навиворіт перекручене титулування. Відповідь ця така: козаки туркам не піддадуться, а битимуться з ними землею й водою.

У другій редакції цього другого ізводу порядок думок відповіді пристосовано до султанової грамоти: спершу йдуть репліки на кожен його титул, причому і тут є особливості, як «лютеранська попруга»¹¹), а потім – рішення битися до-краю. Два списки цієї другої редакції не зовсім збігаються. Надруковано їх у «Лѣтописи Екатерин. Ученой Архивн. Комиссии», VII, 113 – 114 та, 115 – 116. Назвемо їх а і б.

Обидві редакції закінчуються майже однаково: «так відповідають тобі козаки». Далі йде дата; її я подаю в пристойнішому вигляді, отак, як її надруковано

в підручнику Добриніна: «числа не знаємь, бо календаря не маємь; місяць у неби, годь у книзи, а день такій у насъ, якъ и у васъ – поцилуй за те ось-куди насъ». Проте до оцієї невиразної хронологічної дати, в двох списках другої редакції, додано точне зазначення часу – в б) – 1600 р., а в а) – 1639 року 15-го червня, хоч б) це відповідь Ахметові III, який паував напочатку XVIII ст.

Другий ізвод одрізняється від першого не тільки цією датою, а ще й підписом (його в списках першого ізводу немає): «Кошовий атаманъ Захарченко со всимъ кошомъ запорозькимъ» («Русская Старина»), або «Кошевой атаманъ Иванъ Сирко со всимъ кошемъ запорозькимъ»¹²). У списках другої редакції другого ізводу без імення: «Запорозького (низового) війська кошовый с товариствомъ».

Імення кошових отаманів ніби то збільшують реальний зміст і фактичну правдивість другого ізводу, який так само, як і перший, дає вказівки на те, що листи написані близько до 1672 року. У першій редакції ці вказівки полягають в епітетах: «Камінецькій катъ, Подольській злодіюка», а в а) і б) – «Подольский катъ».

М. І. Костомаров, подавши року 1872 у «Русской Старинѣ» свій список листа запорозців, писав був: «Трудно рѣшить, дѣйствительно ли былъ данъ такой отвѣтъ, или это измышление, но во всякомъ случаѣ старое, запорожское» (VI, 451). Що це вигадка – то про це в мене немає ніяких сумнівів, хоч де-хто, як підручник Добриніна, й дуже вірить в автентичність цього листування¹³).

Нижче я подам довід на те, що документи цієї підроблені. Що-до запорозького саме походження листування, то це ще в мене стоїть під запитанням.

¹² Ще докладніше у Мик. Аркаса: «Кошовий отаман Иван Сирко з отоманею і зо всім старшим і меншим Дніпро-Низовим війська запорозького товариством». (249). ¹³ На те, яка легковірна, не те що звичайна публіка, а навіть часом і журнали до фальсифікатів у царині дипломатичних і юридичних актів, вказує випадок з наказом царя Олексія Михайловича про німців, датованим 1661 (1651) роком. Цього наказу з лайливими висловами на адресу німців-вихідців до Росії, який забороняє ставити німців на воєводства, надруковано вперше в «Русской Старинѣ» 1871, III, 393. Хоч особа, яка подала цей документ, і видавала його за копію з оригінала, редакція надрукувала його як курйоз, не зазначаючи свого відношення до питання про його автентичність. Проте А. Гатцук у «Русскомъ Архивѣ» 1871, 0249 – 0260, став саме на таку точку погляду; дотого-ж він розповів цікаву історію, як за царювання Павла I вийшло розпорядження вилучити цей наказ з усіх присутніх місць і як урядовці перше, ніж знищити його, вивчали попередню на пам'ять його текст, а згодом з пам'яті його

Із двох ізводів листа козаків більше поширений – писано українською мовою, – чи не гадати, що він і є пізніший, переоброблений на українському ґрунті! Що-до першого ізводу, то його так само, як і обидва листи султанові, написано правильною великоруською мовою [за сучасною термінологією – російською], і я ладен навіть гадати, що з'явився він у Москві, у зв'язку з іншими, так само зфальшованими листами. До такого висновку дійшов я, ще не познайомившись з текстами тих інших підроблених листів, що їх видрукував А. Попов із хронографу 1696 р.¹⁴. Листи ці мене цілком переконали в правдивості моєї думки.

Ось ці листи: 1) «Послание отъ великаго Государя царя и вел. князя Иоанна Васильевича всея Руси самодержца къ турецкому салтану». 2) «Лѣта 7054-го году послание турецкаго Салтана къ Московскому царю Ивану Васильевичу всея Руси». 3) «Супротивно послание отъ царя Иоанна Васильевича къ Турецкому царю Салтану». 4) «Списокъ з грамоты какову писалъ Турской Царь къ Римскому цесарю Леопалдусу». 5) «Списокъ с цесарской грамоты какову писалъ къ Турецкому Салтану». 6) «Списокъ съ перевода польскаго письма, а въ Полшѣ переведено съ Турскаго писма и языка, каково писмо прислано отъ Турскаго Даря къ Польскому королю, а Польской король тотъ переводъ прислалъ съ посломъ для совѣту къ вел. государю къ Москвѣ». 7) «Снимокъ с писма каковъ присланъ въ Чигиринъ къ Казакомъ отъ Турскаго Салтана Іюля въ 7 день 1678 году. 8) Отвѣтъ отъ казаковъ изъ Чигирина Салтану». 9) «Послание Турскаго Салтана къ Польскому Королю».

Андрій Попов не тільки познайомив російське суспільство з цими цікавими пам'ятками, але й спробував визначити

й надруковано. Той-таки Гатцук тут же зазначив, що за часів Олександра I хтось був поширив чутку, нібито наказ Олексія є сфальшований і що його можна вважати не більш як за пашквіль... Зминуло багацько років, і наказ царя Олексія знову вийшов друком; знову на сторінках того-ж-таки поважного журналу («Русская Старина» 1898, червень, 578). На цей раз преса відзначила апокрифічність цього жартливого наказу, і навіть вказано автора його І.Ф. Горбунова («Новое Время»). Що правда, це теж не правдиво: окрім того, що наказу цього не занесено було ні до одного з видань творів славного коміка, але-ж він відомий нам уже з копії початку XIX стол. Після редактора «Русской Старини», згаданого документа було оголошено в декількох виданнях «Маленькой христоматіи для взрослых» відомого гоструна К. А. Скальковського (у 1904 р.). Складач цієї христоматіи не зазначив, звідкіля він запозичив текст наказу, і не виявив свого відношення до питання про його автентичність. Пропустила це питання і критика. Але займався тим М. П. Ліхачов у спеціальній статті «Вьмыш-

ленный указъ царя Алексѣя Михайловича» (Спб., 1913. Відбиток з «Сборника статей въ честь Д. ф. Кобека»). Автор статті не розбрав це «вьмышленное царское распоряжение, нелѣпость содержания котораго совершенно очевидна». Він тільки зазначає, що ця «неискусная имитация акта до-петровской Руси совершена задолго до И. Ф. Горбунова и оттого не носитъ характера простой шутки». Автор зібрав чотири списки цього наказу: 1850 р., 1830 і початку XIX ст. Один з останніх 1814 року. До цього саме моменту Н. П. Ліхачов і односить появу цього наказу, проїнятого різким ворогуванням до німців: «которымъ тогда жились такъ хорошо на Руси, что одинъ выдающійся русскій генералъ желалъ въ виде награды производства въ „нѣмцы“». А проте, під час війни з німцями в 1914 і дальших роках деякі російські історичні й неісторичні журнали знову надрукували сфальшованого цього наказу Олексія, як характерного ніби для німців і для відносин до них російського уряду часів Олексія Михайловича. ¹⁴ Листи I – I-X – «Изборникъ», 448 – 458.

ленный указъ царя Алексѣя Михайловича» (Спб., 1913. Відбиток з «Сборника статей въ честь Д. ф. Кобека»). Автор статті не розбрав це «вьмышленное царское распоряжение, нелѣпость содержания котораго совершенно очевидна». Він тільки зазначає, що ця «неискусная имитация акта до-петровской Руси совершена задолго до И. Ф. Горбунова и оттого не носитъ характера простой шутки». Автор зібрав чотири списки цього наказу: 1850 р., 1830 і початку XIX ст. Один з останніх 1814 року. До цього саме моменту Н. П. Ліхачов і односить появу цього наказу, проїнятого різким ворогуванням до німців: «которымъ тогда жились такъ хорошо на Руси, что одинъ выдающійся русскій генералъ желалъ въ виде награды производства въ „нѣмцы“». А проте, під час війни з німцями в 1914 і дальших роках деякі російські історичні й неісторичні журнали знову надрукували сфальшованого цього наказу Олексія, як характерного ніби для німців і для відносин до них російського уряду часів Олексія Михайловича. ¹⁴ Листи I – I-X – «Изборникъ», 448 – 458.

Алексея Михайловича или его слабого преемника Феодора Алексеевича выставить представителем Руси Грозного царя Иоанна Васильевича». Що-ж до решти грамот, то в них «единственнымъ представителемъ Руси остаются „Чигиринские Козаки“, грамота которыхъ написана энергичнѣе и польскихъ отвѣтовъ султану и австрійскихъ»¹⁵).

В оцих міркуваннях Попова А. правдивий тільки факт сфальшування всіх надрукованих у нього грамот та ще цілком природній здогад про московське походження листування Грозного з султаном. Вже й розглядаючи кожну з цих грамот зокрема що-до її змісту, тону, форми, різноманітності дат – приходимо до думки про неавтентичність кожної з них зокрема. Ще ясніше це сфальшування виступає, як зрівняти їх одну з одною. Цікаво, поперше, те, що грамоти, які видав Попов, не випадково опинилися вкупі в хронографі 1696 р., – ми бачимо їх мало не в такому самому сполученні і в інших рукописах. В музеї «Русского Археологического Общества» в Збірнику ч. 43 (за описом Д. Прозоровського) уміщено ч.ч. 5, 2, 6, 9 і окрім того – «Подлинный списокъ з бесчестного и богомерзского листа, которой турской султанъ Магометъ писалъ и присылалъ къ немецкимъ владетелемъ и всемъ христианскимъ людемъ в нынешнемъ 1663 году». В Анатолієвському збірнику є ч.ч. 4, 5, 6 (у новій редакції) і окрім того – «Списокъ епистолия султана Турскаго къ Цезарю римскому и королю польскому».

Далі виявляється, що саме з отих листів взято й титули в листі султановім до запорозців, сама суть вимог, бундючний тон у султана і лайливий характер запорозьких одповідей. Так, коли торкнутися титула султанового, то вже в ч. 2 ми зустрічаємо «надъ царьми царь», «надъ князми князь», «стражъ гроба Господня», а в ч. 4 «сынъ Божій», «монарха турскій, греческій и македонскій, царь армейской, Великаго и Малаго Египта, царь всея вселенная», «земного рая стражъ и хранитель гроба Господня», «государь всѣхъ государей», «царь всѣхъ царей», «древа жизни начальникъ»; у ч. 6: – «внукъ божій», «царь непобѣдимый», «король александрійскій», «надежда потѣшения бусурманского»...

¹⁵ «Обзоръ хронографовъ русской редакціи» II (1869), 228–229. ¹⁶ «Изборникъ» 554 – 555. Але в спискові Археологічного Товариства сказано: «Переводъ с нѣмецкого письма, октября 1 числа. Переведено в нынѣшнемъ 178 (1069) году октября в 24 день» (Прозоровскій, 66–67). ¹⁷ «Костромская Старина. Сборникъ, издаваемый Костромской Ученой Архивною Комиссією». Выпускъ лучшій. (1894 Кострома). Додаток, стор. 45 – 60 (із збірника Богородицько-Игрицького Монастиря). Id. Ува-

Доводити неавтентичність усіх тих листів, які надрукував Андрій Попов, і які були зразком і для нашого листування, не доводиться: вона ясна сама собою. Але мені гадається, що вони старішого, аніж гадав був видавець, походження, і до того не російського.

Шоста зфальшована грамота із надрукованих у Попова має назву: «Списокъ перевода польскаго письма, а в Полшѣ переведено с турскаго писма и языка, каково писмо прислано отъ Турскаго царя къ польскому королю, а польской король прислалъ съ посломъ для совѣту къ великому государю къ Москвѣ»¹⁶).

Листи, що вміщені в Анатолієвському збірникові, видають і себе за переклад з турецької мови на польську і мабуть на німецьку (ч. 75 і 75 об.). Ще ясніше вказано на тії шляхи, якими попадали до нас отакі грамоти, у списку листа ч. 9, надрукованому в «Костромской Старинѣ» з отаким заголовком: «Отказная грамота Турска царя, какъ ево королевскому величеству въ Полшу съ посломъ прислана, а переведена сперва съ турскаго языка въ полскую рѣчь, а съ полской въ немецкую рѣчь»¹⁷). А список Археологічного Товариства до цього додає: «а изъ немецкой въ нашу словенскую рѣчь»¹⁸).

Й отакі заяви – це не є цілковита вигадка. Справді-бо, ці листи прийшли до нас здебільша із-за кордону. У курантах 1621 р., серед новин політичного характеру, вміщено статейку про листування турецького султана з королем польським: «Изъ Гданска города въ грамотахъ пишутъ, что Турской царь къ Польскому королю такову отказную грамоту прислалъ: Мы, салтанъ, пресвѣтлѣйшій и неодолимый, сильный царь и ангиль Божій» і т. д. В цій грамоті султан дивується, що король, не боючися його великої сили, надумався з своїми королевичатами піти проти нього і без будь-якої вини й причини почав воювати його підданців у султанському царстві – державі Московській. Султан загрожує не тільки Краків, але й «всѣ стольные города и места» польського короля з землею зрівняти, бо він не боїться «боговъ» королівських, і хоче його святих в плуги позапрягти і ними «взорать тѣ пустые земли Булгару и Юдѣю». На ознаку, що війна розпочинається вже, султан

рова рук. ч. 1844 (XVII ст.). ¹⁸ Сборник № 43, л.л. 22 – 25. ¹⁹ А. Шлосбергъ, «Начало періодической печати въ Россіи» – «Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія», ч. XXXV (Новій серії – 1916 р.) 92 – 93. ²⁰ «Костромская Старина» III, додаток 45 і д. ²¹ «Лѣтопись Самоила Велика», I (Київ, 1848) додаток 3 – 5. ²² У списку Археологічного Товариства ч. 43, л. л. 11 – 13, датовано воно 1663 р. (Прозоровскій, 66–67). Перекладено його в Москві 1669 р. Роком 1663 датовано

із свого боку посилає криву шаблону¹⁹). За неавтентичність цього найдавнішого у нас перекладу листа з серії зфальшованих, промовляє вже хоч-би віднесення автором – султаном Московської землі до своїх володінь...

Лист цей – особливої редакції і не збігається ані з 6, ані з 9 ч.ч. Андрія Попова. Не скидається він і на султанового листа до польського короля, що датовані 7 березня 1637 р.²⁰). Нарешті не збігається він і з листом-відповіддю царя турецького Османа до короля Сигизмунда III з року 1620, занесеного разом з «листомъ королевскимъ» до Переяславської хроніки, написаної року 1636²¹).

Той факт, що мало не рівночасно списки султанової грамоти до польського короля стають відомі і в Гданську і в Переяславі під Київом, править за вказівку на місце первісного походження і поширення отакіх фальсифікатів, а саме на Польщу.

Не знаючи докладно часу, коли з'явилися перші такі листи, ані автора їх, я не візьмуся визначувати мотиви складення їх. Але коли мотивом була авторська пиха, то складач, безумовно, досяг мети: перші ці спроби мали такий успіх, що поширилися в різних редакціях навіть по інших державах, а потім їх почали наслідувати.

Можлива річ, що в тій самій Польщі, а може й у Німеччині, склали листування султана з імператором Леопольдом (1637–1657)²²), яке теж перейшло до Росії (у Попова ч.ч. 4 і 5) і очевидно теж через Посольський «Приказъ». Наведений у «Записках Желябужскаго» лист «Турского султана к цесарю Леопанору (Леопольду)», позначено, як скопійований у «Государственномъ Посольскомъ Приказѣ»²³).

Нарешті десь складено ще невідому в друку «Епистолию султана турскаго къ цесарю римскому и королю польскому» (!), що має в собі силу недоречностей і в адресі і в титулі султановому, ба навіть у його іменні («Мамагемъ») і в змісті, і в статистичних даних про величину Царгороду і число вулиць у ньому, божниць, шкіл, заїздних дворів і базарів торгових, царських конюшень, фонтанів водяних, милярень торговельних, млинів і, нарешті, корчом²⁴).

також і грамоту султана Махеммеда до німецьких володарів і всіх християнських людей (25 об. – 27). ²³ «Записки Желябужскаго» (Спб., 1840) 84 – 87. ²⁴ «Анатолієвскій Сборникъ Казанской Духовн. Академіи» 78. Ця статистика нагадує «Краткое сказаніе» середини XVII ст. «О Египтѣ градѣ», в якому 14000 «мезгитей» з сотнею стовпів кам'яних в кожній, 14000 вулиць по 30000 дворів на кожній, 14000 лазень (Археолог. Т-ва рукопис ч. 34 – Прозоровскій, 55).

Перейти на російський ґрунт і прищепитися тут такі твори могли тим легше, що тут були й оригінальні листи такого змісту. Це два листи до турецького султана від Іоанна Грізного і один лист – відповідь про внесення виходової данини за 12 років з загрозою, що в разі відмови султан сплюндрує руські землі (А. Попов, ч.ч. 1 – 3)²⁵).

Так само мабуть російського походу було й «Посланіє Александра Македонского къ русскимъ княземъ», що його витяг А. Попов із хронографу 1679 р. («Изборникъ» 443). Для лайливого і ущипливого обміну думками поміж кореспондентами, за зразок могло стати класичне листування Андрія Курбського з Грізним. Не дурно-ж в одному збірнику одне з посланнів кн. Андрія Михайловича до царя Івана Васильовича уміщено поміж листами турецького султана до Грізного і до польського короля²⁶).

З другого боку, російські книжки, можлива річ й із дипломатичного відомства, встигли виявити себе й фабрикацією зфальшованих документів, таких як вигадані статейні списки посольств до турецького султана Мурата – Андрія Ішеїна (7078 – 1570) і до короля Максиміліяна і Захара Сугорського та Ж. Квашніна (1576, 1578 р.)²⁷.

Вважаючи на все вищесказане, можна було-б гадати, що в Москві, наслідуючи листування султана з польським і німецьким володарями, складено й листування його з запорозцями, звичайно, у першому, його ізводі. За це промовляє і російська мова цього ізводу і його беззмістовність, що є наслідок незнайомости автора-москвича з турецько-козацькими стосунками. Але проти отакого здогаду – напис на одному списку листування: «Перевод о листа полского писма»²⁸), і вміщення його в іншому списку серед звісток із польського життя²⁹). Отож треба гадати, що Польща наділила нас і цими двома пам'ятками зфальшованої дипломатичної літератури.

²⁵ Окрім хронографу 1696 р., вигадане листування між турецьким султаном і православним московським царем зустрічається і в інших рукописах («Сборникъ Археогр. Комисіи», XVII в. ч. 43) в описі Прозоровськ. л. 15. Публічн. Бібліотека Q, IV, 414 (XVIII ст.) л. 191; Погод. ч. 1570 (XVII ст.) л. 173 об.–178 об. та ч. 1573 (XVII) л. 19 24 об.; згадмлення за 1893 р. 116 –117. ²⁶ Археографічної Комісії ч. 43. ²⁷ «Вымышленные статейные списки» (Памятники древней письменности XLI (1883) – Карамзін, «Исторія государства Россійскаго», IX, прим. 442. ²⁸ Рукоп. музею Рос. Археол. Т-ва ч. 204 (в описі Прозоровського). Тут маємо султанове послання до Чигирина

І.Ю. Рєпін «Запорожці пишуть листа турецькому султану», 1889-1896 330

Таким чином, без сумніву, [листи запорожців султанові] зфальшовані – низка тих султанових листів до європейських володарів і їхні відповіді до султана, поруч яких по декотрих збірниках уміщено листування запорозьких козаків із султаном. Безсумнівний – і вплив як ідейний, так і в формі, вказаних листів на це листування. Але навіть у самому листуванні козаків із султаном маємо такі дані, що вказують на їх неавтентичність. Це передовсім його недипломатичний тон. Запорожці мали свою канцелярію з освіченими людьми, що дотримувалися встановлених форм дипломатичних зносин і навіть відмови на неприйнятливий вимоги прибіралися в цілком пристойні вирази³⁰). А на образи козаки відповідали, звичайно, не грубіянськими листами, а короткими вдарями, молодецькими наскаками на Крим та на береги Чорного моря...

Далі, проти автентичности промовляє і різноманітність ізводів та редакцій з неоднаковими датами листів, що розходяться трохи не на ціле століття.

з лайливим листом козаків 1678 р. ²⁹ Рос. Археол. Т-ва ч. 43 (Прозоровський, 68). ³⁰ Зразки дипломатичного листування запорожців оголосив Бодянський у «Чтеніяхъ Московскаго О-ва истории и древностей Россіи», рік III (1877–8), ч. I. Листування і інші папери шведського короля Карла XII, польського Станіслава Лещинського, татарського хана, турецького султана, генерального писаря Ф. Орлика і київського воеводи Йосипа Потоцького. З листи кошових отаманів до шведських королів, див. ще в «Кіевск. Старині» 1899, I. ³¹ Скалькованій, «Исторія Новой Съчи или послѣдняго коша запорожскаго» (Одеса, 1841). ³² «Русская Старина» VI, 451. ³³ Д. І. Еварницький пристосовує «згід-

Очевидячки, вже переписувачі XVII – XVIII ст. почували неймовірність такого обміну компліментами поміж султаном та козаками, тому вони й намагалися надати листуванню більше реального рис, перемінюючи роки і вносячи відоміші імення султана, чи кошового отамана. В більшости списків зовсім імень немає. У деяких фігурує Магомет IV (або Мумагед), в одному Ахмет II... Більшість відомих списків підписано «кошовим отаманом» чи просто «отаманом з товариством», а в деяких додано й імення отамана – Івана Сірка. Це був мало не найславнозвісний кошовий отаман, обірали його на цю посаду багато разів, і пробув він отаманом мало не 15 років (1659 – 1660, 1663 – 1668, 1673 – 1680), а відомо, що кошового, звичайно, обірали на один рік³¹). Але зате ми зовсім не знаємо отамана Захарченка, що виступає в списку Костомарова³²). Його зовсім не зазначає ані Скальковський у цитованій праці, ані Рігельман в «Исторіи о козакахъ запорожскихъ» (М. 1847), ані Еварницький³³).

но з переказом» згадане листування до часу зараз після розгрому Сірком Кримської орди, з яким зв'язано автентичний лист Сірка до Кримського хана (23 вересня 1675 р.) і – збільшення зневаги до запорожців. Перше ніж рушити своїм військом на Січ султан Мегеммед IV послав листовну вимогу, нехай козаки йому, піддадуться, на яку запорожці й відповіли оцим курйозним листом. Сам Еварницький припускає апокрифічність султанового листа («можетъ быть мнимаго»), але визнає «полное согласіе переписки съ духомъ запорожскихъ казаковъ». Исторія Запорож. казаковъ, II, 517, пор. Аркас: «Ці листи може й вигадані, але вигадані дуже влучно» (249).

Нарешті тее місце, звідкіля писали козаки, у списках першого ізводу, на мій погляд старшого, воно названо – це Чигирин. Але-ж Чигирин з 1649 року – це столиця гетьманів українських, а не резиденція кошових отаманів. Як гетьманська столиця, Чигирин міг бути добре відомий, але, здається, що тільки десь далеко од України можна було поплутати гетьманську резиденцію з кошем запорозьких козаків...

Залишається ще сказати про походження другого ізводу листування.

Коли перший ізвод з'явився в Польщі, то другий, український ізвод вийшов з України, де й поширився в безлічі списків і розбивсь на дві редакції. За це промовляють мова другого ізводу, усунення таких недоречностей як Чигирин, додання підпису запорозького отамана з іменням, чи й без імення, та – перли українського гумору.

Таким чином, хоч і зфальшоване, «листування запорозців з султаном» є цікавий історично-літературний факт, – цікавий і своїм походженням,

і зв'язком з іншими подібними до нього документами, і дальшою своєю долею, і нарешті образом Репіна...

Акад. Костянтин Харлампович

От і такі то були висновки нашого видатного земляка, який, що видно з тексту, перекопався через величезний джерельний матеріал. Цим питанням, можливо, зацікавився він тому, що й у Рогачах, як і в інших селах нашої підляської околиці, про козаків запорозьких пісні співали. Звісно, можливі й інші причини.

Юрій ГАВРИЛЮК

Камінь-головоломка неподалік наднарвянських Козликів

Козлики (в місцевій вимові – *Кюозлікі*) – село у Гайнівському повіті. Воно вельми мальовничо розташоване над Нарвою, а поряд з ним, поміж річкою та краєм лісу, стоїть невелика, але історична каплиця присвячена св. Миколаєві. Трохи далі, у сосновому проліскові, є прихований скансен з вітряком, старою хатою та банею. Тут можна приємно провести час та від місцевих жителів почути цікаві історії. Про одну з них хочу вам розказати.

Їдучи зі Ступник до Козликів, там, де перетинаються лісові дороги, стоїть на пагорбі дерев'яний хрест. Кажуть, що колись у цьому місці сталось «щось жакливе», тому якийсь час тут «щось лякало». Цікаво, що поруч із хрестом лежить великий камінь зі свого роду мапою та зазначеним місцем. Багато людей намагалося розгадати цю головоломку – вони шукали біля цього каменю та хреста, але ніхто нічого не знайшов.

Мені бабуся розповідала, що після Другої світової хтось знайшов там патрони, але більше нічого. Роки йдуть, а люди все заходять у голову, що цей рисунок на камені означає. Адже нічого не відбувається без причини і, можливо, хтось врешті щось в цьому місці знайде. А поки що це одна велика загадка для мешканців і туристів.

Вікторія ГАЦЬ
Фото авторки статті

Дещо з – «ХРОНОЛОГІОНУ»!

03.06.2019 р.

Пригадалося, ніколи перед тим не чує, слово «передрага» – побачене у писанні Ніни Григоруку («НБІН», № 2/2019). Вжила вона його в значенні ситуації-перешкоди, що веде до перерви у праці: «...била одна передрага в тканьові...».

Зараз ніхто вже не тче у Великий піст, а саме про це пише у своєму спогаді з минулого пані Ніна. Вже і в моїй молодості ніхто полотна на одяг не ткав. Ще дехто ткав тоді на селі хідники на підлогу (помуост – так казали найстарші) зі старого шмаття або солом'яні мати на продаж.

Ну а тодішні сільські хлопці, що їм вдалося купити джинси (не завжди з цим було легко), «хворсили» великими пластмасовими гребенями з ручкою, застромленими – цією ручкою вгору – у задню, цих джинсів, кишеню.

Це було у 1980-х. А зараз, як ходжу по міських вулицях, то собі сміюся під носом, адже цю моду сільської «кавалірки» з-перед майже сорока років перейняла міська «дівчинерія» – тільки що сьогоднішнім дівчатам надцятирічним з кишені на сраці («Дівка без сраки, як село без церкви» – ще одна мудрість українського народу) стирчить смартфон. Виходить, що місце інше, стать інша – але звички передаються успішно, понад простором часу...

При переписуванні з зошита подумалося: Ліпше, щоб по вулиці із смартфоном у кишені, ніж перед носом ходили, бо таке задивлення в імітовану «реальність смарт» може завести у зовсім реальну смерть – також за кермом не мало «з мобількою нерозлучних».

11.06.2019 р.

Думка сьогоднішнього ранку: Чим швидша комунікація, тим легше запізнитися.

Виникла вона з приводу вістки від нового знайомого, що живе у Нормандії та сьогодні за робочими справами приїхав до Парижа: «Метро не працює – я запізнився». Він, до речі, з цією моєю «думкою ранку» – погодився.

16.07.2019 р.

То Пудляше – наш край руодни
Чи в погоду, чи в час трудни
Пометай про батька й маті
Хоч чужие будут лгати
Не набридне нам...

21.07.2019 р.

Цікаво, що в іспанській мові можна знайти інспірацію, щоб утворити більш урочисті форми звертання до своїх дітей: хлопців можна величати – СинЙОР, а дівчат – Донья!

31.07.2019 р.

Інтернет, а зокрема «соціальні мережі» – рай для ідіотів, дурнів, якими маніпулюють цинічні популісти чи просто люди схильні використовувати людські слабості для особистої наживи. Все ж, інколи, щось цікаве можна тут прочитати, як хоч би таку ось перлинку про літні канікули: «Зраних школою дітей віддають на реабілітацію до бабусь...» (підписаний Володимир Гевко та стоїть дата 29.05.2017 р.).

Признаюся, що і я бував на такій реабілітації, бо до школи ходив лише тому, що мусив і хоч по сьогоднішній день постійно чогось вчусь (але вже добровільно), то й університетської науки мені один документ хватив – навіть через думку не промайнуло, щоб собі «інші студії» робити.

* * *

Думка, що виникла в ході розмови дуже дорослих людей:

– Що ж би то я хотів, коли б (вже) нічого не мусив, а все (ще) міг?

Приводом до дискусії було те, що один хтось купив телевізор з розміром екрану більш ніж метр заввишки, а інший хтось жалівся, що хотів би дивитись, але мусить робити щось інше – хоч би, щоб саме на такий, а може й більший телевізор, грошей заробити.

17.08.2019 р.

У середу, 14 серпня, було церковне свято, що його в народі звать – Маковія, отже – Семи святих мучеників

Маккавеїв і матері їхньої Соломонії.

У «Церковному календарі», що його видає Православна єпархія Перемисько-Горлицька (колись Перемисько-Новосанчівська, бо так її у 1983 році назвали – від факту, що західна Лемківщина була тоді у Новосанчівському воєводстві), під цією датою, хоч і на третьому місці, жирним шрифтом написано: Винесення Древа Чесного Хреста Господнього та Славлення Всемилоствитого Спаса і Пресвятої Богородиці.

То, здавалося б, листівки вітаючі «З Медовим Спасом», які почали приходити у середу ранком, цілком доречні. Признаюся однак, що не чув я ніколи про такого «Медового Спаса», бо Спаса в нас 19 серпня, коли в церковному календарі Преображення Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа, а весь народ підляський – коли може і хоче – їде (а дехто йде також пішки, вже від кількох днів) на Святу Гору Грабарку. То пишу у відповідь (і починається дискусія):

«– Маковея сьогодні. До Спаса ще днів п'ять.

– Яблучний Спас 19-го, нині Маковея і Медовий Спас».

Я про всі ці «фруктово-продуктові Спаси» від народу не чув, хоч справді, в Інтернеті від якогось часу почалося таке поширюватись. На щастя, в цьому ж Інтернеті знайшов пояснення цього «феномену», що його дала – особисто багатьом підляшанам знайома, адже у 1990-х тут робила теренові дослідження – київська етнографиня Валентина Борисенко, що родом з Вінниччини (саме від неї вперше почув, що тамтешній народ ровер, цебто велосипед – звав лісопетою; потім це від «старопідляшан» наших також почув;

Związek Ukraińców Podlasia dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP realizuje w 2021 r. zadania:

1. Wydawanie ukraińskiego pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju” – w rok jubileuszu 30-lecia.
2. Festiwale kultury i tradycji ukraińskich na Podlasiu.
3. Audycje radiowe w języku ukraińskim „Ukraińskie słowo”.
4. Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską.
5. Warsztaty kultury ukraińskiej dla dzieci i młodzieży „U źródeł”.
6. Działalność amatorskich zespołów artystycznych.
7. Tomik wierszy I. Kyryziuka „Modlitwa skowronka”.
8. Działalność Związku Ukraińców Podlasia.
9. Strona internetowa Związku Ukraińców Podlasia.

та ще й про «танабіль» – автомобіль тобто). То для ознайомлення інтернетним співрозмовцем це пояснення процитував (наводжу його і Вам): «У 90-х роках минулого століття, ознайомившись з етнографічною літературою, не дочитавшись, що в ній описано свято 6 серпня за старим стилем, аматори від етнографії придумали кілька Спасів – горіховий, яблучний, медовий. Але це з розряду фантазій. У народі був один Спас – 19 серпня. Лише дуже локально часом свято Маковія 14 серпня називали малим Спасом».

Ну, а що отримав у відповідь на цю спробу просвітити колишнім знанням народним наш сучасний народ – тут в особі статі дівочої, хоч швидше, жіночої (років вже ж 31)? Ось дальша частина балачки:

«– Та мені то все байдуже, якщо чесно, який Спас :) У нас в селі на Тернопільщині називають Маковія нинішній празник. Тут у Львові як собі хочуть, так і називають. Зараз так, колись було по-іншому, завтра буде ще інакше ☺».

– Кака ета разлица? Виходить, що люди в селі на Тернопільщині більш адекватні, ніж ці відкривачі та поширювачі вигадок...

– Все спочатку хтось вигадав :)

– Все ж воду хочеться пити чисто, джерельну, а не скаламучену різними «здобутками сучасності». То й всілякі вигадки також годиться фільтрувати.

– Я вважаю по-іншому. Не вірю в чисту традицію. Такого нема, це вигадка науковців, які ніколи далі бібліотеки не ходили. Традиція – це певні уявлення, звички і мода певної групи людей на протязі певного часу. Оскільки у Львові зараз протягом останніх 20-30 років по-

буває така назва – отже це можна вважати новою традицією і нічого поганого в тому нема. Просто про походження саме цієї традиції ми знаємо достеменно, а про походження давніших, або не знаємо, або лиш припускаємо».

Як то каже народ наш підляський (принаймні у моїй персоні ☺): з розумною жінкою поговориш – нову істину зрозумієш. Яка істина тут? А така, що традиція – як наслідок ігноранції, це вже в українському народі – міцна традиція.

Ну так, коли почнемо «дошукуватися», то й перетворення братів Маккавеїв у такого собі Маковія – наслідок ігноранції, до того чисто народної та не лише теологічної, але й філологічної. Так само як поява українських варіантів церковних імен, що зараз вже не уживаються, але записалися у прізвищах наших, як Панасюк чи Хведорук. З другого однак боку – знаючи силу ігноранції, отже, її «творчий» вклад у минуле, випало б намагатися не допускати, щоб вона створювала, чи краще сказати – спотворювала, наше сьогодення. Хіба, що ми – ігноранти...

05.09.2019 р.

Три дні тому було щось таке, як мій день народження. Гріхом було б не записати самотворчих побажань від Людмили Л., хоч і принагідних, у мейлі діловому (йшлося про слово «накаплювати» у «Хронологіоні» саме – чи воно підляське, чи мною вигадане) дописаних:

«...а так взагалі то многая літа,
бочку повну жита,
а як не жита, то гроши,

коб меблі в хаті білі хороши,
коб всьо велося
і приємно жилося,
і хватало часу,
на пісанє і розвагу,
а што рими скуончилися, значиться, сам допіши, чога там у житті ще хочеш».

А були ще і діалоги різні. Для прикладу:

«– Вітаємо з днем народження! Щастя, натхнення, здоров'я!

– Дякую – щасливий, натхненний та здоровий (в моєму віці це значить – живий і не дуже „вся людина бо- лить” ☺)».

Тут скінчився діалог, бо переріс у монолог (мій):

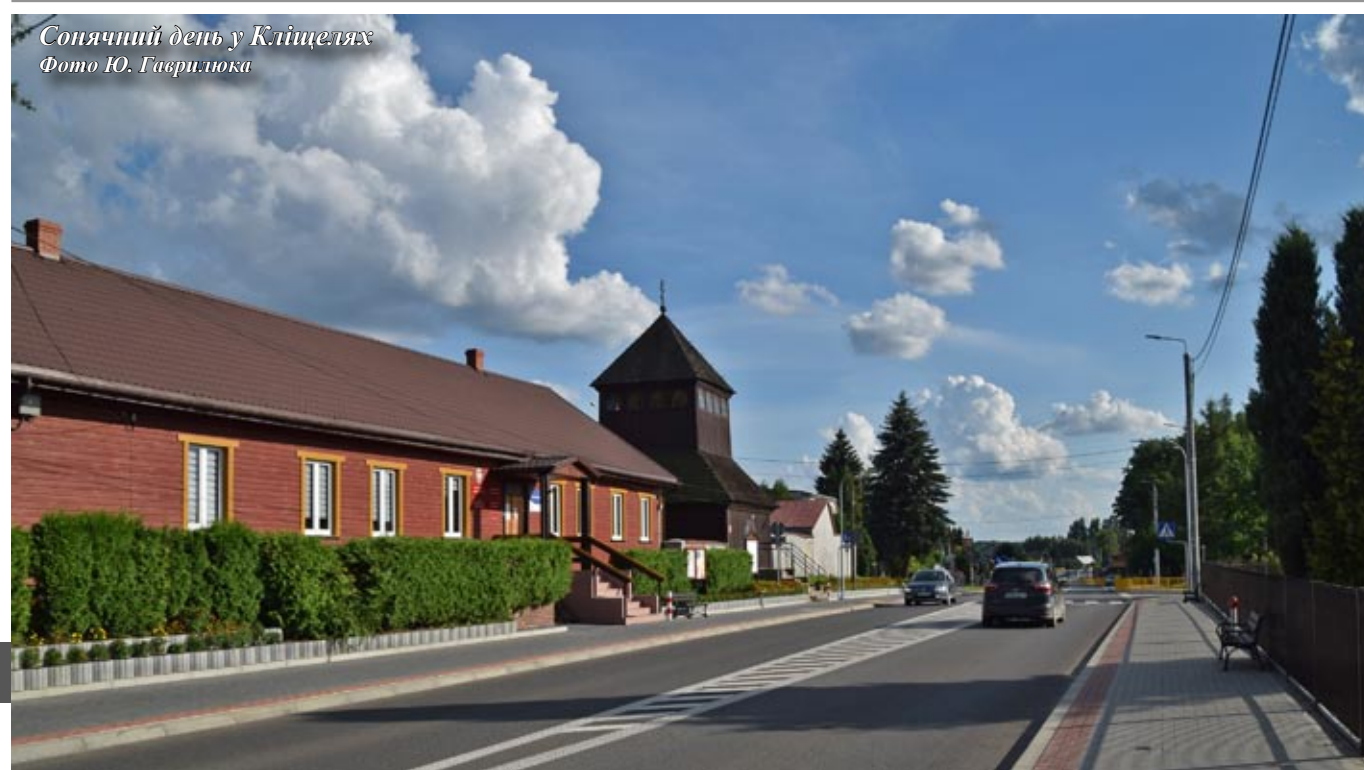
«– У Вас (з Києва вітання, від Юрія Івановича, були) студенти линуць у виші – у виші небесні линуць дні минаючі...

Завдяки Тобі вірш написав – хоч і короткий, все ж надіюся що – змістовний...

Словник української мови „Академічний тлумачний словник” (1970-1980) знає тільки слово „ВИСЬ, і, жін., поет. Простір на великій відстані від землі”. То я буду винахідником сполучення „виші небесні” – хай це у Вашому мовному *ниституті* зафіксують на якій фішці, або й зразу в книшці...».

Юрій Іванович на мій монолог відповів лише «пальцем вгору», тому записую «виші небесні» у «Хронологіон» – трохи з себелюбства, трохи для жарту.

**Зі своїх думок списав
Юрій ГАВРИЛЮК**

З організованого життя над Бугом і Нарвою

Союз українців Підляшшя

Оновлений сайт Союзу
У вересні почав діяти новий двомовний (українською та польською мовами) сайт Союзу українців Підляшшя zur.org.pl. Можна на ньому знайти основну інформацію про організацію, її структуру, українську мову і культуру Підляшшя, початки українського руху в регіоні, історію Союзу, а також діяльність (реалізовані проекти, фестивалі і концерти, конкурси, краєзнавчі рейди, ансамблі, навчання української мови, видавничу діяльність, медіа, догляд за місцями національної пам'яті). У новинах постійно з'являється нова інформація про заходи і проекти Союзу українців Підляшшя, а в галереї – фотографії з подій.

Оновлення сайту стало можливим дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ та адміністрації РП.

Концерт у Мощоні Панській

4 вересня в Мощоні Панській у гміні Нурець-Станція відбувся концерт у рамках проекту «Мощонка разом можна багато», що його реалізує товариство «Мощонка» з Мощони Панської. Уже півроку проводяться там різні майстер-класи (писання писанок, вишивання, кулінарні та інші).

На традиційній зустрічі жителів села можна було спробувати страви, приготовані під час останніх кулінарних майстер-класів. Був також показаний обряд випікання короваю. Його презентувала група «Новина» з Мощони Королівської. Виступали також місцеві фольклорні колективи.

До організації концерту долучився Союз українців Підляшшя. Дякуючи тому в Мощоні Панській не бракувало українських акцентів. Виступали український

фольклорний колектив «Добриня» з Білостока та «Вєрвочки» з Вуорлі.

«Два кольори» на «Археологічному фестивалі» в Збучі

5 вересня на 15-му «Археологічному фестивалі» в Збучі виступила група «Два кольори» з Легіонова під Варшавою. В ансамблі співають, в основному, поляки, але в репертуарі переважають українські пісні, з якими гурт неодноразово виступав на українських заходах у регіоні, у тому числі на Конкурсі української пісні «З Підляської криниці». Його керівником є корінний українець – Петро Романів.

Колектив «Два кольори» приїхав до Збуча на запрошення Союзу українців Підляшшя. Окрім нього, на «Археологічному фестивалі» виступив ансамбль «Вєрвочки» з Вуорлі, який багато років співпрацює з організацією підляських українців. Показалися й інші групи з регіону, в репертуарі яких – українські, білоруські та польські пісні. Відбувалися різноманітні майстер-класи та покази середньовічних ремесел, бій воїнів та чемпіонати з кидання хомутом. Традиційно на середньовічному городищі були також присутні виставники – художники, скульптори, виробники меду, сиру, традиційних продуктів та інші.

Концерт «Ранку»

17 вересня Український ансамбль пісні і танцю «Ранок» з Більська, який діє при Союзі українців Підляшшя, виступив з концертом українських пісень і танців на ювілейному урочистому концерті з нагоди 30-річчя Торгово-промислової палати у Білостоці. Концерт відбувся у Підляській опері і філармонії в Білостоці.

Виступила «Гілочка»

26 вересня молодіжна група «Гілочка» з Черемхи, що діє при Союзі українців Підляшшя, виступила у Холмі під час врочистостей 155-тої річниці народження найвидатнішого українського історика та політика Михайла Грушевського. Урочистості розпочалися з літургії у Холмській катедральній православної парафії св. Івана Богослова, потім учасники поклали квіти до меморіальної дошки на честь Михайла Грушевського, яка знаходиться на будинку біля церкви. Група виступала в художній частині наукового симпозіуму «Михайло Грушевський – постать, діяльність, зв'язки з Холмом». З нагоди поїздки молодь відвідала Старе місто Люблина та Майдан.

Зміни в керівних органах СУП-у

2 жовтня в осідку Союзу українців Підляшшя в Більську відбулося засідання Головної ради організації. Його метою було прийняти заяву про відставку д-ра Мирослава Степанюка з посту голови та обрати нового очільника найважливішої української організації в регіоні. Була це також нагода обговорити поточні питання, пов'язані з діяльністю Союзу.

Під час засідання Головна рада прийняла заяву про відставку з посту дотеперішнього голови. Мирослава Степанюка було обрано як члена Головної ради та Головної управи Союзу українців Підляшшя.

Новим головою стала Марія Рижик, дотеперішня заступниця голови. Члена Головної управи Луку Бадовця обрано заступником голови.

Головна управа Союзу українців Підляшшя після змін:

Марія Рижик – голова,
д-р Андрій Артем'юк – заступник голови,

Лука Бадовець – заступник голови,
Людмила Лабович – секретар,
Агнешка Тишкевич – скарбник,
Мирослав Степанюк – член Головної управи,
Мирослав Бужинський – член Головної управи.

«З Підляської криниці»

3 жовтня у Більському будинку культури відбувалися конкурсні змагання Конкурсу української пісні «З Підляської криниці». Взяти в них участь 62 співочі одиниці – солісти, малі форми (дуети, тріо, квартети) та ансамблі. Виконували вони автентичний фольклор, опрацьований фольклор та сучасну пісню.

У кожній категорії виконавці були оцінені в чотирьох вікових групах – діти віком до 10 років, молодь (11-17 років), дорослі (до 60 років) та дорослі (60+).

Цього року в конкурсі брали участь виконавці з цілого Підляського воєводства, були також учасники з Люблинського і Варшавського воєводств. Кожен із них представив одну пісню. Вражала велика кількість виконавців, тому й змагання продовжувалися майже п'ять годин.

Конкурс української пісні «З Підляської криниці» організував Союз українців Підляшшя у рамках проекту «Зустрічі з підляським фольклором, традицією і українською поезією» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Візні майстер-класи дітей з Білостока

15 жовтня діти, які беруть участь в уроках української мови в Початковій школі № 9 у Білостоці та в Дитячому інтеграційному садочку № 26 у Білостоці, взяли участь у поїздки до господарства «Стара хата» у Гаць-

ках. Учні вивчали традиційний спосіб випікання дріжджових булочок. Вони замішували тісто, готували булочки для випікання, нарешті могли спробувати свої продукти. Екскурсія мала також історично-краєзнавчий характер. Іван Мордань провів дітей по місцевості та розповів історію старих будинків та легенди про Гацьки. Майстер-класи проводила Аля Коршак. Організатором заходу був Союз українців Підляшшя, та його партнером – місто Білосток.

Поїздка до Цехановця в рамках проєкту «До джерел»

15 жовтня учні VIА – українського класу Початкової школи № 4 ім. А. Міцкевича в Більську – взяли участь в екскурсії до Музею хліборобства о. Кшиштофа Клюка в Цехановці. Там вони брали участь у музейних уроках та майстер-класах: «Як навчалися наші батьки та дідуся» та «Чай і ліки з трав'яної аптеки». Учні також відвідали музей під відкритим небом.

Поїздка була організована в рамках проєкту Союзу українців Підляшшя «Майстер-класи української культури для дітей та молоді «До джерел»» завдяки дотації Міністра внутрішніх справ та адміністрації РП.

XXX Фестиваль української культури «Підляська осінь»

21-24 жовтня проходив ювілейний XXX Фестиваль української культури на Підляшші «Підляська осінь», організований Союзом українців Підляшшя разом з кільканадцятьма культурними установами. Цьогорічні його заходи обняли сім найбільших місцевостей Північного Підляшшя: Білосток, Більськ, Сім'ятичі, Гайнівку, Черемху, Нарву та Вуорлю.

У рамках фестивалю відбулося багато різноманітних подій культурного характеру. Це були, в першу чергу, музичні концерти. Попри

складну ситуацію, пов'язану з пандемією, всі заходи вдалося провести стаціонарно.

У рамках «Підляської осені» в Черемсі, Білостоці, Більську і Вуорлі презентовано театральну виставу для дітей «Золотоволоска» у виконанні Волинського академічного обласного театру ляльок з Луцька. У відремонтованому Більському бу-

динку культури зорганізовано «День української культури», з черги в Сім'ятичах, Білостоці, Гайнівці і Нарві проходили концерти з участю ансамблів з Польщі та України.

Особливо врочистий характер мав концерт у Більському будинку культури з нагоди 25-річчя Українського ансамблю піс-

ні і танцю «Ранок» з Більська, 25-річчя Українського ансамблю пісні «Гілочка» з Черемхита 30-річчя Фольклорного ансамблю «Родина» з Дуб'язина. При нагоді своє 40-річчя відсвяткував також співочий колектив з Черемхи-Села. Було багато подарунків та побажань від представників місцевого самоврядування та культурних установ. Під час ювілейного концерту державними нагородами удостоєно учасників фольклорного колективу «Родина». Надія Бондарук, Люба Никитюк, Віра Никитюк, Люба Рижик, Іван Томчук і Валентина Томчук отримали від Президента Польщі Анджея Дуди Бронзовий хрест заслуги.

У рамках цьогорічного фестивалю у Більському будинку культури відбувся також гала-концерт XVII Конкурсу української пісні «З Підляської криниці».

Фестиваль «Підляська осінь» пройшов у рамках проєкту Союзу українців Підляшшя «Фестивалі української культури і традиції на Підляшші» завдяки дотації Міністра внутрішніх справ та адміністрації РП, підтримці Міністерства закордонних справ України, а також за кошти бюджету міста Білостока, бургомістра міста Більськ, Гміни Більськ, бургомістра міста Сім'ятичі, бургомістра міста Гайнівка, вїта гміни Нарва та вїта гміни Черемха.

«Українське слово»

27 жовтня в Більському будинку культури в Більську відбулися прослуховування Воеводського декламаторського конкурсу «Українське слово». Цього року у зв'язку з ситуацією, пов'язаною з пандемією COVID-19, презентації проходили у гібридній формі. Значна більшість учасників з Більська та Черемхи виступила в Більському будинку культури, частина з них (дошкільнята з Більська та учні з Білостока) презентувалася онлайн.

Загалом у конкурсі взяли участь 74-ро дітей з Садочка № 9 Лісова поляна в Більську, Початкової школи № 4 ім. А. Міцкевича в Більську, Шкільно-дошкільного комплексу в Черемсі та Громадської початкової школи свв. Кирила і Методія в Білостоці. Цього року всі учасни-

ки конкурсу стали його переможцями – щоб захопити дітей та оцінити їхні старання, журі нагородило всіх першим, другим та третім місцями.

Конкурс організував Союз українців Підляшшя в рамках проекту «Зустрічі з підляським фольклором, традицією і українською пое-

зією», дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ та адміністрації РП.

Список переможців можна знайти на сторінці 19.

Діти з Білостока робили прикраси

28 жовтня учні, які вчать української мови в Громадській початковій школі свв. Кирила і Методія в Білостоці, взяли участь у майстер-класах з Агнешкою Якубич з Підляського інституту культури в Білостоці. Пам'яткою після занять була прикраса з застіркою з вручну вишитим соняшником.

Майстер-класи організував Союз українців Підляшшя. Партнером події було Місто Білосток.

Чергова поїздка дітей з Білостока до Гацьок

29 жовтня чергові діти з Білостока, які беруть участь в уроках української мови – тим разом з Громадської початкової школи свв. Кирила і Методія в Білостоці – взяли участь у поїздки до господарства «Стара хата» у Гацьках. Учні пекли дріжджові булочки з цинамоном, яблуком та порічкою. Майстер-класи проводила Аля Коршак. Білостоцькі діти оглядали також село та побували на середньовічному городищі за Гацьками.

Організатором поїздки був Союз українців Підляшшя, та його партнером – Місто Білосток.

Підляський науковий інститут

Холмські відзначення 155-річчя народження Михайла Грушевського

26 вересня в Холмі відбулися Холмські відзначення 155-ї річниці народження Михайла Грушевського, яких організатором – поруч Українського Товариства та кафедральної православної парафії св. Івана Богослова в Холмі – був також Підляський науковий інститут. Саме в Холмі 29 вересня 1866 р. народився майбутній перший очільник української держави в новітні часи та найвидатніший український історик Михайло Грушевський.

Відзначення 155-річчя народження Михайла Грушевського почалися після Божественної Літургії у холмській кафедральній православної церкві св. Івана Богослова, у якій до речі був охрещений видатний історик. До хреста в пам'ять Грушевського, що стоїть поруч церкви, пішов хресний хід і була там відслужена урочиста панахида, яку совершав настоятель холмської православної парафії о. прот. д-р Ярослав Щур, а співав парафіяльний хор під диригування Івана Подюлюка. Згодом українські та польські делегації поклали вінки до дошки на честь Михайла Грушевського, що знаходиться на будинку неподалік церкви.

Чергова частина відзначень, Науковий симпозіум «Михайло Грушевський – постать, діяльність, зв'язки з Холмом», почалася по полудні в Холмській публічній бібліотеці ім. Марії Пауліни Орсетті в Холмі. Відкрив захід голова Українського Товариства та директор ПНІ д-р Григорій Купріянович. Зі словом до присутніх звернувся також Почесний консул України в Холмі Станіслав Адам'як. Під час симпозіуму, якого організаторами були Українське Товариство та Підляський науковий інститут, були виголошені три доповіді. Заступник директора ПНІ Юрій Гаврилюк говорив про «Холм як місце народження Михайла Грушевського». Директор ПНІ д-р Григорій Купріянович виголосив доповідь «Михайло Грушевський (1866-1934) – життєвий шлях ученого та політика», яку супроводжувала мультимедійна презентація. Останнім виступав проф. Ігжеж Януш з факультету політології та журналістики Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, який провів аналіз політичної діяльності першого очільника української держави в ХХ ст. і виголосив доповідь «Михайло Грушевський – політик в умовах побудови незалежної держави».

Симпозіум закінчився короткою дискусією, у якій взяв голос зокрема Олександр Волошинський, заступник голови Львівського суспільно-культурного товариства «Холмщина».

Після перерви відбулася остання подія відзначень – Урочистий концерт з нагоди 155-ї річниці народження Михайла Грушевського. Почався він художньою програмою про Михайла Грушевського у виконанні учнів міжшкільних груп навчання української мови у Люблині, які готували її під опікою вчительки української мови Лесі Соболівської. Згодом з промовама виступили офіційні гості відзначень. Спочатку надано слово представниці української держави – першій секретару Посольства України в Польщі Ользі Марчук, яка зачитала листа від Надзвичайного і Повноваженого Посла України в Республіці Польща Андрія Дешиці. Від імені польських державних властей виступала керівник холмського відділення Люблинського воєвідського управління Моніка Шуміло, яка зачитала листа від генеральної директорки Люблинського воєвідського управління та уповноваженої Люблинського воєводи у справах нацменшин Агати Грулі. Від імені делегації депутатів Львівської обласної ради взяла слово Соломія Риботицька, депутат львівської облради та голова Товариства «Надсяння». До присутніх звернувся також о. прот. д-р Ярослав Щур, настоятель православної парафії св. Івана Богослова в Холмі. Зачитано також листи від віцемаршалка Люблинського воєвідства Збігнева Войцеховського та Яна Федірко з Фонду Самостійності.

Музичну програму концерту започаткував виступ бандуристки з Люблина, родом з Підляшшя, Йоанни Купріянович, яка виконала в супроводі бандури твір «Молитва за Україну». Прекрасний концерт дав знаменитий Український дитячо-моліжний фольклорний ансамбль «Гілочка» з Черемхи (керівник: Ірина Вишенко),

який захопив публіку своєю майстерністю і красою. Урочистий концерт закінчився подячним словом директора ПНІ та голови УТ д-ра Григорія Купріяновича.

Відзначення відбувалися за підтримки різних установ та організацій, їх співorganizаторами були: Почесне консульство України в Холмі, Холмська публічна бібліотека ім. Марії Пауліни Орсетті у Холмі, Львівське суспільно-культурне товариство «Холмщина», Фондація Партнерство і співпраця (Холм). Почесний патронат над відзначеннями взяв Надзвичайний і Повноважений Посол України в Республіці Польща. Медіа-патронат прийняли: Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», Український тижневик «Наше слово», Польське радіо Люблин, Радіо Бонтон, Польське телебачення Люблин, «Супер Тидень Хелмські», «Кур'єр Любельські». Захід реалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща та за підтримки фірми «Мідекс» (Безрно).

У холмських вшануваннях пам'яті Михайла Грушевського взяли участь члени українських громад Люблина, Холма та Перемишля (зокрема д-р Олександр Колянчук). На урочистостях були присутні представники Посольства України в Республіці Польща та Генерального консульства України в Люблині. Зі Львова прибула делегація депутатів Львівської обласної ради та Львівського суспільно-культурного товариства «Холмщина». Були представники польських державних та самоврядних властей, наукового середовища Люблина і Холма, польські друзі. На Малій Батьківщині Михайла Грушевського вшановано пам'ять цієї видатної постаті української історії.

Директор ПНІ взяв участь в урочистостях у Львові з нагоди 155-річчя народження Михайла Грушевського

Директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович взяв участь

в урочистостях з нагоди 155-річчя народження Михайла Грушевського, що відбулися у Львові **29 вересня**. Саме у Львові видатний історик прожив двадцять років свого життя, будучи тут зокрема професором Львівського університету та головою Наукового Товариства імені Т. Шевченка. Урочистості організували Державний музей Михайла Грушевського у Львові та департамент з питань культури, національностей і релігій Львівської обласної державної адміністрації.

Львівські урочистості почалися покладанням квітів до пам'ятника Михайлові Грушевському. Прибули тут представники львівських властей, академічного середовища, львівські холмшаки та всі, хто хотів вшанувати Михайла Грушевського. Директор ПНІ поклав квіти до пам'ятника народженого у Холмі видатного вченого і політика спільно з головою Львівського суспільно-культурного товариства «Холмщина» Іриною Гринь.

Ювілейні відзначення продовжилися у львівському музеї М. Грушевського, що знаходиться в будинку, у якому жив учений. Вітальні слова перепліталися з художньою програмою, на яку склалися музично-лірична композиція-присвята Малій Батьківщині Михайла Грушевського – Холмщині у виконанні Богдана Пастуха та квартету «Собор» під керівництвом Мирона Дацка.

Як перший до вітального слова був запрошений директор Підляського наукового інституту та голова Українського Товариства д-р Григорій Купріянович. Запрошені гості були нагороджені музейними медалями.

Відбулося також погашення ювілейних поштових марок та конверту, також за участю директора ПНІ. Під час урочистостей проведено відкриття ювілейних виставок: «Наша історія: (не) прочитаний Грушевський...» та унікальних фондів надбань музею «З родинного

креденса...», а також презентація буклету «Михайло Грушевський. Постать та образ» (вид. 2-ге) та музейних подарунків. Можна було почути спогади галицької родини Грушевських: «А було так...», а також скуштувати яблука з саду Грушевських.

Львівські відзначення 155-ї річниці народження Михайла Грушевського завершилися увечері вуличним дійством «На гостину до Грушевських», що відбулося на території садиби Грушевських. Дійство представив знаменитий Львівський академічний духовний театр «Воскресіння», який відомий вуличними виставами, перформенсами та інсталяціями.

Директор ПНІ перебував з візитом у Львові на запрошення Державного музею Михайла Грушевського у Львові та Львівського суспільно-культурного Товариства «Холмщина».

Зустріч з міністром закордонних справ України

Директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович взяв участь у зустрічі міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби з лідерами української громади в Польщі, яка відбулася в Люблині **4 жовтня**.

Конференція «Великі повернення» в Яблочинському монастирі

Д-р Григорій Купріянович з Підляського наукового інституту взяв участь у конференції «Великі повернення. Про твори мистецтва, бібліотечні колекції, архіви та святині польського православ'я, втрачені та вивезені під час Першої та Другої світових воєн», яка відбулася **15-17 жовтня** у ставропігійному православному монастирі преп. Онуфрія Великого в Яблочині. Конференція була присвячена долі матеріальної спадщини Православної Церкви в Польщі. Вона була організована завдяки фінансовій підтримці Міністерства закордон-

них справ у рамках конкурсу «Громадська дипломатія 2021» у співпраці з Повітовим староством у Білій на Підляшші.

Конференція започаткувала цикл міжнародних наукових заходів, організованих Ялочинським монастирем під загальною назвою «Православна літургія та мистецтво давньої Речі Посполитої». Засідання очолював намісник ставропігійного чоловічого православного монастиря преп. Онуфрія Великого у Яблочині о. архимандрит Петро (Давидюк). Координатором конференції був Віталій Ми-

хальчук з Музею ікон у Варшаві. У заході взяли участь дослідники з Польщі, Білорусі, Литви, Росії та України. Через надзвичайний стан у прикордонній зоні конференція пройшла у закритому форматі.

Д-р Григорій Купріянович з ПНІ представив під час конференції доповідь «Православна Церква в Холмсько-Підляській єпархії наприкінці Другої світової війни та в перші повоєнні роки». Дослідник представив у ній історичний контекст долі матеріальної спадщини Православної Церкви у сорокові роки ХХ ст.

Товариство Спадщина Підляшшя

Квіти, трави і спів у Доброводі

26 вересня в Доброводі в гміні Кліщелі відбулася етномузична та етноботанічна зустріч під гаслом «Добривода: трави та спів». Почалася вона від прогулянки місцевістю, під час якої етноботанік Кароль Шурдак розповів про зустрінуті рослини – їхні властивості, місця виникнення, збір і зберігання, корисність, магію та символічне значення.

Друга частина зустрічі пройшла в сільській світлиці. Говорилося під час неї про «Добривідський гербарій» – проєкт, реалізований з 2020 року. Презентовано малюнки рослин, виконані Ольгою Груберне-Бук. Кароль Шурдак разом із жителями Доброводи, знавцями трав, обговорив вибрані рослини. Співачки з місцевого ансамблю – Ніна Явдосюк та Валентина Климович – заспівали пісні про дерева та квіти. Учасники зустрічі навчилися декількох із них.

Організатором заходу була Пушанська школа традиції, яку веде Товариство Спадщина Підляшшя у співпраці з Національним інститутом музики і танцю в рамках програми Академія Кольберга 2021, що її веде Форум традиційної музики та Майстерня традиційної музики і танцю.

Проєкт фінансувався Міністерством культури, національної спадщини і спорту РП.

Конференція про навчальний туризм

14-15 жовтня у форматі онлайн проходила міжнародна наукова конференція «Використання природних заповідних територій в освітніх цілях: сучасні практики навчального туризму». Взяли в ній участь науковці з Польщі, Білорусі, США і Тайваню. Представлено на ній, між іншими, доповіді, які стосувалися Долини Верхньої Нарви – її природних та культурних цінностей.

Одним із співорганізаторів конференції було Товариство Спадщина Підляшшя. Пройшла вона в рамках проєкту «Освітній туризм у природно цінних районах Польщі та Білорусі» за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020.

Презентація виставки

23 жовтня в Супрасльській академії відбувся вернісаж міжнародної постпленерної виставки. Презентувалися на ній роботи художників і фотографів з Польщі та Білорусі, підготовлені під час художньо-фотографічно-

го пленеру, який проходив **9-15 липня** в осідку Товариства Спадщина Підляшшя в Пухлах. Митців надихнули три надзвичайно цінні природні та культурні території: Долина Верхньої Нарви, Республіканський біологічний заказник «Дніпро-Сожський» (Гомельська область, Білорусь) та Поліський державний радіаційно-екологічний заповідник, найбільший заповідник у Білорусі. Праці

можна дивитися в Супраслі до **21 листопада**.

Організатором події було Товариство Спадщина Підляшшя, співорганізатором – Супрасльська академія. Виставку презентовано в рамках проєкту «Освітній туризм у природно цінних районах Польщі та Білорусі» за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020.

Товариство друзів скансену в Козликах

Співали пісні в Борисувці

5 вересня у сільській світлиці в Борисувці в гміні Гайнівка відбулися співочі майстер-класи, які провели співачки з ансамблю «Подляшанки»: Анна Теслюк та Анна Павлючук. У програмі було навчання місцевих сінокісних, жнивних та ліричних пісень.

Організатором заходу було Товариство друзів скансену в Козликах, партнером – Товариство Спадщина Підляшшя. Майстер-класи пройшли за кошти Підляського воєводства.

«Танці в клуні»

11 вересня в Загороді в Козликах відбулися «Танці в клуні». Це щорічна танцювальна забава, яка є організована в традиційній підляській клуні на території мальовничого музею під відкритим небом над Нарвою, поєднана з іншими заходами, присвяченими збереженню та промоції різних елементів традиційної культури.

Цього разу захід почався від співочих майстер-класів з Марією Денисюк з Кожина. З концертом пісень з Полісся виступив гурт «Z Lasu». На кінець відбулася танцювальна забава. До танцю заграла лемківська капела «Угерец», яка вчила традиційних танців із південно-східної Польщі та України.

Організатором заходу було Товариство друзів скансену в Козликах, партнерами – Товариство Спадщина Під-

ляшшя та Союз українців Підляшшя. Майстер-класи пройшли за кошти Підляського воєводства.

«Меандри»

14-19 вересня в Загороді в Козликах над Нарвою відбувалася Школа традиційної музики «Меандри». У програмі знайшлися майстер-класи традиційних українських пісень, танцювальні майстер-класи, лекції, концерти, зустрічі з колективами з регіону, а також танцювальна забава.

Щоденні співочі майстер-класи повели фахівці від українського традиційного співу – Тетяна Сопілка та Алла Ковальчук. Окрім того в рамках заходу відбулися майстер-класи традиційних підляських пісень, які повів ансамбль «Жемерва» зі Студиводів. Видовище «Ой посію я льонку» показав ансамбль «Малинки» з Малинників – презентував він процес обробки льону від насіння по сорочку. Окрім того учасники колективу разом з Улітою Харитонюк вчили трудових пісень. Захід закінчився виступом учасників «Меандрів», які заспівали вивчені пісні, а також танцювальною забавою з гуртом «Жемерва» та Капелою Батарей.

Захід провели Підляський інститут культури в Білостоці та Товариство друзів скансену в Козликах.

(ред.)

Фото Людмили Лабович

ПЕРЕДПЛАТА – 2022 – PRENUMERATA

Річна передплата на території Польщі коштує 60,00 злотих (PLN). (6 номерів). При замовленні передплати за короткий період число номерів треба помножити через 12,00 злотих. Архівні номери – 3 зл. (один номер) + витрати на доставку.

Річна передплата в Україну та Білорусь – 100,00 PLN.

Річна передплата у інші держави – 40 EUR або \$50,00, або їхня рівновартість (авіапошта).

Банківський рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (у назві платежу просимо вказати ім'я, прізвище і точні адресні дані передплатника та період, якого стосується платіж). Формат номера для перерахунків з-за кордону: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Вплати з-за кордону просимо виконувати лише безпосередньо на банківський рахунок. Про інші варіанти, будь ласка, заздалегідь домовляйтеся з Видавцем.

Організації, парафії та інші колективи можуть робити замовлення потрібної кількості примірників за окремою домовленістю про умови пересилки і оплати. З усіма запитаннями звертайтеся на е-адресу nadbuhom@nadbuhom.pl, номери телефонів (+48) 502 565 547 або 609 048 496, або пишіть листи на адресу Видавця.

Roczna prenumerata krajowa kosztuje 60,00 zł (PLN). W przypadku prenumeraty na okres krótszy liczbę numerów należy pomnożyć przez 12,00 zł. Numery archiwalne – 3 zł (sztuka) + koszt wysyłki.

Roczna prenumerata w Ukrainie i Białorusi – 100,00 PLN.

Roczna prenumerata do pozostałych krajów – 40 EUR lub 50 USD (poczta lotnicza).

Rachunek bankowy wydawcy: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (w tytule wpłaty prosimy podać imię, nazwisko i adres prenumeratora oraz okres, którego dotyczy wpłata). Format rachunku bankowego dla wpłat z zagranicy: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402. Wpłat z zagranicy prosimy dokonywać wyłącznie na rachunek bankowy. Inne formy należy uzgadniać z Wydawcą.

Z pytaniami w sprawie prenumeraty indywidualnej, zamówień grupowych oraz pomocy w rozpowszechnianiu prosimy zwracać się na adres e-mail nadbuhom@nadbuhom.pl, numery telefonów (+48) 502 565 547 lub 609 048 496, a także listownie.

KOLPORTER

Наш часопис можна вже купити у кіосках і всіх інших пунктах продажу преси фірми „Kolporter” на терені Більського, Гайнівського і Сім'ятицького повітів та міста Білостока (для прикладу у крамницях Arhelan, PSS Społem), а також у Центрі православної культури у Білостоці.

Nasze pismo można już kupić w kioskach i innych punktach sprzedaży prasy firmy „Kolporter” na terenie powiatu bielskiego, hajnowskiego, siemiatyckiego oraz miasta Białegostoku (np. w sklepach Arhelan, PSS Społem), a także w Centrum Kultury Prawosławnej w Białymstoku.

Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Виходить шість разів у рік ❖ Ukazuje się sześć razy w roku

PL ISSN 1230-2759

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77

nadbuhom.pl nadbuhom@nadbuhom.pl (+48) 502 565 547

Редакція: Юрій Гаврилук (головний редактор), Вікторія Гаць, Андрій Єскатеринчук, Людмила Лабович (секретар), Анна Паб'ян, Юрій Плева. **Redakcja:** Wiktoria Gać, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. naczej), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmiła Łabowicz (sekretarz), Anna Pabjan, Jerzy Plewa.

Видавець/ Wydawca: Союз українців Підляшшя / Związek Ukraińców Podlasia,

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77 E-mail: biuro@zup.org.pl WWW: zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji.

Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає. ❖ Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Andare Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-095 Warszawa. Nakład: 1600 egz.

Український народний одяг

Український народний одяг

